

biblioteka
HELSINŠKE sveske
br. 21

**Srpsko-albanski dijalog 2005:
budući status Kosova**

Biblioteka HELSINŠKE sveske br. 21
SRPSKO-ALBANSKI DIJALOG 2005:
BUDUĆI STATUS KOSOVA

Izdavač:
**Helsinški odbor
za ljudska prava u Srbiji**

Za izdavača:
Sonja Biserko

* * *

Urednik:
Seška Stanojlović

Prelom:
Nebojša Tasić

Korice:
Ivan Hrašovec

Štampa:
Zagorac, Beograd, 2005.

Tiraž: 1000

ISBN: 86-728-112-9

* * *

Ova knjiga predstavlja jedan od produkata projekta "Beograd-Priština: koraci ka izgradnji poverenja i razumevanja" koji je podržao Institut za mir Sjedinjenih Država. Stavovi, zaključci, ili preporuke sadržani u ovoj publikaciji su isključivo mišljenja učesnika konferencije "Budući status Kosova" i ne moraju odražavati stav Instituta za mir Sjedinjenih Država.

* * *

Izdavanje ove publikacije pomogao je Freedom House sredstvima Carls Stjuart Mot Fondacije. Stavovi koji se iznose u ovoj publikaciji odražavaju mišljenja autora i ne moraju se poklapati sa stavovima donatora.

Srpsko-albanski dijalog 2005: budući status Kosova

Summary

The Helsinki Committee for Human Rights in Serbia organized a two-day conference “The Future Status of Kosovo” on June 13-14, 2005 in Prishtina. The conference not only stood for the third in the series of Serb-Albanian dialogues the Committee has staged over the past eight years, but also for the final and most important segment of the US Institute for Peace-supported project “Belgrade-Prishtina: Steps to Build Confidence and Understanding.” The idea behind the conference was to provide – on the eve of the announced startup of negotiations on Kosovo’s status – a realistic insight into the complexity of this major regional issue.

The book’s contents – authentic discussions of the conference participants – practically figures for a public debate on a reality and real problems. Regardless of many a different stand, the conference participants, Serbs and Albanians alike, attempted to conceptualize a policy that moves towards a lasting solution and regional stability. A policy as such implies a sober assessment of Kosovo’s reality, as well as of possibilities, problems and constraints. The two-day conference, echoing more in Prishtina and somewhat less in Belgrade, assembled a number of outstanding political and public figures from Prishtina – Albanians, Serbs and people from Kosovo’s other ethnic communities, all of them concerned with their own future and ready to acknowledge major changes in the Kosovo society in the past six years. The same were the considerations of the participants from Belgrade, the people standing for Serbia’s alternative politics, and of Podgorica’s officials. Representatives of the international community and regional neighbors, Macedonia and Croatia, also partook in the conference and creatively contributed to the exchange of views.

“Key international players were clear that that the startup of the talks about Kosovo’s future status is on the international agenda this year. And now it is on political leaders and

institutions to demonstrate that they aim at building a stable, tolerant, multiethnic and democratic society in Kosovo, a society in which all communities will be living together in peace and in peace with their neighbors. It is time for all sides to let go short-lived politics, join in a dialogue about real problems in good faith, with passion and constructiveness, and take all measures we know are necessary. This conference is a good start in the right direction. We need more such dialogues, said Soren Jessen-Petersen, the UN Secretary General Special Representative, addressing the conference.

The conference was organized in five panels: "Kosovo in the Context of Regional Stability," "Minorities and International Standards in Kosovo," "Decentralization and its Implications in Kosovo," "Post-Conflict Rehabilitation" and "Status of Kosovo."

The first panel, "Kosovo in the Context of Regional Stability" chaired by Professor Enver Hasani, broached key security aspects, the role of Kosovo's future army under civilian control, regional security challenges not only in the event of Kosovo's independence, but also of Montenegro's, the state of affairs in Kosovska Mitrovica as a major problem to be solved, etc.

"Unconditional safety of minority communities is a key standard preconditioning stability and the pace of solving future status of Kosovo," concluded, inter alia, the second panel "Minorities and International Standards in Kosovo," chaired by lawyer Azem Vllasi. The discussion also highlighted that the return of all displaced persons and refugees was a priority task of all Kosovo institutions and factors. As for Kosovo Serbs, their integration into Kosovo society, as many put it, is their right, the same as their right to live safely in their homes is a fundamental human right without any alternative solution whatsoever.

According to Vera Markovic, who chaired the third panel "Decentralization and its Implications in Kosovo," the discussion that resembled a parliamentary debate indicated that political power was being gradually institutionalized. "It's most encouraging that different positions on the decentralization plan do not divide the political sphere into Serbian and Albanian parts, but into groupings that include both Albanian and minority parties...I would say that the debate on decentralization testifies that Kosovo society obviously endeavors to let go the issues related to 'outer freedom' or freedom from domination and come to grips with the question of 'inner freedom' that cannot but benefit all minorities, ethnic and political alike," said Vera Markovic.

What marked the panel "Post-Conflict Rehabilitation," but the entire conference as well, was the stance that position of minorities was a measure of any society's democratic potential. In this context, as Dr. Olga Popovic-Obradovic put it, still rather high interethnic tensions make the situation in Kosovo extremely complex. Referring to preconditions of post-conflict rehabilitation, she singled out the issues brought forward by panelists, ranging from acknowledgment and condemnation of crimes and the policy that has given birth to it, lustration and individual accountability to culture as a lasting value linking people and nations.

Summing up the "Status of Kosovo" panel, its chair, Sonja Biserko, said that the view that prevailed – at the panel and throughout the conference – was that some form of Kosovo's independence was unquestionable. However, the panel itself, she added, was more focused on the sum and substance of Kosovo's independence. It is impossible to ignore the past, the recent past in particular, as it brought about the situation under discussion. In other words, what should be recognized are not only developments in the recent past, but also the fact that the Greater Serbia project that generated ex-Yugoslavia's disintegration persists as an illusion to come true once the international constellation changes. Therefore, Serbs should reconcile not only with Albanians, but also with all neighbors – Croats, Bosniaks and, in a manner of speaking, with some minorities in Serbia proper, according to Biserko.

The conference ended by adopting a declaration welcoming the international community's intention to tackle the future status of Kosovo as a priority issue of its agenda. Taking into account that the Contact Group has already defined the framework for negotiations that should ensure regional security and stability, and open the door to Western Balkans' association with and ultimate membership of the European Union, "cognizant that such approach by the international community and favorable circumstance should not be allowed to pass by, and confident that this provides a unique momentum for all regional leaders to prove their political wisdom, constructiveness and genuine commitment to true interests of peoples and citizens," participants in the conference, "call on Belgrade and Prishtina, as two directly involved parties, to engage in a substantial dialogue with maximum good will and to fully cooperate with representatives of the international community; request political actors on both sides to acknowledge Kosovo's reality as the starting point for negotiations, while constantly bearing in mind legitimate interests of Serbs, Albanians and other communities in Kosovo, and

to insist on the respect and full implementation of all international documents and standards dealing with human and minority rights," quotes, inter alia, the unanimously adopted declaration.

Reč urednika

U organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, u Prištini je održana dvodnevna (13. i 14. juni 2005) konferencija "Budući status Kosova". Konferencija, kao treći po redu srpsko-albanski dijalog u proteklih osam godina, predstavljala je istovremeno, završni i najvažniji segment projekta "Beograd – Priština: koraci ka izgradnji poverenja i razumevanja" koji Helsinški odbor ostvaruje uz pomoć Instituta za mir Sjedinjenih Država. Konferencija je bila deo nastojanja da se, uoči za ovu godinu najavljenog početka razgovora o budućem statusu Kosova, što konkretnije doprinese uvidu u svu kompleksnost ovog važnog regionalnog pitanja.

Pred čitaocima je knjiga koja svojim sadržajem – autentičnim raspravama učesnika Konferencije – predstavlja javni razgovor o realnosti i realnim problemima. Učesnici dijaloga i sa srpske i sa albanske strane, bez obzira na razlike u stavovima, nastojali su da promišljaju i govore o kreiranju politike koja ide ususret trajnom rešenju i regionalnoj stabilnosti. Takva politika podrazumeva trezveno sagledavanje kosovske stvarnosti – objektivnih mogućnosti, ograničenja i problema. Dvodnevni skup, koji je sa velikom pažnjom praćen i u Prištini (više) i u Beogradu (nešto manje), okupio je veliki broj ličnosti širokog spektra političkog i javnog života Kosova, Albance, Srbe i pripadnike drugih etničkih zajednica, sve one zainteresovane za sopstvenu budućnost, uz uvažavanje suštinskih promena do kojih je na Kosovu došlo u poslednjih šest godina. U tom pravcu išla su i razmišljanja učesnika Konferencije iz Beograda, koji na političkoj i društvenoj sceni Srbije predstavljaju alternativu, kao i zvaničnika iz Podgorice. Konferenciji su prisustvovali, dajući sopstveni doprinos stvaralačkoj razmeni mišljenja, osim predstavnika međunarodne zajednice, i predstavnici susednih zemalja, Hrvatske i Makedonije.

"Ključni igrači u međunarodnoj zajednici su jasno tavili do znanja da je početak razgovora o statusu Kosova na dnevnom redu ove godine. I sada je na političkim liderima i na institucijama da pokažu da

rade na izgradnji stabilnog, tolerantnog, multietničkog i demokratskog društva na Kosovu, društva u kome će sve zajednice živeti u miru jedne sa drugima, i koje će biti u miru sa svojim susedima. Vreme je sada za sve strane da ostave po strani politiku kratkog daha i da se uključe u razgovor iskreno, strastveno i konstruktivno o konkretnim pitanjima i da preduzmu mere za koje svi znamo da su potrebne. Ova Konferencija je dobar početak na tom putu", rekao je, između ostalog, Soren Jesen-Petersen, specijalni izaslanik generalnog sekretara OUN, otvarajući Konferenciju.

Dvodnevni rad Konferencije odvijao se u pet panela – "Kosovo u kontekstu regionalne bezbednosti", "Manjine i međunarodni standardi na Kosovu", "Decentralizacija i šta to podrazumeva na Kosovu", "Postkonfliktna rehabilitacija" i "Status Kosova".

Rasprava na panelu "Kosovo u kontekstu regionalne bezbednosti – predsedavao je Enver Hasani – dotakla se ključnih segmenata bezbednosti, od uloge buduće vojske na Kosovu, potrebe civilne kontrole, procene regionalnih bezbednosnih izazova u slučaju ne samo nezavisnosti Kosova, već i Crne Gore, do aktuelne situacije u Kosovskoj Mitrovici, kao jednom od najznačajnijih problema koji mora biti rešen.

Potpuna bezbednost manjina je među glavnim standardima od kojih zavisi stabilnost i ubrzanje rešavanja budućeg statusa Kosova – jedan je od zaključaka i panela "Manjine i međunarodni standardi na Kosovu", kojim je predsedavao Azem Vlasi. Takođe, u okviru ove rasprave, naglašeno je da je povratak svih raseljenih i izbeglica prioritetni zadatak svih institucija i društvenih faktora. Konačno, što se kosovskih Srba tiče – rečeno je – njihova integracija u kosovsko društvo je njihovo pravo, kao što je njihovo pravo i da žive bezbedno u svojim domovima, odnosno, to je osnovno pravo koje nema alternativu.

Rasprava u okviru panela "Decentralizacija i šta to podrazumeva na Kosovu", po oceni predsedavajuće, Vere Marković, bila je zanimljiva po tome što je nalikovala parlamentarnoj raspravi, pokazujući na taj način da se politička moć postepeno vraća u institucije. Kako je naglasila Vera Marković, "veoma je ohrabrujuće to što različita mišljenja oko plana decentralizacije, ne dele političku sferu na srpsko i albansko telo, nego na grupacije među kojima su i albanske i manjinske partije... Meni se čini da se kroz raspravu o decentralizaciji pokazuje da kosovsko društvo čini vidljiv napor da od onoga što se ticalo spoljašnje slobode, slobode od dominacije, polako prelazi na pitanja unutrašnje slobode koja može doneti dobra svim manjinama, dakle ne samo etničkim, nego i političkim".

Tokom rasprave na panelu "Postkonfliktna rehabilitacija" kao crvena nit koja se provlačila i tokom cele Konferencije, uočljiv je stav po

kome je položaj manjina u svakoj sredini mera demokratske legitimacije. Kako je istakla dr Olga Popović – Obradović, situacija na Kosovu je u tom smislu izuzetno složena zbog još uvek prilično zategnutih međuetničkih odnosa. Govoreći o preduslovima za postkonfliktnu rehabilitaciju, ona je izdvojila ono na čemu su insistirali panelisti: od priznanja i osude zločina i politike koja je do zločina dovela, lustracije, pitanja individualne krivične odgovornosti do kulture kao trajnog načina povezivanja među ljudima i narodima.

Sumirajući raspravu na panelu "Status Kosova", predsedavajuća Sonja Biserko je podvukla da je tokom panela, kao i tokom Konferencije u celini, prevladalo mišljenje da je neka vrsta nezavisnosti Kosova neumitna, s time što se u okviru panela naglasak stavljao na to kakav će sadržaj imati ta nezavisnost. Ona je takođe istakla da nije moguće zaobići prošlost i to, pre svega, neposrednu prošlost koja je i dovela do ovakve situacije. To znači da je potrebno priznati šta se dogodilo, ali i da srpski projekat koji je doveo do rasturanja Jugoslavije još uvek opstaje kao neka vrsta iluzije – da će se vremenom, sa promenom nekih međunarodnih okolnosti, ovaj projekat ostvariti. Zato je i neophodno da se Srbi pomire ne samo sa Albancima, nego sa svim svojim susedima; a to znači, i sa Hrvatima i sa Bošnjacima, ali, moglo bi se reći, i sa nekim manjinama unutar same Srbije.

Na kraju Konferencije usvojena je Deklaracija kojom je iskazana podrška nastojanju međunarodne zajednice da budući status Kosova uvrsti u svoje prioritete. Polazeći od činjenice da je Kontakt-grupa već definisala okvir za pregovore o statusu koji treba da osigura bezbednost i stabilnost u regionu i otvori put za integraciju i ovog dela Zapadnog Balkana u evroatlantske integracije, "svesni da se ovakav pristup međunarodne zajednice i sticaj povoljnih okolnosti ne smeju propustiti, i uvereni da je ovo jedinstvena šansa za sve regionalne aktere da dokažu političku zrelost, konstruktivnost i iskrenu povećenost stvarnim interesima naroda i građana", učesnici Konferencije "pozivaju Prištinu i Beograd da kao direktno involvirane strane u praksi demonstriraju maksimum dobre volje za međusobni dijalog i punu saradnju sa predstavnicima međunarodne zajednice. Traže od političkih aktera sa obe strane da prihvate kosovsku realnost kao polaznu tačku za pregovore, imajući u vidu legitimne interese Srba, Albanaca i drugih zajednica na Kosovu, kao i da insistiraju na poštovanju i punoj implementaciji svih međunarodnih dokumenata i standarda koji se odnose na poštovanje ljudskih i manjinskih prava", stoji, između ostalog, u ovom dokumentu koji je usvojen jednoglasno.

Napomena uredništva

Organizacija Konferencije “Budući status Kosova”, koja je u Prištini održana 13. i 14. juna 2005. godine podrazumevala je izuzetno složen tehnički proces, prvenstveno zbog istovremenog prevođenja na tri jezika; zbog toga, kao i zbog činjenice da ja transkript rukopisa prezentiran u ovoj knjizi skidan sa audio-snimka Konferencije, moguće su eventualne greške koje izdavač nije želeo i nije bio u mogućnosti da izbegne. To važi i za neke konkretne podatke (ako je takvih grešaka bilo), kao i za imena pojedinih učesnika koje, iz tehničkih razloga, nismo uspeli da identifikujemo, ali smo njihove priloge uvrstili u knjigu. Zbog toga se izvinjavamo i učesnicima Konferencije i čitaocima.

Otvaranje Konferencije

Sonja Biserko:

SAZREVAJU I USLOVI I LJUDI

Kao što je poznato Helsinški odbor već više od deset godina radi na uspostavljanju i jačanju dijaloga između predstavnika Albanaca i Srba. Održali smo u tom okviru, zajedno sa Odborom za zaštitu ljudskih prava i sloboda iz Prištine prvu takvu konferenciju 1997. godine u Ulcinju, u Crnoj Gori. Druga konferencija održana je 1998. godine u Beogradu, takođe u našoj i u organizaciji kosovskog Helsinškog odbora i međunarodne Helsinške federacije. Dugujemo veliku zahvalnost američkom Institutu za mir koji je podržao naš projekat i naše uverenje da rešenje kosovskog pitanja nije moguće bez učešća neposredno zainteresiranih aktera u obe sredine. Ovom prilikom zahvaljujem i našem partneru za saradnju u organizaciji ove konferencije, Institutu "Gani Bobi".

U teškom vremenu iza nas, cilj nam je bio uspostavljanje i održavanje kontakata među istaknutim pojedincima iz obe etničke zajednice, demokratima, ljudima koji su i u uslovima rata i brutalnog kršenja ljudskih prava mogli osmisliti miran život, suživot u kome će svi participirati potpuno i ravnopravno, poštujući jedni druge, negujući etničke, nacionalne i kulturne vrednosti i gradeći demokratsko multietničko Kosovo na bazi konstruktivnog dogovora o budućoj ustavnoj formi. Naša se Konferencija održava u ključnoj i, rekla bih istorijskoj godini za budućnost Kosova. Najvažniji predstavnici međunarodne zajednice, koja je treći neizostavni faktor u kosovskoj budućnosti, nedavno su preko Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i generalnog sekretara UN Kofi Anana preporučili da se upravo ovog leta započne sa sveobuhvatnim pregledom situacije na Kosovu.

Taj bi pregled trebalo, naravno, uz osiguranje napretka u usvajanju i sprovođenju standarda, da dovede do početka pregovaračkog procesa o finalnom statusu Kosova. Uverena sam da ste svi vi koji ste učestvovali u dijalogu dve strane dali dragocen doprinos

opštim naporima koji su doveli Kosovo do ove tačke, do sve snažnije organizacije i sveobuhvatnijeg odnosa svih lokalnih aktera prema vlastitoj budućnosti, a to je bio i naš cilj. Pokazuje se da sazrevaju i uslovi i ljudi koji će u narednom periodu zajedno sa međunarodnom zajednicom doneti dalekosežne odluke u smeru istinski demokratskog, pluralističkog društva i na Kosovu i u Srbiji i koji će i jednima i drugima otvoriti put u Evropu.

Soren Jesen Petersen:

DOBAR POČETAK U PRAVOM PRAVCU

Dragi prijatelji, ja sam veoma zadovoljan što mogu da se obratim ovoj Konferenciji i želim da se zahvalim organizatoru Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji i Centru "Gani Bobi" u Prištini za ovako dobru inicijativu i ova Konferencija koja je okupila i Srbe i Albance u centru Prištine, da pričamo o pitanjima koja nas najviše brinu, a sama po sebi ova prilika je demonstracija poboljšanja stanja za međuetnički dijalog koji se nedavno desio i na Kosovu.

Da je pravo vreme za Konferenciju, takođe, pokazuje se izborom tema o kojima će učesnici da diskutuju tokom sledeća dva dana. Pitanje bezbednosti, lokalne vlasti, etničkog pomirenja i rešenja srpskog statusa su neka od najvažnijih pitanja sa kojima se sve kosovske zajednice suočavaju, kao i generalno, region.

Napredak koji je načinjen i važnost pitanja sa kojima se sada suočavamo su priznati i na najvišem nivou. Odluka Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija od 27. maja da se usvoje preporuke generalnog sekretara da opsežna revizija standarda treba da se izvrši, naglašavajući kontinuirani napredak koje su činile privremene institucije, uz takođe stavljanje do znanja koliko toga još mora da se učini. Odluke koje treba da se donesu, odnosno, činjenica da će se uraditi i opsežna revizija, je dodatni teret za sve strane na Kosovu. Sve kosovske političke snage su shvatile da moraju da preduzmu nove akcije revizije i mogućih pregovora o Statusu. Vlada je analizirala dalji rad i šta treba da uradi na nivou standarda. Nedavno je usvojen i radni plan, odnosno akcioni plan koji pokriva ujedno i drugoročna i kratkoročna rešenja kako bi se obezbedilo da se usvoje prioriteti i standardi. Iskreno, suočavamo se sa poteškoćama i nekim nesaglasnostima između partija kosovskih Albanaca koje su sada u periodu kada iskušavaju parlamentarnu demokratiju i postoji sukob vlade i opozicije i to je dinamičan proces.

Oni su sada shvatili da postoji jedinstven stav o tome da se oni ujedine povodom svih glavnih pitanja sa kojima se Kosovo suočava i

oni su se pridružili mojoj ideji da se uspostavi politički forum, gde će se diskutovati o svim ključnim pitanjima sa kojima se Kosovo suočava u svojoj budućnosti.

Dobra volja i fleksibilnost svih onih koji su potrebni za osiguravanje konstruktivnog dijaloga je najvažnija; i ja sam prošlog petka bio u Beogradu i pozdravljam činjenicu da počinje direktan dijalog između Prištine i Beograda u radnim grupama i konstruktivni razgovori o nestalim licima, povratku i energetici. Takođe, pozdravljam činjenicu da su kosovski Srbi počeli da učestvuju u nekim političkim procesima na Kosovu. Istovremeno, žalim što Beograd, a to sam prošlog petka i rekao, još ne daje "zeleno svetlo" kosovskim Srbima da se pridruže i da izvrše uticaj u onim institucijama koje su od najveće važnosti, a to je Skupština Kosova i na kraju krajeva, i Vlada. Svi prioritetni standardi se bave pravima svih manjinskih zajednica na Kosovu. Ali, neki standardi su od veće važnosti za neke manjinske zajednice od drugih zajednica i baš ti prioriteti i standardi su oni na koje mora da se usmere sve privremene institucije na Kosovu i da deluju u tom pravcu.

Određen napredak je načinjen. Posebno, kampanja za zapošljavanje manjina koju su inicirale privremene institucije imala je za rezultat 200 podnosilaca prijave za 130 mesta u svim ministarstavima. Zatim, prošle nedelje je došlo do povratka kosovskih Srba u Klinu i to je peti povratak u urbane sredine. Sedmog juna je održan sastanak Komisije za obnovu verskog nasleđa u manastiru Dečani koji je utro put da se počne sa rekonstrukcijom crkvi koja će početi u Prizrenu; 6. juna KPS je preuzeo kontrolu glavnog mosta u Mitrovici od KFOR. To je dalji znak poboljšanja na području bezbednosti.

Lokalna veća za policiju sada funkcionišu u svih trideset opština na Kosovu. KPS je multietnička sa komponentom manjinskih zajednica od 16 odsto. Kosovski Srbi sačinjavaju oko 10 odsto ukupnog broja članstva u Kosovskoj policijskoj službi. I Kosovski zaštitni korpus takođe, aktivno radi u oblastima povratka. Posebno u oblastima gde su se vratili kosovski Srbi.

I dok je bezbednosna situacija na Kosovu sada dobra, zahvaljujući posebno radu komandanta KFOR i izuzetnoj saradnji koja sada postoji između KFOR i UNMIK policije, kao i Kosovske policijske službe, moramo, u isto vreme, priznati da je bezbednosna situacija i dalje krhka. Lideri kosovske većinske zajednice moraju da dopru do manjina, ukoliko želi da se situacija promeni iz krhkog stanja pređe u stabilnost koja se neće menjati. Kosovski Albanci ne smeju samo da pričaju o ideji da su svi u kosovskoj zajednici jednaki, tu treba da postoji nešto više od toga. Treba da postoje konzistentnije izjave lidera kosovskih Albanaca da su posvećeni manjinskim pitanjima.

Kada god dođe do međuetničkih incidenta, iako su oni srećom sada jako retki, jako je bitno da postoji inicijativa i da krene neposredno od lidera. Predstavnici lokalnih vlasti treba da urade više. Da izađu napolje i da se susretnu sa manjinskom zajednicom i da saslušaju njihove zabrinutosti. Prethodne posete ministara su jako ohrabrujuće i dobro došle, ali to su samo izuzeci a ne pravilo. Ali, takve izjave i posete su ključne da bi se pokazala posećenost i iznad svega da se promeni atmosfera u kojoj manjinske zajednice žive.

Takođe su ključne zbog toga, da se većinskom stanovništvu pokaže da su njihovi lideri posvećeni zaštiti manjina. Bezbednost i sloboda kretanja su zapravo na jednom nivou, a percepcija i shvatanje te situacije zapravo nisu na istom nivou. Kako možemo da očekujemo da manjinske zajednice žele da putuju recimo, na pijacu gde živi većinska zajednica ukoliko nisu pozvani. A kako mogu da budu pozvani, kad kosovski mediji ne pokrivaju na pravi način zabrinutost kosovskih zajednica. I kako da putuju tamo, kad su znakovi na putu samo na jednom jeziku. Kako kosovske zajednice mogu uopšte da komuniciraju ukoliko ne govore jezike onih drugih. I nemaju nikakvu priliku da to nauče. Tako kosovski lideri moraju da urade svoj deo, istina je. Ali i Beograd mora takođe, da odigra svoju ulogu.

Jednostavno nije ozbiljno da se insistira da se napredak demonstrira na slobodi kretanja i povratku za kosovske Srbe, a u isto vreme davati izjave koje su daleko od realnosti na terenu i koje direktno štete daljem napretku.

Ne može se opisivati Kosovo u terminima koje bi sprečile nekoga da se vrati, a istovremeno očekivati da se privremeno raseljena lica i vrata. Manjinske zajednice neće verovatno iskušavati svoju slobodu kretanja, ukoliko im konstantno lideri iz Beograda govore da su oni u opasnosti ukoliko izađu van svojih domova. I nije dobro da se kaže da neko želi najbolje kosovskim Srbima, a zatim da spreči predstavnike kosovskih Srba da uđu, odnosno da se vrata u institucije; jer oni na najefikasniji način mogu da zastupaju interese kosovskih Srba i mogu da promene situaciju. Uskraćivanje tog prava je naime, uskraćivanje prava da misle o svojoj budućnosti. Ključni igrači u međunarodnoj zajednici su dali jasno do znanja da je održavanje statusa quo na Kosovu neodrživo. Oni su jasno stavili do znanja da je početak razgovora o statusu Kosova na dnevnom redu ove godine. I sada je na političkim liderima i na institucijama da pokažu da rade na izgradnji stabilnog, tolerantnog, multietničkog i demokratskog društva na Kosovu, društva na kome će sve zajednice živeti u miru jedne sa drugima, i koje će biti u miru sa svojim susedima. Vreme je sada za sve strane da ostave po strani politiku kratkog daha i da se uključe u razgovor iskreno, strastveno i

konstruktivno o konkretnim pitanjima i da preduzmu mere za koje svi znamo da su potrebne. Ova Konferencija je dobar početak na tom putu. Potrebno nam je mnogo više ovakve vrste dijaloga.

Sali Cacaj:

VIŠE OVLAŠĆENJA, VIŠE ODGOVORNOSTI

Pozdravljam sve prisutne u ime predsednika Rugove i da vam poželim dobrodošlicu, sreću i puno uspeha.

Dozvolite mi da pozdravim goste iz Srbije, Hrvatske i svih ostalih regiona. Ova Konferencija koja je organizovana u glavnom gradu Prištini u veoma važnom periodu za budućnost Kosova i ja sam danas ohrabren organizovanjem ovog sastanka, pogotovo kada se radi o dijalogu koji predstavlja izraz dobre volje za regionalnu saradnju. Dozvolite mi da vas obavestim da sve kosovske institucije i svi mehanizmi na Kosovu rade sve što je u njihovoj moći kako bi procena standarda imala pozitivan karakter u septembru, kako bi se inicirali razgovori o budućem statusu. S obzirom da primena standarda predstavlja prioritet, mi smo odlučni da uradimo maksimalno moguće u ovoj oblasti.

U toj misiji radimo zajedno sa celokupnim kosovskim narodom bez obzira na njihovo etničko ili religiozno poreklo. U poslednje vreme Kosovo je učinilo veliki napredak i veliki deo standarda je već ostvaren, dok se drugi deo i dalje ostvaruje. Kao što znate, za potpuno ispunjenje standarda postoji dugoročna spremnost. Kosovske institucije su stvorile dodatne mehanizme za održivi proces, kao i za konačno razrešenje kosovskog statusa. Na Kosovu, mi smo stvorili demokratske institucije vlasti, pa iako su te institucije veoma mlade one su pokazale veliku hrabrost u rukovođenju zemljom. Takođe, međunarodne institucije su se osim prenošenja ovlašćenja u svim oblastima, pokazale kao veoma važni partneri za poboljšanje situacije na Kosovu. Kosovske institucije biće odgovornije kada budu preuzele više odgovornosti. Jedan od glavnih prioriteta ka integraciji manjinskih zajednica i njihova sloboda kretanja se i dalje poboljšava; 10,2 odsto predstavljaju manjine koje su zaposlene u javnoj administraciji, uglavnom su to Srbi. Što se tiče drugih stvari, znamo da većina na Kosovu želi nezavisnost i suvereno Kosovo. Takođe, zemlje članice Kontakt grupe su navele da nema podele Kosova, da nema promene granica, da ne treba da postoji konfederacija ili bilo kakva takva povezanost sa bilo kojom zemljom. Kosovske institucije veruju da će razrešenje konačnog statusa predstavljati i političko pravo Kosova i međunarodna zajednica treba

da uključi Kosovo i kosovski narod u praktičnu primenu ovog prava i da pomogne zemljama u regionu prilikom prihvatanja ove realnosti. Nezavisnost Kosova pomaže miru i stabilnosti i integraciji u regionu i u evroatlanske strukture.

Nataša Mičić:

MI SMO ZA BRZO REŠAVANJE

Zadovoljstvo mi je što sam u Prištini jer mi je, zahvaljujući Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji iz Beograda i Američkom institutu za mir, pružena prilika da u susretu sa albanskim kolegama razgovaram o temama koje dugo traže rešenja. Za mene je ova prilika još važnija zbog mogućnosti saradnje i u budućnosti. Koliko god to bilo teško danas sagledati, naši putevi će se preplitati u težnjama da postanemo članovi EU. Ovaj dijalog je značajan, jer su naši međusobni odnosi opterećeni mnogim nerešenim problemima iz prošlosti. Da bi smo ih rešili o njima mora da se razgovara. Zahvaljujem organizatorima na trudu, a učesnicima na dobroj volji da prihvate poziv.

Za mene su naši ciljevi u suštini isti. Bolji život naših građana i u Srbiji i na Kosovu. To je moguće samo kroz iskreno prihvatanje evropskih, odnosno civilizacijskih vrednosti, koje će omogućiti celom regionu da postane deo ujedinjene Evrope. Ranije su birani drugi putevi, ali su oni doživeli svoj istorijski poraz. Posledice tih zabluda bile su strašne po naša dva naroda.

Svakako najveći problem koji stoji pred nama je nerešen status Kosova. U Srbiji kroz odnos prema ovom problemu odslkava se stav prema modernizaciji. Mi smo za brzo rešenje koje je u skladu sa evropskom perspektivom naših građana. Sa druge strane je politika odlaganja. Konzervativci i snage prošlog režima ovo nerešeno pitanje koriste u borbi protiv reformatora i modernista, protiv prihvatanja evropskih vrednosti, protiv građanskih ideja. Kolektivistička svest, razvijana šest decenija, u kombinaciji sa bedom većine građana omogućava konzervativnim snagama manipulisanje nacionalnim osećanjima sa ciljem da se izbegnu suštinske promene društva i modernizacija zemlje. Otuda im ne odgovara rešavanje otvorenih nacionalnih pitanja. Prošlost ne možemo promeniti, ali se sa njom moramo istinski suočiti. Ali, život ljudi možemo da promenimo, to je obaveza koju smo prihvatili kada smo počeli da se bavimo politikom. To su prvi koraci u građenju nove budućnosti. Sa jedne strane, suočavanjem sa zločinima i kršenjem ljudskih prava, zbog pravde za sve žrtve. A sa druge strane, suzbijanjem bede kao najvećeg generatora ekstremizma.

Sve ovo što sam rekla za Srbiju, važi i za ceo region.

Većina albanske elite može da nauči nešto iz našeg iskustva. Srbi su bili većinski narod u Jugoslaviji. Međutim, ideološki ekstremizam beogradske elite krajem osamdesetih, a zatim nacionalni ekstremizam devedesetih, doveo je do ugroženosti svih drugih. Posledice koje su usledile, uz ostale, platila je i plaća sama Srbija. Na najbolnji način i po druge i po nas učimo da je odnos prema manjnama osnovna civilizacijska vrednost. Od odnosa većinskog naroda prema manjinskom, ne zavisi samo ostvarenje legitimnih nacionalnih i državnih ciljeva, već kvalitet života same većinske zajednice, odnosno svih njenih građana. Nemoguće je da većina bude slobodna i srećna, ako to nije i manjina. To je naše iskustvo. Na Kosovu vi ste, Albanci, apsolutna većina. Zato nosite punu odgovornost za položaj drugih naroda. Budite sigurni da ćete punu slobodu i sreću za svoj narod ostvariti samo ako slobodni i srećni budu i drugi narodi koji žive sa vama.

Sada su Srbi na Kosovu nesrećni, jer ne žive normalno. Pre svega zato što ne mogu da planiraju svoju budućnost. Takođe nisu srećni ni oni koji su otišli u Srbiju, jer žive daleko od svojih kuća. I jedne i druge bih želela da ohrabrim, za razliku od mnogih iz Beograda koji ih plaše, zbunjuju, ulivaju lažnu nadu i time ih čine još nesrećnijim. Podsetimo se Srba u Hrvatskoj. Većina ih je danas u Srbiji, ali ne svojom voljom, već zbog politike koja je, navodno štiteći njihova ognjišta, ta ognjišta spalila i u izbegličkim kolonama ih poslala u Beograd. Jer, lako je manipulirati uplašenima, siromašnima, zbunjenima. Zato ne može i ne treba kosovskim Srbima politiku da kroji neko ko ne živi sa njima.

Vi, građani Kosova, najbolje znate šta su vaši realni i ostvarivi interesi. Zato bi trebalo da prihvatite da se vlast osvaja, ili na vlast utiče, samo izborima, a da se to realizuje i ostvaruje kroz demokratske institucije. Za kosovske Srbe institucije koje omogućavaju borbu za ostvarenje njihovih interesa, nalaze se na Kosovu. Tako je od 1999. godine. Alternativa je geto. Uverena sam da među Srbima na Kosovu ima dovoljno odgovornih i razboritih ljudi koji ne misle da je budućnost njihove dece – život u getu.

U centru politike XXI veka su ljudi, građani, a ne teritorije. Njihov pojedinačni život, sreća, razvoj, napredak, sigurnost. Samo tim putem je moguće obezbediti održiv, prihvatljiv i neophodan razvoj i države i društva. Građanska politička opcija u Srbiji duboko veruje da je to jedina politika u interesu svih naših građana i srećne budućnosti naše dece. Trenutno smo manjina, ali naši politički stavovi potvrđuju se u praksi. To znači da smo, nadam se, buduća većina. Oni koji razmišljaju u kategorijama prošlosti, ako danas nisu, sutra će sigurno biti manjina. I u Srbiji i na Kosovu.

Danas albanska većina smatra da je neophodan uslov za evropsku budućnost Kosova, njegova puna nezavisnost. Takođe, rešenje državnog pitanja Srbije neophodan je uslov njene modernizacije i evropske budućnosti. Jer, u Evropsku uniju mogu samo suverene države, nespornih granica, koje nemaju teritorijalne sporove sa susedima. Jasno je da od rešenja statusa Kosova, zavisi i rešenje državnog pitanja Srbije, kao što i rešenje statusa Kosova zavisi od položaja manjina.

Način na koji će se doći do tog rešenja, a koji će skinuti oba problema sa dnevnog reda, mora da bude evropski. To znači istorijski dogovor dva naroda čime će pokazati odgovornost i zrelost, čega u prošlosti nije bilo. Što se više odgovornosti i zrelosti u takav dogovor ugradi odnos dva naroda biće kvalitetniji i bolji, biće više u funkciji evropske perspektive građana Srbije, Kosova i celog regiona.

PANEL I

Kosovo u kontekstu regionalne bezbednosti

Agim Čeku:

BEZBEDNOSNE SNAGE – DEO RAZGOVORA O STATUSU

Čestitam vam, dragi organizatori Konferencije, što ste uspeali da je sazovete i pokrenete razgovor o brojnim temama izuzetne težine. Od svih tih tema, pitanje bezbednosti je u samom vrhu ne samo zbog pažnje koju mu pridaju građani Kosova, već i građani drugih zemalja regiona.

Nekima se može činiti da je suviše rano za pokretanje pitanja bezbednosti na Kosovu. Međutim, smatram da stvari drugačije stoje – pitanja iz oblasti bezbednosti je već trebalo pokrenuti kako bi lokalne strukture stekle odgovarajuće iskustvo i kako bi se uspostavili zdravi institucionalni odnosi između različitih segmenata odgovornih za bezbednost. Tako ćemo stvoriti osnove za istinsku demokratiju u kojoj će građani Kosova aktivno učestvovati u formulisanju politike i donošenju odluka koje se direktno tiču njihovog života.

Danas se, na određen način priznaje da se u tome kasni, jer je angažovan jedan britanski tim koji – na osnovu zahteva Srbije i Crne Gore – treba da izradi predlog nove bezbednosne arhitekture na Kosovu. Nakon šest godina polovičnih rešenja i mnoštva improvizacija, ovo će, nadam se, rezultirati održivim i pravičnim rešenjima, zasnovanim na pozitivnim iskustvima demokratskih zemalja.

Želeo bih da ovde ukratko predočim neka moja viđenja budućeg bezbednosnog segmenta u najširem smislu te reči – odnosno, načina na koji službe za delovanje u vanrednim situacijama prerasti u policijske i odbrambene sisteme.

Kosovo je već učinilo nekoliko koraka u pravcu uspostavljanja adekvatnih bezbednosnih struktura. Pre svega, dosta je urađeno na

proširenju, jačanju i ovlašćenjima kosovske policije. Dalje, Kosovo je već u okviru Odeljenja za delovanje u vanrednim situacijama – pri Ministarstvu javnih službi – i Brigade za zaštitu civila Kosovskog zaštitnog korpusa stvorilo nukleus službi za delovanje u vanrednim situacijama.

Kosovo takođe ima svoj Kosovski zaštitni korpus (KZK) koji stanovništvo vidi kao buduće odbrambene snage, i koji je već ustanovljen poput vojne strukture – poseduje vojnički imidž, razmišlja na vojnički način, živi vojničkim životom i želi da postane vojska. Pa ipak, KZK za sada ima samo mandat zaštite civila, što je, nakon stvaranje Brigade za zaštitu civila u celosti prešlo u nadležnost ove brigade.

Nama na Kosovu su potrebni istinski odbrambeni kapaciteti za odbranu života građana. Zato se i postavlja pitanje kako KZK transformisati u lokalnu odbrambenu snagu. Kosovu su zbog mnogo razloga potrebni takvi odbrambeni kapaciteti. Balkan je još uvek daleko od odgovarajuće stabilnosti i još uvek je izložen brojnim bezbednosnim rizicima – počev od onih koji su posledica slabosti zemalja do problema vezanih za globalne pretnje, međunarodni terorizam, organizovani kriminal, ilegalnu trgovinu, itd.

Po mom mišljenju, tri su osnovna razloga za postojanje odbrambenih snaga Kosova:

1. Pitanje državnosti. Teško je zamisliti kosovsku državu bez vlastitih odbrambenih snaga koje bi bile pod civilnom kontrolom i u službi svih građana Kosova. Nacionalna bezbednost je suštinski segment državnosti koja je, sa svoje strane, osnova političke stabilnosti i ekonomskog razvoja. Nacionalna bezbednost Kosova se ne može zasnivati na delimičnim rešenjima ili dvojnim sistemima na istoj teritoriji, nego samo na jednoj koherentnoj, lokalnoj (što znači i multietničkoj), politički neutralnoj i profesionalnoj strukturi.

2. Sposobnost da svoju sudbinu preuzmemo u svoje ruke. KFOR neće ovde zauvek ostati niti izvršavati zadatke koje bismo mi mogli. U vreme ozbiljnih opasnosti za svetsku bezbednost, kao što su terorizam i druge, delovanje i prioriteta međunarodnih snaga lako se mogu pomeriti na štetu Kosova. Stoga je neophodno imati lokalne snage, sposobne da reaguju u slučaju bilo kakve spoljne opasnosti. U vreme kada su neke susedne zemlje još uvek na nivou nestabilnih entiteta, kosovske odbrambene snage bi mogle neutralizovati posledice moguće nestabilnosti u susedstvu (regionu) ili bi se bar mogle brzo aktivirati da amortizuju situaciju dok se ne uključe glavni garanti bezbednosti – NATO snage.

Zbog same činjenice da nove pretnje nisu konvencionalne prirode utoliko je važnije imati kosovske odbrambene snage, dobro opremljene i sa odgovarajućim obaveštajnim i kontraobaveštajnim službama. Ovakve strukture bi bile podrška policiji i drugim službama odgovornim za sprečavanje i eliminisanje opasnosti po naše granice. Ovakva podrška odbrambenih snaga u borbi protiv raznih terorističkih organizacija i ilegalne trgovine oružjem bila bi neupitna. Da budem jasan – održavanje reda i mira bilo bi pod kontrolom civilnih struktura i policije koja je pod njihovom kontrolom. Ima mnogo primera efikasne upotrebe odbrambenih snaga – od žandarmerije do britanske vojne strukture poznate kao “vojna podrška civilnim vlastima. Drugim rečima to bi, u našem kontekstu, značilo da bi se podrška civilnim vlastima davala samo na njihov izričit zahtev, i to kao pomoć graničnim službama i za zaštitu kulturnog i istorijskog nasleđa raznih zajednica. Ovakve snage bi obavljale i sledeće zadatke:

- Davale bi vojnu podršku civilnom društvu, na primer u slučajevima prirodnih i drugih katastrofa, za razne projekte infrastrukture, prilikom potrage i spasavanja ljudi, distribucije humanitarne pomoći u ruralnim i drugim izolovanim sredinama, itd.

- Sprovodile bi razne programe vezane za odnose sa javnošću, kao što su obuka mladih, razne sportske i kulturne manifestacije, itd.

- Pružale bi vojnu podršku ministarstvima prilikom implementacije određenih propisa za zaštitu šuma, poljoprivrednih resursa, izolovanih oblasti pogođenih epidemijama i slično.

- Pružale bi vojnu podršku civilnim vlastima, uključujući i KZK, u zaštiti kulturnih i verskih spomenika od posebnog značaja.

- Po potrebi bi obavljale i protokolarnе zadatke.

3. Konstruktivan doprinos NATO i Partnerstvu za mir u ostvarivanju regionalnih bezbednosnih ciljeva. Formiranje i kapacitiranje kosovskih odbrambenih snage pozitivno bi se odrazilo na niz pitanja. Takođe bi doprinelo brojnim regionalnim i međunarodnim inicijativama. Mnoge sadašnje bezbednosne pretnje su bilo regionalnog, bilo međunarodnog karaktera. Zato je nužno suprotstaviti im se kroz međunarodnu saradnju, što podrazumeva učešće u kolektivnoj bezbednosti i bezbednosnim aranžmanima. Kao mala zemlja ograničenih potencijala, Kosovo može svoju bezbednost da osigura samo kroz konstruktivnu saradnju sa susedima, kroz izgradnju regionalnog poverenja, jačanje regionalne

međuzavisnosti, kao i koordinarnu borbu protiv zajedničkih pretnji.

- Ukratko, Kosovu su iz mnogih razloga potrebne vlastite odbrambene snage. One bi otklonile opasnost od pojave paternalizma i zavisnosti, što su neizbežne posledice isključivanja građana Kosova iz važnih pitanja koja se tiču njihovih života. Odbrambene snage bi takođe obeležile novu fazu i novi status Kosova – status koji podrazumeva punu demokratiju, vladavinu prava i sposobnost da se odgovori vlastitim obavezama. To bi takođe demonstriralo čvrstu opredeljenost Kosova za bezbednost i stabilnost na Balkanu i šire.

- Dozvolite mi, na kraju, da istaknem principe na kojima bi se zasnivale kosovske odbrambene snage. Već sam ukazao na niz tih principa. Smatram da bi kosovske odbrambene snage trebalo da predstavljaju odbrambenu strukturu direktno podređenu odgovarajućem ministarstvu, nepolitičku, profesionalnu i multietničku strukturu. Ona bi bila profesionalna, lako pokretljiva, propisno opremljena i sposobna da izvršava zadatke NATO misije. Dalje, trebalo bi da bude prilagođena mogućnostima i ekonomskim potencijalima Kosova.

To bi određivalo i njihovu strukturu i snagu. Bile bi sastavljene od regularnih jedinica i rezerve. Struktura bi bila sledeća:

- ministarstvo odbrane i generalštab;
- državna garda i jedinica za specijalne operacije;
- komanda za brza dejstva;
- komanda teritorijalnih snaga;
- komanda za obuku i vojne veštine;
- logistička komanda;
- komanda avijacije;
- komanda civilne zaštite.

Većina ovih komandi i struktura već postoje, konsolidovane su i deluju u okviru KZP. Kaotakve, sposobne su da prođu kroz svaku buduću transformaciju. Iskustvo regiona pokazuje da treba voditi računa o tome da se na takve snage gleda kao na nešto što je od interesa za građane i poreske obveznike Kosova. Podrazumeva se da bi takve snage bile pod jasnom demokratskom kontrolom civilnih struktura.

Formiranje odbrambenih snaga treba da bude deo razgovora o budućem statusu. Drugim rečima, jedan od rezultata razgovora o budućem statusu treba da bude uspostavljanje odbrambenih snaga, kao i pridruživanje Kosova Partnerstvu za mir. Da bismo to ostvarili, treba već sada da započnemo pripreme.

Vesna Pusić:

MANJINSKA PRAVA – KRITERIJ KVALITETE LJUDSKIH PRAVA

Posle svakog rata ostaje ekstremizam, ostaju posledice, ostaje zagađeno društvo, kao što nakon što zatvorite neku tvornicu koja zagađuje okoliš, čišćenje okoliša i posledice u okolišu traju još puno duže. A ta tvornica više ne radi. To je takođe jedna od stvari koje smo mi naučili; to znači, da ako efekata nema odmah, ako izostanu pozitivni pomaci to ne znači da ne treba ustrajavati. Obrnuto. Ustrajati, držati se što je moguće čvršće tog puta, iako se možda u prvim fazama ne vidi snažni efekat; tu je ustrajnost možda jedna od najtežih stvari, ali je možda i najznačajnija. Ne dajte se rasterati i obeshrabriti zato što posledice rata u formi terorizma, političkog ekstremizma, traju. Naravno da traju dugo, jer se dugo i kuhalo, puno ljudi uložilo je puno napora da napravi veliku svinjariju, ako smijem da upotrebim tu ružnu riječ. Prema tome, naravno da puno treba da se od toga izleči cijelo društvo. Baš zato treba biti uporniji.

Kada je riječ o sigurnosti, glavno pitanje i glavni instrument sigurnosti je izgradnja institucija. Stabilne, funkcionirajuće, nepokolebljive institucije. To je od svih instrumenata za postizanje sigurnosti čini mi se i najvažniji i zbog celine odlučivanja i uopće, zbog procedure, njenog izvlačenja iz prijateljskih, rođaćkih i plemenskih mreža; to je problem i za Hrvatsku, a pretpostavljam da je relevantno i za ovu sredinu; “rešavanja problema zato što se poznamo, što smo iz iste familije, što smo iz istog sela, što smo išli skupa u školu”, iz tih okvira odlučivanje treba preneti u formalne institucionalne tokove.

Čini mi se da je za našu regiju to težak korak jer postoji duga tradicija ove vrste solidarnosti i ove vrste funkcioniranja odlučivanja, ali jednom kada se napravi taj korak selenja prema institucijama, to je možda najveći pomak u faktičnoj unutrašnjoj stabilnosti koja je onda put ka stabilnom susjedstvu. Drugim rečima, nama je u interesu imati uspješne stabilne funkcionirajuće susedne države.

Moje je mišljenje, da je vama to u interesu. Puno se i danas ovdije, a i inače spominje Evropska unija, evropske integracije, međunarodne integracije kao faktor sigurnosti, stabilnosti, onog što će donijeti neku bolju situaciju i garantirati funkcioniranje naših država. Ja na to gledam nešto drugačije i zagovaram u Hrvatskoj jedan drugačiji pristup. Moje mišljenje je, naime, da je ono što mi zovemo Evropskom unijom, ili evropskom integracijom, to otprilike 95 odsto unutarnja politika, i 5 odsto vanjska politika. Bez obzira što je neki konačni cilj ulazak u EU,

moje mišljenje je da je to samo posljedica onoga što je zapravo naš pravi interes, a to je koristiti agendu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju kao kriterija za ulazak u Evropsku uniju, i koristiti to kao neku vrstu putokaza. kao neku vrstu orijentira za ono što mi sami hoćemo, možemo i moramo napraviti unutar svojih država. Zbog nedostatka vremena ja vas neću s tim gnjaviti samo da vam pokažem, samo gotovo tehniku. Ovo je nacionalni programer Republike Hrvatske za pridruživanje Evropskoj uniji od prije godine ipol. Većina stvari o kojima se govori, a to je popis toga, ovih nekoliko stranica su tehnički aspekti zakonodavstva vezanog za javne nabavke, energetskog tržišta, regulacije pozicije željeza i čelika. To nije slučajno. Da je ta Evropska unija o kojoj mi danas govorimo i kojoj se svi hoćemo priključiti počela kao evropska zajednica za ugljen i čelik. Nije slučajno. Počela je od nekih izvodljivih tehničkih aspekata. Naravno da su i oni tada mislili o ovome što mi mislimo danas. A to je strategija izgradnje trajnog mira. Dakle, izašli su iz rata, znači našli su strategiju za prekid rata, a nisu znali kako organizirati trajni mir. Jer, trajni mir i sva politička rješenja i svi politički ciljevi koje su ona nosila sa sobom bili su preosetljivi za Francusku i Njemačku, za zemlje koje su pre toga bile u ratu pa su počeli od tehničkih aspekata koji su se razvili u ono što je linija sada sa svim problemima koje EU sada ima. Za nas i za ovaj prostor, naravno, kao perspektiva, Evropska unija je jedino prema čemu ćemo ići. Da završim sa nekoliko stvari za koje mi se čini da su također, upotrebljive i korisne iz našeg iskustva.

Jedno, od stvari su značajne, ne zato, iako se tako često čini i nama se često čini da su značajne zato što nas pritišće međunarodna zajednica, a nije tako jer su značajne zbog naše vlastite perspektive – to je odnos prema manjinama, ne zbog toga što su etničke manjine trajni i vječni problem koji će ovdje postojati. Vjerojatno, nisu pa čak i kratkoročno i srednjoročno. Ono što smo mi naučili je, da kada se počne drastično postupati u odnosu prema etničkim manjinama vrlo brzo se uvedu i svi mogući drugi kriteriji po kojima praktički svi ljudi u jednoj zemlji mogu u određenim uvjetima postati manjina: politička, regionalna, polna, kako god hoćete, ekonomska, dobna. Političke manjine su prve na udaru nakon etničkih. Zato je borba za prava manjina, odbrana vlastitog interesa, je obrana koncepta postojanja manjine u bilo kojem smislu, u prvom redu, manjine u pogledu političkih ideja i mišljenja. I sa tog stanovišt, situacija u kojoj postoje etničke manjine, olakšavajuća je, a ne otežavajuća okolnost. Najpre stoga što garantira da će ta ideja prava manjina, biti stalno prisutna kao nešto što je važno prije nego što dođe do diskriminacije političkih manjina, odnosno ljudi koji drugačije misle. I, ako dozvolite da do toga dođe i kad dozvolite da do toga dođe,

i ako se to ne ida izležiti, onda ste upropastili ono zbog čega su poginuli mnogi ljudi, zbog čega ste prošli sve tragedije koje ste prošli, a to je da imate pristojnu državu u kojoj vam se isplati živjeti. Prema tome, meni se čini iz našeg iskustva, da je najsigurniji način poći od pretpostavke da su samo prava manjina kriteriji kvalitete ljudskih prava u jednoj zemlji. Samo po pravima manjina, samo se po tome mjerite, jer je to najsigurniji način za određivanje mjere demokratije i poštovanja ljudskih prava u kojoj država funkcioniра.

Zoran Ostojić:

BEZBEDNOST NA UDARU SA SVIH STRANA

Raspad Jugoslavije počeo je na Kosovu. Nije bio dogoveren, najmanje miran. Kraj raspada te države još se čeka, i desiće se, baš tamo gde je i započeo, na Kosovu. Zato se rešenje budućeg statusa Kosova mora se postići dogovorom i realizovati mirno.

Poslednja faza tog procesa traje već šest, godina koliko je Kosovo pod međunarodnim protektoratom. Toliko albanska populacija iščekuje i očekuje konačno rešenje koje je sadržano u jednoj reči – nezavisnost. Isto toliko, posle „pobede“ nad NATO, Srbija čeka da definiše svoju državnost za XXI vek, kroz donošenje novog, modernog, evropskog ustava. Na tom putu je, između ostalog, sprečava nerešen status Kosova i nedefinisani odnosi sa Crnom Gorom. Sa druge strane većina političke i intelektualne elite u Srbiji, pa, prema nekim sondiranjima javnog mnjenja, i većina građana Srbije – nezavisno Kosovo isključuje kao trajno rešenje. Nerešen problem, a koji za početne stavove ima tako suprostavljene teze, najveći je bezbednosni izazov u regionu. Čak i kad bi se zanemarili ostali događaji na vojno-političkom poligonu Kosova, eskalacija nasilja 17. i 18. marta 2004. godine, izbori za Parlament Kosova 23. oktobra iste godine, rezultati izbora, predizborne igre u Beogradu i s tim u vezi i ovde, sasvim su dovoljni da ilustruju sadašnje bezbednosno stanje na Kosovu. Malo je reći da je to stanje krajnje složeno, da je sigurnost ne samo Srba nego i svih stanovnika Kosova napadnuta gotovo sa svih strana, da su izvori opasnosti mnogostruki i da su, koliko vidljivi toliko, i u najmanju ruku, skriveni.

Pobrojaćemo neke faktore bezbednosnih rizika na Kosovu.

1. Hipoteka bliske prošlosti. Ona izvesno, najviše opterećuje aktuelno bezbednosno stanje na Kosovu, a logično je pretpostaviti da će se negativan uticaj toga protegnuti i na buduću bezbednosnu

situaciju na Kosovu, bez obzira na budući status ovog međunarodnog protektorata. Pre svega, teški zločini koji su počinjeni nad albanskim civilnim stanovništvom 1998. i 1999. godine, za koje se odgovornima sudi i u Hagu, ostavili su duboke traume među Albancima, što će dugo otežavati uspostavljanje poverenja između kosovskih Srba i Albanaca. A, to poverenje je jedna od bitnih pretpostavki za stvaranje povoljne bezbednosne klime ne samo za srpsku manjinu, nego i za bezbednost ostalih manjina, konačno, i za pouzdaniju sigurnost većinskog stanovništva.

2. Nasilje kao najgori odgovor sa albanske strane. Bezbednosnu situaciju na Kosovu uveliko je, i to na neizvesno duži rok, komplikovalo nasilje koje je došlo sa albanske strane, a učinjeno je isključivo nad srpskom manjinom. Vrhunac tog zla je dosegnut u martu prošle godine. Sve i kad bi se prihvatila teza nekih albanskih intelektualaca i političara sa Kosova, prema kojoj je martovsko nasilje okvalifikovano kao spontani masovni bunt pretežno mladih Albanaca, nezadovoljnih kvalitetom vlastitog života i sporošću međunarodne zajednice u rešavanju konačnog statusa ove teritorije, ova teza ne doprinosi smirivanju trusnog kosovskog tla. Takvo razmišljanje ne ide u prilog futurističkoj bezbednosnoj projekciji, primerenoj civilizovanom, demokratskom društvu.

3. Politika odlaganja i manipulacije kosovskim Srbima. Velika je nesreća za sve stanovnike Kosova, dakle i za Srbe, to što je zvanična politika moje Vlade ponovo pod uticajem konzervativnih snaga starog režima, koje su se konsolidovale u Crkvi, Vojsci, Akademiji i na Univerzitetu. Cilj te politike je da, manipulišući kosovskim Srbima (što je izrazito bilo vidljivo tokom poslednjih parlamentarnih izbora na Kosovu), odlažu rešenje kosovske krize u nedogled. Neki ideolozi te politike čak otvoreno govore da je cilj te politike „odlaganje ratne opcije za budućnost, kada, po Srbiju, budu povoljniji geopolitički odnosi“. Ne bih ulazio u dalju analizu argumenata kao što su „Kosovo je južno ratište Srbije koje omogućava strategijsku dubinu za nužnu odbranu“, zatim „Kosovo i Metohija objedinjuju srpski etnički prostor“, ili sasvim suprotno „Kosmet je deo zelene transferzale koja povezuje Tursku sa Bosnom“. Sve ove floskule jasno govore o totalitarnoj svesti koja opstaje i koja sutra Srbiju i sve njene susede, ne vidi u evroatlanskim integracijama, kao deo sistema kolektivne bezbednosti.

4. Gestrateški položaj. Bez obzira na to kako je viđen u vizuri konzervativnih srpskih „geopolitičara“, gestrateški položaj Kosova objektivno ima veliki značaj, posebno ako se posmatra

kroz bezbednosnu optiku. Prvo, Kosovo je na tranzitnom putu koji povezuje Evropu i Aziju. A, to znači da njime, osim ljudi, ideja, roba i kapitala neizbežno cirkulišu razni bezbednosni rizici i pretnje. Na prvom mestu misli se na pripadnike terorističke internacionale, pa na trgovinu drogom, oružijem i ljudima. Ovo, koliko nam je poznato, i sada i te kako opterećuje sigurnost kosovskih građana i njihove društvene i političke zajednice. Malo je verovatno da ih neće čak i više opterećivati pri drugačijem statusu Kosova. Drugo, Kosovo teritorijalno povezuje više zemalja jugoistočne Evrope. Ta činjenica se takođe svrstava barem u problematične, ako ne i rizične tačke kosovskog bezbednosnog ambijenta. Značajna albanska populacija u Makedoniji, gde albanski ekstremisti sa Kosova mogu videti prostor za delovanje u slučaju međunacionalnih napetosti u toj zemlji. Budući matična država kosovskih Albanaca, njena zvanična (ali i nezvanična) politika može na razne načine da bude umešana u kosovski bezbednosni sistem. Crna Gora, ukoliko se osamostali, u nekoliko će promeniti bezbednosne relacije sa Kosovom. Uz sve što je rečeno, valja naglasiti da je jug Srbije jedna od najslabijih karika u bezbednosnom lancu Kosova. I na kraju treće, prema nekom opštem mišljenju, obaveštajne i kontraobaveštajne službe raznih velikih i malih zemalja imaju ekspoziure na Kosovu.

5. Snage bezbednosti.

A) Međunarodni kontigent (KFOR)

Sada je to ključni faktor bezbednosti na Kosovu. Iako su međunarodne mirovne snage koje su stacionirane na Kosovu prolazile kroz različite faze nesnalaženja na veoma vrelom terenu međuetničkih sukoba, iako im se (njima i Umniku) još i danas, posebno sa srpske strane prebacuje nedostatak jasne izlazne strategije, te mala, često, nikakva efikasnost, ipak svima mora da bude jasno da je bez tih snaga teško zamisliv ikakav, a kamoli koliko-toliko snošljiv i bezbedan život u protektoratu.

Sa druge strane

B) Kosovski zaštitni korpus je neuporedivo više izneverio očekivanja, posebno u nealbanskim sredinama i bar iz dobronamerne beogradske perspektive posmatran, bez temeljnog „prosejavanja“ celokupnog sastava, posebno komandne strukture ta bi vojna formacija došla, ili može doći u teža iskušenja, sumnjičenja ili osporavanja.

C) Ne bih, zbog nedostatka činjenica, hteo da govorim o paramilitarnim grupama na Kosovu. No ako ima tih pojava one nesumnjivo nose jasan bezbednosni rizik.

Miodrag Vlahović:

KOSOVO NIJE CRNOGORSKI PROBLEM, ALI JE CRNA GORA ZAINTERESOVANA ZA NJEGOVO REŠAVANJE

Crna Gora želi da vodi aktivnu, otvorenu politiku, bez obzira što je u vremenu i prostoru koji zahtevaju rešenja, a nude tako malo modela, i nedovoljno prepoznatljivih rešenja za neka otvorena pitanja, takva vrsta angažmana prilično mučna i unapred osuđena na oštre i maliciozne reakcije. U svakom slučaju, meni je drago što sam ovde. Smatram da je čak i u ovom formalnom kapacitetu, korisno da budemo zajedno. Ovako kako je naslovljena tema razgovora o Kosovu, o budućnosti Državne zajednice Srbija i Crna Gora, prva asocijacija bila bi i da se to može interpretirati na dva načina.

Državna zajednica nema budućnosti, to jest postojeća srpsko-crnogorska politička konstalacija i svaka druga u ovom okviru, teško da može biti osnova za bilo kakav ozbiljniji optimizam. Prva interpretacija je, da ni Kosovo u ovom kontekstu nema budućnosti, ili, obrnuto druga interpretacija, zato što Državna zajednica Srbije i Crne Gore nema budućnosti i Kosovo se može nadati da ima šansu. Međutim, ako se vratimo zaista jednoj političkoj analizi, shvatićete da budem korektan, to su zvanični stavovi Crne Gore, znači nisu improvizacije i moj lični stav: prije četiri godine potpisan je Beogradski sporazum, zato što elevantni akteri međunarodne zajednice, kako se to obično kaže nisu znali šta će sa Kosovom. Stvar je upravo toliko jednostavna. Naravno tu postoje i neke druge konsideracije i neki drugi detalji, ima i nekih drugih razloga. U Beogradu je došlo do promene vlasti svi su se nadali da je ta promena temeljna, izvorna, iskrena da je ona zaista donela otklon od jedne politike koja je dominantno uticala na sva grozna zbivanja, ali na sva ta strašna događanja na prostorima bivše Jugoslavije. Onda je naravno, bilo potrebno održati neke strukture, bez obzira što je tada, 2000. godine i 2002. godine kada se na tome radilo, bilo jasno da su to preživjele strukture i da jedan istorijski proces, odnosno raspad nekadašnje zajedničke države treba da bude doveden do kraja. Dakle, nije se znalo što će se sa Kosovom, pa su Srbija i Crna Gora ostale "u paketu" koji je bez presedana u poznatoj istoriji.

To je jedan privremeni, specijalni aranžman državne strukture koja ima konfederalne, federalne elemente unije, države, a čak po negde i pokušaj da se neke stvari, koje su po definiciji u apsolutnoj nadležnosti država-članica, unitarizuje. Dakle, jedna kreatura koja

nema svog parnjaka u onome što je poznata politička istorija i što služi još uvek za odlaganje rešavanja nekih otvorenih pitanja na prostoru Zapadnog Balkana.

Dakle, prva naša poruka u ovom trouglu, u kontekstu Srbija, Kosovo, Crna Gora, ili kako god da poredamo te tri zajednice jeste da je došlo vreme da se neka rešenja donesu. Dok ta rešenja jednostavno ne budu apsolvirana i dok ne budu okončana, dok statusna pitanja ne budu dovedena do određenog nivoa ne možemo smatrati da imamo konačna rešenja. To pre svega važi za centralnu zemlju, Republiku Srbiju jer u protivnom ta zemlja i njena politika biti, nažalost, i na nesreću svih koji žive u Srbiji, svih koji žive oko Srbije pod značajnim, dominantnim uticajem nacionalističkih ili kada se ta reč kaže u kontekstu Zapadnog Balkana, nacional-šovinističkih krugova koji sve probleme ovog reiona gledaju ili kao isključivo, ili kao dominantno teritorijalno pitanje. To je veoma jasna istina, ja se izvinjavam što to tako izravno kažem, ali čini mi se, da moramo biti svesni nekih opštih mesta da bi mogli razgovarati o detaljima.

Drugi detalj je takođe, veoma značajan. Ono što je danas zbilja na Kosovu, jeste proizvod veoma nesrećnih, dugotrajnih istorijskih okolnosti o kojima se u našim zemljama, a posebno u Srbiji, nažalost i u Crnoj Gori, vrlo malo ili nimalo zna.

Moja definicija te veoma mučne istorije jeste da je Kosovo izvor dugotrajne nesposobnosti političkih predstavnika većine da reše problem manjine.

To je za manjine na Kosovu, decenijama su to bili, u jednom širem kontekstu koji se zvao Srbija, Albanci, jednostavno, situacija koja je eskalirala u poslednjih petnaestak godina je proizvod nesposobnosti izvorne, temeljne, kulturne, znači, nesposobnosti političke većine, da se bavi Pokrajinom na način koji bi bio nešto više i nešto bolje od njenog pukog tretiranja kao teritorijalnog problema. Zbog toga i Kosovo ima šansu da bude uverljivo državno društvo, da bude celina, jedna zajednica koja ima budućnost jedino ukoliko ovdašnja politička većina ne ponovi grešku prethodne političke većine na Kosovu.

Naravno, i ovo se može tretirati kao jedno, prilično, nevešto opšte mesto. Međutim, čini mi se, da u celom galimatijasu stvorenom konstrukcijom "standardi, pa status" da se zaboravilo da je zapravo prvo status Kosova jedno od prava koji bi trebalo biti rešeno, da bi uopšte moglo biti perspektive za normalno i demokratko društvo i drugo, da jedan od standarda koji čine taj status kredibilitnim je upravo standard koji je gospođa Pušić veoma precizno navela kao isključivi standard, a to je ono o pravima manjina.

Meni je naravno, poznato, da među političkim predstavnicima političke manjine na Kosovu, ima onih koji su više, i ima i onih koji su manje zainteresovani za participaciju u političkim procesima i u političkim institucijama na Kosovu.

Naš je stav, a i moj lični stav, da dugoročno gledano gledano, da je predstavnicima manjine na Kosovu mjesto u institucijama. Nerazuman je stav, naročito dugoročno, da se odbija takva vrsta participacije u kosovskoj realnosti. Zbog toga je i Crna Gora, između ostalog, želeći da bude konstruktivan, istina mali, značajan ili manje značajan partner u regionu, omogućila i učinila sve što je u njenoj moći da obeybedi glasanje u Crnoj Gori za građane Kosova, bez obzira da li su Albanci ili Srbi, koji su trenutno u Crnoj Gori. Što se srpske političke situacije tiče, jedan od pokazatelja veoma loših procesa i loših tendencija nažalost, je to da su glasovi koji su pozivali na normalan i realistični odnos prema onome što je Kosovo, tada u Srbiji bili anatemitani, bili maltene linčovani i proglašeni naravno, neprijateljima onoga što se kolokvijalno i sasvim neubedljivo posle svih ovih godina, naziva srpstvom.

Crna Gora želi da ima poziciju neutralnosti u odnosu na problem Kosova. Kosovo nije crnogorski problem, ili da budem precizniji kad god se Crna Gora mešala u kosovske probleme, to je bilo loše za Kosovo i loše za Crnu Goru. Tu vrstu "luksuza" mi sebi više ne želimo da dozvolimo, s jedne strane, i s druge mi smo zainteresovani za rešenje koje će dovesti do normalne situacije na Kosovu koja će jednostavno stvoriti uslove za normalan demokratski razvoj celokupnog društva. Iako nismo deo problema i nismo stvorili problem, to ne znači da Crna Gora nije zainteresovana kako će se i posebno, kada će se rešavati kosovsko pitanje. Poslednjih nekoliko meseci mi smo na manje ili više elegantan način iz međunarodne zajednice upozoreni, tj. upozoravani da je pitanje državnosti Crne Gore našeg opredeljenja oko državnosti, povezano sa time što će se i kada će se, dešavati na Kosovu.

Dakle, ako kosovsko pitanje bude rešavano u martu iduće godine, Crna Gora će sačekati april iduće godine da organizuje referendum. Ukoliko nam bude najavljeno da će Kosovsko pitanje biti rešavano u maju ili junu na bilo koji način – međunarodne konferencije ili nekim drugim legitimnim sredstvima – mi ćemo insistirati na referendumu u martu. I to je ono što možemo, da pokažemo da Crna Gora može i želi da bude fleksibilna kao što smo naše državno pitanje odložili zbog drugih regionalnih problema već dva puta. Prvi put smo ga odložili 2002. godine kada je potpisan Beogradski sporazum: ja sam tada bio u manjini među onima koji su sugerisali tadašnjem predsedniku Đukanoviću da potpiše Beogradski sporazum, ne zato što

nisam verovao u nezavisnost, nego zato što smo potpuno uvereni da mi nismo sami u regionu gde živimo i nismo najvažniji i nismo najviše problematični. I drugi put smo naravno odložili kada smo pristali da 2002. godina, u evropskoj interpretaciji, daje rezultat 2006. Mi smo bili zamoljeni za još jednu godinu. Crna Gora je velikom mukom i rekao bih, uz jedan priličan rizik da jednostavno izgubimo kredibilitet kod onih koji su glasali za ovu i ovakvu konstruktivnu crnogorsku politiku u regionu jednostavno izgubimo uopšte bilo kakvu podršku kod tih ljudi koji su jednostavno zbog određenih ciljeva birali ovakvu vladu i ovakvu politiku.

Više od toga Crna Gora sve i da hoće, ne može da učini i da budem umereniji, ne bi bilo korektno od Crne Gore tražiti da odlaže svoje pitanje zbog toga što ne postoje iz bilo kojih razloga spremnost, mogućnost za neka druga, mnogo teža i kompleksnija rešenja.

Na kraju da kažem i slijedeće: dio sveta u kojem živimo je u poslednjih petnaestak godina preživio zaista najteže istorijske karambole, suočeni smo bili sa najstravičnijim zločinima i čini mi se, da se iz te situacije ne može izaći samo protekom vremena. Zbog toga, kakav god bude statusni problem kako god oni budu rešavani, osnov svake normalne politike u ovom delu regiona je jasna nedvosmislena i definitivna osuda ratnih zločina i ratnih zločinaca. Bez te jasne istorijske distance, bez te jasne političke i ukupne odgovornosti onih koji danas više nego drugi odlučuju o političkim procesima u svim našim zemljama, celi ovaj region i sve zemlje u njemu ponaosob, jednostavno nemaju budućnost.

A protok vremena u tom kontekstu, nije od koristi. Što više vreme prolazi, manje su šanse da se neke stvari koje su davno sazrele, učine. Mi danas vidimo sa koliko se muka, sa koliko se jeda, sa jedne strane, prihvataju neki, svima nama dobro poznati dokazi o nekim svima nama dobro poznatim činjenicama i tragedijama, a i o zločinima koji su se desili na tlu bivše Jugoslavije.

I jedan kratki nesrećni film o jednom neljudskom zločinu izaziva, sa strane posmatrano, vještački šok u jednom delu političke nomenklature i umjesto da se povede odlučna akcija na onome što bi se zvalo obrazovanje stanovništva u pravcu što i kako se dešavalo na prostorima bivše Jugoslavije, mi se plašimo da naš sjeverni susjed Srbija ulazi u još jednu spiralu apologetike zločina. Istina, ta apologetika je sofisticiranija, usavršenija i prijamčivija za uho nego što je bilo prije neku godinu. Međuti, rezultat je isti. Nema otklona od onoga što nas je dovelo do ovoga. Bez te svrste distinkcije, bez te vrste prosvetljenja, bez te vrste katarze, ne samo Srbija, nego celi region nema perspektivu da uspeje.

I drugo, želim da podsjetim da nam odlaganje rešenja nikada nije bilo saveznik. Samo Kosovo je 1980. godine imalo više opcija pred sobom. Da smo se tada bavili Kosovom, Kosovo bi bilo riješeno kako valja; za kosovski problem je i nesrećna 1988. i 1999. godina takođe, bila situacija koja je nudila nekoliko opcija. Bilo je političara koji su kasnije pokazali da su bili umereni, korektni, sa demokratskim kapacitetom i sa potencijalom sa kojima se moglo razgovarati i mogli su se izbeći najstravičniji scenariji koji se odigrali 1999. godine. Pa i posle te 1999. godine međunarodna zajednica, a i mi sami zajedno sa njom, izbegli smo neke stvari da završimo, iako su one već bile završene. Svako dalje odlaganje rešavanja, ponavljam, nije nam saveznik i praktično znači neku vrstu nove ali zle krvi u mišice onih i u snagu onih koji jednostavno sve ovo što se dešavalo na prostorima bivše Jugoslavije posmatraju kroz nacionalne naočari, kao broj, u logici teritorije; jednostavno, mi moramo, čak i ako ne postoji odlučnost kod međunarodne zajednice učiniti ono što je na nama da neke stvari okončamo.

I za sami kraj, što se Crne Gore tiče, mi moramo rešiti naše državno pitanje, ne kao proizvod, kao reperkusiju, ili kao posledicu nerešenog ili rešenog srpskog problema ili kao rešene ili nerešene političke klime u Srbiji, nego iz sasvim jednostavnog razloga: dok ne rešimo to pitanje, svako glasanje u Crnoj Gori je mali referendum. Bilo da se radi o regionalnim izborima, ili o lokalnim izborima.

Tu vrstu opterećenja mi moramo maći, da bi smo mogli da se nadamo da, kao nezavisni i politički subjekat, dakle, kao slobodna Crna Gora učestvujemo u regionalnim procesima integracije.

Nedžmedin Spahiu:

MITROVICA JE INDIKATOR POLITIČKIH PROCESA

Biću kratak, da bih nam omogućio da govorim o Mitrovici kao ključnoj tački regionalne bezbednosti. To nije jednostavan problem. U suštini to nije jedinstven problem koji se čini tajanstvenim a razlog za to pokušaću da objasnim u ovom kratkom ekspezeu. Položaj Mitrovice je učinio da ovaj grad bude generator različitih političkih procesa u regionu u poslednjih stotinu godina. Takođe, i u slučaju prošlogodišnjih događaja na čitavom Kosovu koji su imali uticaj na celi region. I unazad, tokom svih balkanskih ratova uključivao je sve elemente koji su se događali u poslednjih sto godina. Sećam se

1989. godine, tu je tada bio Azem Vlasi. Pitanja su počela u Mitrovici i proširila se na celo Kosovo i imala uticaja ne samo na Kosovo, već i na celu bivšu Jugoslaviju. Zašto se to dogodilo? I gde se sada nalazimo danas. Sada je Mitrovica glavni grad Srba na Kosovu; dok je za Albance, a Albanci su tamo većina, to neka vrsta predgrađa. I izgleda kao predgrađe, jer centralni mediji su pod kontrolom onih koji vode politiku na Kosovu; ta politika na Kosovu predstavlja neku vrstu rizične politike, jer pokušava da ignoriše i da ovaj problem prikrije da bi se bavila lakšim problemom, zbog stava da je ovaj problem mnogo teži. U stvari, nije mnogo teži, mislim, zapravo da je sve obrnuto. Mislim da je Mitrovica više jedan eksplicitni indikator političkih procesa na Kosovu. Ovde možete izmeriti snagu i ovlašćenja svih političkih aktera. Počev od međunarodnog faktora. Lice koje je bilo nekako najpristupačnije ovom problemu je bio bivši i komandir KFOR general Valentin i mislim da je on bio najuspešniji međunarodni predstavnik na Kosovu, prilikom rešavanja problema nakon rata.

Kosovo ulazi u fazu utvrđivanja svog konačnog statusa, kada dijalog između različitih etničkih grupacija i različitih političkih snaga postaje neizbežan. Hipoteza je, da će pitanje Mitrovice biti razrešeno sa razrešavanjem konačnog statusa Kosova. Po mom mišljenju to je veoma pogrešno. Ukoliko se budemo rukovodili ovom logikom, crna tačka u okviru procesa, umesto da olakša stvari, zapravo komplikuje čitav proces; sa ovakvom logikom mi idemo ka fazi utvrđivanja konačnog statusa Kosova, po meni veoma rizičnim putem. Biće to i veoma rizičan politički korak, ukoliko problem Mitrovice ne bude pre toga rešen. Jedan od oblika, ne samo jedan oblik, već glavni ključni aspekt rešavanja problema je dijalog. Dijalog, između različitih etničkih grupa koji treba da se obavi pre konačnog statusa Kosova, a to se ne obavlja, to je još uvek zanemareno.

Poboljšanja situacije i poboljšanja unutar etničkih odnosa bilo je vrlo malo i mogu reći, da je do sada investirano samo da bi se reklo da, u redu je, nešto radimo tamo, međutim, nema rezultata. Govorim znači i o političkim i o ekonomskim investicijama; i u tom smislu, mislim, da to do sada nije bilo dovoljno. Mislim da je sada poslednji trenutak, krajnje je vreme da se što više politički i ekonomski investira i da se razreše svi drugi aspekti, pogotovo međuetnički odnosi koji treba da se poboljšaju da bi se otpočeo jedan normalan život kao i u bilo kom drugom gradu na Kosovu i u regionu i u oblastima na Kosovu. To bi trebalo da bude primer svim gradovima na Kosovu i u čitavom regionu.

Džavid Haliti:

ŠTA SRBIJU SPREČAVA

Kad govorimo o onome što je sada aktuelno često zaboravljamo da stvari imaju jedno dublje poreklo i mislim da je proliveno puno krvi sa obe strane. A ukoliko diskutujemo o budućnosti Kosova, njegovom statusu i o budućnosti regiona, ne možemo izbeći ovu realnost i ovu istinu. Dakle, uprkos onome o čemu budemo danas diskutovali i na kom nivou realno predstavili naše stavove ja ću se zapitati, u ovom slučaju pitati posebno predstavnike srpskih institucija, nevladinih ili vladinih, svejedno. Ne razumem šta sprečava Srbiju da prihvati volju ili želju Crne Gore da bude nezavisna. To je volja naroda koja je demokratski izražena, ne razumem koji je interes Srbije za teritoriju Kosova, kada na teritoriji Kosova imate 95 odsto Albanaca koji tu žive. U isto vreme, ne mogu da shvatim predstavnike kosovskih institucija, onih koji imaju odgovornost a ne nas koji nemamo mogućnost da imamo izvršnu moć i da budemo pravi predstavnici parlamenta, koji ne preduzimaju svoj deo odgovornosti da razreše probleme Srba na Kosovu. Da razreše probleme koji postoje, i sa tim postojećim problemima mi moramo da se pozabavimo, to smo mi koji moramo da razrešimo a ne neko drugi.

Ukoliko stvarno želimo da imamo Kosovo koje će sigurno biti priznato od strane međunarodne zajednice i ukoliko jesmo za nezavisnost Kosova moramo se baviti konkretnim pitanjima. To je naša dužnost. Pogotovo zbog toga što mislim da nikada u istoriji ovog regiona nije bila više spremnosti da se izgradi jedan održivi mir. Takva volja i spremnost postoji i u Makedoniji, a takođe i Albanci u Makedoniji iskazuju takvu spremnost. U isto vreme i albanska država se izjasnila u tom smeru.

Zato se vraćam na prethodno pitajući, gde je prepreka za Srbiju da pozove kosovske Srbe da se integrišu u institucije Kosova i da reše svoje probleme tu, jer takva volja postoji. Ovo hipotetičko pitanje me čini lično sumnjivim prema dobroj volji politike i srpske vlade i njenih institucija.

Albin Kurti:

SLOBODA, A NE STATUS

Ovo nije rečenica iz filma "Gospodar prstenova", već ono što je rekao gospodin Petersen da "došlo je vreme". On je, u neku ruku, sudija i posrednik, iako u rukama ima neograničenu moć. Kosovu ne nedostaje status već mu nedostaje sloboda.

Nedostaje mu pravo i sposobnost da odluči o sopstvenoj budućnosti i sopstvenom životu. Kosovu nedostaje to pravo zato što sadašnji politički sistem omogućava gospodinu Petersenu sva ona ovlašćenja koja on ima u svojim rukama. Institucije Kosova stvorila je ova vlada. Ali to ne predstavlja narod Kosova, već UMNİK. Ustavni okvir Kosova je samo UMNİKOVIA uredba 2001/9. Kosovo nije bezbednosno pitanje, kako međunarodna zajednica gleda na to. Problem je nedostatak slobode. Trebalo bi da budemo u mogućnosti da sami odlučimo o svom životu. Isto onoliko, koliko želimo da budemo deo Evrope. Takođe, evropske integracije potvrđuju pravo na samoopredeljenje. A to je nešto što je zaboravljeno na Kosovu, pregovori između Beograda i Prištine neće rešiti taj problem, niti će pomoći da se taj problem transformiše. Najvažniji deo pregovora je ono o čemu ne može da se pregovara. A to se odnosi na status pregovarača u kome sam ja u pregovorima sa kosovske strane. I to nas sada dovodi u jako nejednak položaj. Srbija je država, Kosovo nije država i predstavnici Kosova nemaju moć i nemaju ovlašćenje na to.

Na kraju bih želeo da kažem, jer je to već danas rečeno, i tu postoji jedan dualizam manjine i većine, odnosno lažni dualizam. Neki kažu da su Albanci manjina u Srbiji, Srbi su sada manjina na Kosovu i tako dalje. Etničke manjine i odnosi s aspekta manjina – većina ne postoje kao pravna kategorija na Kosovu, zato što Kosovo nije država. Možemo, na primer, da pričamo o srpskoj manjini u Hrvatskoj, ali ne i na Kosovu zato što Kosovo nije država. Etničke manjine su karakteristika zemalja – država, a na Kosovu imamo reč zajednica, etničke zajednice, a ne etničke manjine. Drugo što želim da kažem su demokratski aspekti, nemamo demokratsku manjinu zato što na Kosovu ne postoji demokratija i ne postoji pravilo većine. Na Kosovu UNMIK vlada što je opet duplo nedemokratski.

Vensa Pusić:

Naime, meni se čini, kada je riječ o poslednjim regionalnim riješenjima, da je prvo, jedna od pogrešaka, svakako Bosna i Hercegovina. Vjerojatno i delimično tu su instrumenti koji su korišteni za prestanak rata, za prekid oružanih sukoba; ali ostali su i funkcioniraju dalje, pokušavaju se ugraditi kao instrumenti za izgradnju institucija i za izgradnju države. I to ne funkcionira. Dejton je po mom mišljenju, fantastičan primer za to. Bio je to dobar model za prekid rata, ali je neupotrebljiv model za izgradnju države u Bosni i Hercegovini i sa tog stanovišta, naravno, postoji potreba da se nešto promeni.

S druge strane, svaki način izgradnje države je specifičan za zemlju, i po mom mišljenju ono o čemu vi ovde razgovarate u prvom redu je, da li i kako možete izgraditi te institucije koje će dovesti do države. Da li je to, da li uopće o tome možete razgovarati, jer preduvjet da budete slobodna, međunarodno priznata, suverena, samostalna država je nužno. Počinjete iz uvjeta u kojima ste sada. I u tim uvjetima, meni se čini, da je važno izbjeći pogreške koje su neke druge države napravile; nije prvo pitanje država, a onda, kakva država. To se može odgovoriti samo vremenom. Prema tome, kakva država je, ja bih rekla uopće, preduvjet, odgovor na pitanje kakva država je preduvjet za odgovor na pitanje da li država. Jer ako je loša država i država koja terorizira svoje građane bez obzira po kojem kriterijumu, ne isplati se. To je moj stav.

PANEL II

Manjine i međunarodni standardi na Kosovu

Slaviša Petković:

TRI SUŠTINSKA PROBLEMA ZA POVRATAK

Drago mi je da ste danas tu da možemo da porazgovaramo. Došao sam kao ministar, nažalost, ministar za povratak u XXI veku je nešto ipak malo neuobičajeno.

Pričaću o povratku, njegovoj održivosti, i o mogućnostima da se ljudi vrate. Jer, mi smo ipak u XXI veku. Počeo sam da obilazim sela i gradove po Kosovu i da razgovaram sa većinskom albanskom zajednicom ne bi li se sporazumeli i dogovorili kako bi se ljudi vratili svaki u svoju kuću, odnosno da ne možemo sebi dozvoliti taj luksuz da neko nekome može da brani da se vrati. A da to ne znači, ako neko ima za nešto da odgovara, svakako će odgovarati. Bez obzira o kojoj strani se radi. I meni je drago da još nisam naišao na otpor ni u jednom mestu i niti u jednom selu. Kada je lokalno stanovništvo u pitanju. Vidim da posle šest godina svi shvataju pogodnost omogućavanja ljudima da se vrate. Drugi aspekt, da bi povratak bio održiv je nešto što je problem na celoj teritoriji a to je vrlo loša ekonomska situacija; to je problem lokalnog stanovništva a kamoli za ljude koji treba da se vrate. Jer, kada razgovarate sa ljudima oko bezbednosne situacije, nužno je drugi aspekt ekonomska situacija jer kada se ljudi vrate moraju od nečega da žive. Što je opet vrlo teško u sadašnjim uslovima da im se omogući, zbog sveukupne situacije na Kosovu: i treći, najveći problem za mene, kao ministra za povratak, je stalna priča, mogu slobodno da kažem, sa obe strane, i sa srpske, i sa albanske, o konačnom statusu Kosova, pri čemu se stalno stvara neka tenzija da je to neki dan "D". Nije to nikakav dan "D". Ljudi će živeti i posle rešenja tog statusa kao što žive i sada.

I ne treba dizati tu tenziju da će se dogoditi nešto strašno, kao jednoj ili drugoj strani i u smislu da jedna strana dobija sve, a da druga

strana gubi sve, da će ovi drugi izgubiti maltene i pravo na postojanje na Kosovu. Ne, ja se ne slažem sa tim stvarima i uopšte na povratak ne gledam u kontekstu politike, ja ga više uzimam kao stvar humanosti jer je to jedan humanitarni posao koji ja radim, a ne politički, jer povratak ne može da bude politika i ne sme to da bude

I treći problem je to, što svakoga dana ima sve više problema. Jer, izjave političara i sa jedne i sa druge strane o razgovorima o konačnom statusu pri čemu niko neće da se pomeri sa crte na kojoj stoji, vrlo se loše odražava na stanovništvo; čak i na lokalno stanovništvo, pogotovo na one ljude koji treba da se vrate. I ja, zbog toga, apelujem na političare da u javnosti, kada se priča o konačnom statusu ne podižu tenziju, da ne stvaraju utisak da će neko toga dana biti zbrisan sa lica zemlje. Ne. Neće biti niko zbrisan za lica zemlje. Bar ja tako mislim.

Treba da pričamo o konačnom statusu kao o nečemu, ili o nekom modelu koji će doprineti da svi živimo na ovim prostorima. Mislim da je to mnogo bolje i pametnije ako pričamo na taj način kao ministar za povratak da ljudima mogu da da objasnim, da im kažem šta ih u budućnosti čeka. Znači, neka ljudi sami procenjuju da li će da se vrate, ili ne. Migracija u svetu postoji. Postoji politička i ekonomska migracija. Znači, ne možemo se vezivati za situaciju na Kosovu, da li će ljudi ovde živeti ili ne. Ali, hajde, da pričamo o tome šta nas čeka u budućnosti. Šta mi, evo, ja sam član Vlade, da vidimo šta mi kao Vlada nudimo građanima u budućnosti. Evo, ovde su i predstavnici opozicionih stranaka, znači, i oni treba da kažu nešto o tome. Šta ko nudi, bez obzira na status. Ja mislim da, ako im ponudimo neko kvalitetno rešenje za suživot, mislim da se niko više neće obazirati na to da li će status biti ovakav ili onakav. To su tri suštinske stvari o kojima treba pričati. Meni je drago da se vode ovakve javne rasprave i ako mislim da su dosta zakasnele; mislim da je sa ovim trebalo početi pre nekoliko godina, jer da smo sa ovim počeli pre nekoliko godina mnoge neprijatnosti koje su nam se desile, mogle su se izbeći.

Pajazit Nuši:

PERCEPCIJE I STEREOTIPI

Pitanje raseljenih lica kao i percepcija procesa povratka na Kosovo, smatra se za veoma važno pitanje za budućnost Kosova, regiona, a posebno za neke zemlje Jugoistočne Evrope i šire. Smatram to pitanje toliko važnim da je bilo koja opcija političkog rešenja o konačnom statusu Kosova direktno povezana sa jednakošću građana koji žele da žive u određenim oblastima, u oblastima gde su stvoreni

uslovi i gde postoje mogućnosti da se integrišu u nove odnose koji se sada izgrađuju na Kosovu.

Pitanje povratka raseljenih lica, nije samo pitanje percepcije u uskom smislu koja se odnosi na priznavanje prava na povratak, to su grupe i pojedinci kojima je nametnuto da postanu raseljena lica to su izbeglice. Njihova percepcija treba da se shvati kao veoma komplikovano pitanje i to je u uskoj vezi sa odnosima sa lokalnim stanovništvom kao i pravom građana da žive gde žele i da žive kako žele.

Lokalni stanovnici treba da se uključe u stvaranje boljih uslova za povratak raseljenih kao i u njihovu integraciju u multietničko društvo na Kosovu. Njihov povratak je jedan od standarda koji je nametnut Kosovu i politički proces treba da uključi stvaranje političkih, ekonomskih i socioloških uslova da se povratnici vrate u mesta gde smatraju da bi voleli da se vrate.

Povratak u bezbednu sredinu u sela u gradove na Kosovu je proces u koji se uključuju raseljena lica koja treba da postanu svesna političkih i drugih socijalnih i bezbedonosnih uslova u sredini gde treba da budu prihvaćeni kao takvi. Na taj način, imam sopstveno mišljenje, na osnovu sopstvenog iskustva. Rekao sam da ova percepcija povratka treba da podrži šestogodišnje iskustvo. Odbora za odbranu ljudskih prava i sloboda posebno odeljenja koje radi na samom povratku. Naši kontakti sa raseljenim licima sa Kosovo posebno sa onima koji su smešteni u Beogradu, Vranju, Nišu, Kraljevu, Smederevu, Smederevskoj Palanci, Novom Sadu, Podgorici, imamo kontinuirane kontakte i u nekim delovima Kosova gde dolazi do povratka i imamo informacije o oblicima njihovog povratka na Kosovo. I na koji način su se oni vratili. To su neke informacije koje će imati za cilj da se izgradi neka globalna slika o procesu povratka raseljenih lica na Kosovo. Iz tih naših kontakata imamo uvid u to kako raseljeni razmatraju pitanja o statusu i tu se uključuju i etničke grupe Srba, Bošnjaka, Roma, Crnogoraca, kao i Albanaca.

Većina njih je smeštena u urbanim kolektivnim centrima, zbog velikog broja raseljenih lica. Naime, više se priča o povratku Srba nego o povratku drugih etničkih zajednica, odnosno nesrpskih manjina, iako je trećina ukupnog broja raseljenih među nesrbima. Kad pričamo o povratku raseljenih i izbeglica, prvenstveno pripadnika srpske manjine kao i kada pričamo o jednakosti ljudi koji pripadaju određenim etničkim zajednicama i kada uzmemo tekst iz Deklaracije o pravima manjina i o pitanju odnosa manjine i većine, percepcija da to pitanje ima mnogo individualnih komponenti. Naša percepcija u odnosu na raseljena lica i njihov povratak se podržava Konvencijom

Saveta Evrope o odbrani manjinskih prava, zaštiti manjinskih prava. Tu je i priča o korišćenja manjinskih jezika. Integracija raseljenih lica, kako bi oni uživali potpuna manjinska prava, takođe, sadrže i drugi dokumenti Evropske unije i Ujedinjenih nacija. Kao prvo, korišćenja ovih dokumenata po pitanju povratka izbeglica i raseljenih lica u njihovim regionima je indikator da je percepcija ovog procesa jako delikatna, mnogo delikatnija, uz svu kompleksnost, u odnosu na druge regione. Ovaj proces ima različite posledice, pogotovo kad je reč o poslednjoj deceniji. Kosovo pripada svim onima koji su ovde živeli i oblikovali ovo mesto i to je percepcija koja sadrži i mnogo osećanja i akcije koja će prevazići same ciljeve ovog procesa, gde će ljudi različitog verskog, kulturnog porekla moći da žive zajedno.

Međutim, iskustvo u odnosima između Albanaca i manjina, posebno između Albanaca i Srba, uključujući njihove institucije, su jako ozbiljan problem kada se radi o priznavanju prava svih pojedinaca, posebno u primeni ljudskih prava, kako bi se svima obezbedila zaštita od bilo kakve vrste kršenja ljudskih prava. Na osnovu takvog iskustva među građanima, da većina kosovskih građana, posebno Albanaca kod kojih posatoji osećaj da se raseljena lica neće dobro prihvatiti kada se vrate i na osnovu takvih izveštaja postoji nešto što se dešavalo u poslednjoj deceniji što je dovelo do negativne percepcije, ne samo srpskih građana koji su zaboravili albansko dostojanstvo.

Postoji destruktivan pogled na povratak raseljenih lica i izbeglica. Jer, takve grupe su pod pritiskom raznih socijalnih elemenata i taj proces se sagledava na različite načine. Od kraja rata znači, postoji neki pritisak i osobe koje su želele da se vrate mogle su da funkcionišu samo ako prihvate stanovništva srpskog stanovništva, tako da su pojedinci na različitim nivoima morali da prođu i da podnesu pritisak većine. Zato što je to bio talas koji se desio tokom rata i zbog toga što su stvoreni stereotipi koji se odražavaju na percepciju izbeglica i raseljenih lica. Kao što sam rekao, ovakava vrsta stereotipa i ovakva percepcija i uopštavanje percepcije koje se tiče srpskih izbeglica, je prouzrokovala da dođe do velikih razlika između njih i većinskog stanovništava na Kosovu. Kao što je, na primer, slučaj sa majkama nestalih lica koje nisu želele da se susretnu sa predsednikom Skupštine opštine Đakovica, niti sa relevantnim faktorima u Srbiji pre nego što bi se definisalo to pitanje. Recimo, kako taj problem treba rešiti. Jedan od uslova koje treba da ispunimo kako bismo stvorili poverenje u slobodu kretanja, rešavanje imovinska pitanja, kao i nizak nivo ekonomskog razvoja, su jedan od važnih faktora i odlučuju o dinamici i povratku raseljenih lica i izbeglica na Kosovo. Ovo su neke od stanovišta o kojima se diskutovalo i u radnom dijalogu radne grupe između Beograda i

Prištine prošle nedelje u Prištini i gde je učestvovao i naš Odbor za ljudska prava i slobode gde mi zapravo učestvujemo kao posmatrači.

Bez obzira na ponašanje raseljenih lica koja su i pre i posle rata imala pogrešnu percepciju situacije na Kosovu i uskraćivanja prava da se vrate i žive i rade na teritoriji gde su živeli nekad, to se odnosilo i na različite oblike uništavanja i destrukcije tokom rata. Ali, uglavnom niska stopa zaposlenosti u oblastima gde su raseljeni živeli doveli su i do nerešavanja imovinskih pitanja kao i do pitanja bezbednosti. Tako se može videti i da se proces povratka razlikuje od oblasti do oblasti, u zavisnosti od nivoa i situacije koje je preduzela ta opština. I potrebno je da se sada donose odluke ne samo na osnovu prethodnih iskusitava već i na nivou percepcije raseljenih lica i izbeglica. Sada treba da se obezbedi njihov povratak i njihovo prihvatanje. Ni deklaracija lidera političkih partija o povratku pre dve godine, kada su politički lideri kosovskih Albanaca pozvali kosovske Srbe da se vrate, nije imala velikog uticaja zato bi trebalo da postoji jedan faktor koji će motivisati ljude i uključenost treba da budu usmerene na promenu percepcije raseljenih lica i izbeglica, promena mora da se odnosi i na promenu uslova i odnosa u oblastima gde su ti ljudi pre živeli. Naravno, dobra uprava svih institucija kao i razgovor sa Beogradom, i uključenje međunarodnih institucija treba da pomognu tim promenama. Treba da se donese zajednička uredba o zajedničkom radu, da se dobiju određeni protokoli o saradnji. Posebno za našu karakterističnu situaciju na terenu. Pritisak na pojedince i na njihov povratak. Posebno povratak srpske manjine je sada smanjen i manjeg je intenziteta, ali ne i u oblastima gde su se desili razni zločini i destrukcije kao što je selo u opštini Suva Reka, kao što je opština Đakovica i druge oblasti gde su ratna dejstva bila snažna.

Zahvaljujući medijima, ova percepcija odbijanja da se prihvate ova mesta kao mesta za povratak, sada se menja. Iz različitih rasprava na okruglim stolovima koji se odnose na povratak manjina izdvajam dva zaključka.

Jedan je iz perspektive seljaka, albanskog seljaka, jedan je iz perspektive albanskog intelektualca. Albanski seljak je rekao da ubistva i zločine koji su se činili nad Albancima neće zaboraviti, ni policiji ni srpskim paraformacijama. Ali albanski seljak je takođe rekao da neće biti uključen u osvetu nad srpskim stanovništvom. To je jedna dobra tendencija. Sa stanovišta albanskog intelektualca, citiraću ga: on je rekao da istorija evropske civilizacije ima jako ružne stranice krajem XX veka, posebno misli, između Srba i Albanaca koji su nekada bili susedi.

I naravno takva percepcije su prisutne i u bliskoj prošlosti i prihvatanje te činjenice je sada veće; a mladi ljudi ne smatraju da se može generalizovati mišljenje amnestija da, ali amnezija ne.

Na kraju nekoliko reči o novoj percepciji. O percepciji o konačnom rešenju statusa Kosova.

Kontakt grupa, postojao je zanimljiv stav u odnosu na ljudska prava u tački 12. uključujući i prava izbeglica i raseljenih lica da mogu da se vrate uz potpuno obezbeđenje njihovih kuća.

Uzimajući u obzir ovaj stav i uzimajući u obzir stavove drugih grupa mislim da ćemo uz poboljšanje ekonomske situacije u urbanim područjima imati i sveobuhvatniji proces.

Što se tiče ekonomskog razvoja taj proces mora ići paralelno sa uključenjem u političke procese. Takva uključenja predstavljaju jedan od preduslova za promenu motivacije i percepcije izbeglica i njihovog povratka i slobodnog razvoja za sve koji žive na Kosovu. Kao što je već rečeno, to nije samo povezano sa vrstom stalnog prisustva međunarodnih snaga bezbednosti na Kosovu, već i sa sistematskim uključenjem i održivim uključenjem za ekonomski razvoj prema činjenici da će se nivo nezaposlenosti smanjiti, i da će se na taj način promeniti percepcija raseljenih lica u smislu usvajanja određene vrste ponašanja koje će podrazumevati život u određenom okruženju koje će oni smatrati sigurnim i bezbednim i sa prosperitetnim u budućem razvoju.

Čedomir Jovanović:

DVA TEMELJNA PRINCIPA

Zadovoljstvo mi je što sam u prilici da se sretmem sa albanskim kolegama, da popričamo sa predstavnicima nevladinih organizacija, kao i da sa ovog mesta pošaljem jednu političku poruku kosovskom društvu i Albancima i Srbima.

Mislim da je jako važno razumeti karakter problema o kojem danas ovde diskutujemo u okviru ovog panela. Jer prvo moramo doneti odluku o ovome dali je tema povratka izbeglih građana Kosova posledica ili je ona uzrok nestabilnosti koja karakteriše samu temu. Dali treba da spuštamo temperaturu ili da postavljamo pitanje uzroka te temperature, ili je dovoljno spustiti je i očekivati da se ona, sama po sebi više neće pojaviti.

Drugo pitanje, koje mora dobiti odgovor, je pitanje, zašto je uopšte važan povratak?

Da li je to potreba kosovskog društva, ili nije. Konačno, moramo razumeti i problem povratka izbeglica između ostalog i kroz analizu onoga što je karakteristika prostora bivše Jugoslavije, s obzirom, da su nažalost, autorska prava u tom nesrećnom poslu podeljena. Da li su se izbeglice uopšte vratile? I, ako su se negde vratile po kojim kriterijima i da li je tako nešto ostvareno? Kad je reč o konačnom statusu, da li neko zna kako se stiže do tog konačnog statusa, ili će nam nebo opet pasti na glavu kao što je to bilo početkom devedesetih godina? Jer, da li smo kao društvo bivše Jugoslavije imali plan koji smo morali imati nakon sloma jednog totalitarnog sistema? Mislim da je to jako važno. Ne bih se vraćao za Beograd a da ovde ne prodiskutujemo i o tim pitanjima konkretno.

Povratak je za kosovsko društvo, pre svega, važan zbog njega samog. Nije sporno da Albanci na Kosovu mogu da nastave da žive bez Srba koji danas žive po izbegličkim kampovima u Srbiji. Kada bi se u ovom trenutku ti Srbi vratili na Kosovo, mislim da se ne bi osećali drugačije nego što se osećaju na periferijama velikih srpskih gradova. Oni tamo žive poniženi, obespravljani, bez bilo kakve izgledne kvalitetne budućnosti.

Kada bi se danas pojavili ovde na Kosovu sa uveravanjem da je moguće živeti drugačije nego što je to bilo karakteristično u prošlosti, mislim da ne bi mogli da vide jedan veoma jasan i realan plan. Zbog toga, prvi korak u rešavanju tog problema je praktično definisanje odgovora u okviru kosovskog društva, koji prevashodno mora da da albanski narod, albanska zajednica. Da li vam je 200.000 otišlih, prognanih Srba i nealbanaca potrebno ili ne. Ako su vam potrebni onda moraju postojati jasni planovi, sa kojima će se tako nešto omogućiti. Drugo pitanje je ono na koje odgovor mora dati zvanični Beograd. Pitanje je, da li konačno nakon sto godina iluzija i nacionalne nesposobnosti koje su plaćene ljudskim životima iz fokusa srpske politike mogla izmestiti teritorija, a u fokus, ne vratiti, nažalost, nego u njega staviti, ljudski život. To je tema za nas, srpske političare. Kada analiziramo problem povratka raseljenih lica možemo videti tri primera: hrvatski primer, primer Bosne i Hercegovine, odnosno Republike Srpske i Federacije i naravno, ovaj kosovski primer.

Nažalost, izbeglice se vraćaju samo pod uslovom da u tom povratku vide neku novu šansu. I ti procesi su najaktivniji na Kosovu i u Republici Hrvatskoj. Ne zbog toga što je i najveća vremenska distanca od sukoba, nego mislim zbog toga što je Republika Hrvatska koncipirala svoje društvo, što je postala država i, između ostalog, kroz taj proces postala odgovorna za svoje građane i za one koji žive u Hrvatskoj i za one koji bi želeli u Hrvatsku da se vrate. Danas se pred

ambasadom Hrvatske stoje redovi kao što se pre desetak godine bili pred ambasadom SAD, Australije, Novog Zelanda i Kanade.

Rođeni Beograđani stoje u tim redovima pokušavajući da ostvare pravo na domovnicu i putovnicu, tako da na taj način odu u Hrvatsku, gde vide više perspektive. To su činjenice koje dovoljno govore o kvalitetu politike koja se vodi u našem društvu, ali, sa druge strane, ukazuje na jedan princip koji se ne može poreći. Ljudi odlaze tamo gde im je bolje. I kosovsko društvo mora biti bolje od srpskog, ako želi da mu se ljudi koji su tada otišli, vrate. A srpsko društvo ne može biti bolje, ukoliko ne uspostavi bolje odnose sa kosovskim društvom koje će služiti onima koji danas žive u Srbiji i raspolažu sa svojom imovinom na način da im to im praktično omogućí da žive na nekoj novoj adresi, zbog toga što su u tome pronašli neki novi interes.

Mislim da je veoma važno postaviti pitanje realnosti i izvodljivosti tih uslovno, željenih procesa. Da li se mogu ostvariti u okviru kosovskog društva kroz poštovanje postojećih pravnih principa, odnosno na osnovu Rezolucije 1244, ili na osnovu ustavnih okvira. Ja sam siguran da, ne.

Zato što ti dokumenti nisu u svom fokusu imali tu vrstu zadatka. Oni su samo amortizovali probleme i političke prilike u kosovskom društvu da bi se zblížili u daljoj budućnosti, a ispostavilo se i nakon šest godina otvorile su se nove suštinske teme. Da li ljudi mogu da se vrate na nešto što je neizvesno. Dakle, ako se Srbi mogu vratiti na Kosovo samo pod uslovom da je na Kosovu bolje nego tamo gde se sada nalaze, i ako se ne mogu vratiti onome što je neizvesno, to je pitanje karaktera tog kosovskog društva. Šta je onda ono što kosovsko društvo treba da ponudi svojim građanima? Kada analiziramo svoju stogodišnju istoriju, zaključićemo da srpsko društvo, srpski političari nisu bili u stanju da upravljaju, posebno na Kosovu. Nisu bili u stanju da razviju partnerski odnos sa svojim građanima. Nažalost, i sam sam svestan onih besmislenih poruka, kojima se javnost obaveštavala da neće albanska noga kročiti na Prištinski univerzitet. Mislim da nisam čuo obrnute primere, ali je vrlo jasno da ambicije koje sada postoje u Beogradu vezuju se za tu etničku komponentu o budućnosti Kosova. Neprihvatljivo je za bilo koje društvo da se u njegovom okviru traži srpski ili albanski sudija, ili albanski profesor, srpski ili albanski lekar, ili albanski policajac. Mislim da nikakve koristi Albanac neće imati od svog sunarodnika ukoliko ga ne pregleda kako treba, niti Srbin od policajca koji umesto njega da štiti, štiti mafiju.

Postoji nešto što je zajedničko zvaničnoj beogradskoj i zvaničnoj albanskoj politici. To su definisani ciljevi. Ali, bez ijednog mehanizma koji ukazuje na ostvarenje tih ciljeva. Na primer, pitanje suvereniteta

i pitanje nezavisnosti kosovskih Albanaca i njihove potrebe. I to je realnost. Baš kao što je realnost činjenica da su Albanci nezavisni od Beograda već šest godina. Beograd na procese na Kosovu može uticati jedino kroz partnerstvo sa međunarodnom zajednicom, koje je delimično i partnerstvo sa kosovskim Albancima ali čega nema. Mnogo se više priča o potrebi ostanka i dijaloga nego o temama sastanka i dijaloga jednog i drugog naroda.

Dakle, ako imamo tu zajedničku karakteristiku koja isključuje jasan plan za ostvarenje tih ciljeva, moramo postaviti pitanje zbog čega je to tako. Zašto se Beograd zadovoljava, odnosno insistira na nečemu što je političkoj besmislici sadržano u floskuli “više od autonomije, manje od nezavisnosti”.

To je politički besmisleno između ostalog i zbog toga što niko od onih koji se za taj princip zalažu ne mogu da kažu šta to zapravo znači. Odgovoraju kad ih pitate, da nije vreme da se to zna, jer su pred njima međunarodni razgovori, pa ne bi bilo dobro da gospodin Tači zna taj adut gospode Koštunice ili Tadića. Za mene je to politički besmisleno zato što je to status quo koji je poražavajući. Ovo što se sada dešava na Kosovu je više od autonomije koja je “postojala” do 1999, a manje od nezavisnosti koja postoji, na primer, na prostoru Bosne i Hercegovine, ili Republike Hrvatske.

Sa druge strane, imamo jasno ambiciju po mom mišljenju posle svega što se dešavalo, oko kosovske nezavisnosti. Ali nemamo sliku o tome. Puno se priča o suverenitetu, ali se izbegava suočavanje sa nekim činjenicama. I mnogo savremenija društva i od srpskog i od albanskog u XXI veku funkcionišu po drugačijim principima. Polje suvereniteta se u međuvremenu promenilo. U XIX veku se iskazivao kroz suverena, cara, kneza, sultana, u XX veku kroz parlamentarnu demokratiju, u XXI, ne postoji nezavisna ekonomija, ne postoji guverner suverene banke, ne postoji nacionalna naftna kompanija koja može da ignoriše cene barela nafte na svetskom tržištu. Ne postoji suvereno društvo koje može ignorisati Savet Evrope, ili principe Ujedinjenih nacija – bez obzira da li se radi o predsedniku Putinu, ili o predsedniku Rugovi. Standardi su standardi, obavezujući su za sve. U oblasti bezbednosti ne postoji puna suverenost. Funkcioniše princip kolektivne bezbednosti koji Severnu Koreju prisiljava da sedne za pregovarački sto, a Iran da odustane od svog nuklearnog programa. Pre ili kasnije, svi ćemo biti deo Partnerstva za mir. Dakle, koncept suvereniteta je u ovoj priči prenaplašen i time se kompenzira nedostatak suštine. Mislim da kao političari moramo o tome voditi računa.

Naša obaveza je da donesemo realan plan, ostvariv plan, koji će ljudima omogućiti drugačiju budućnost od sadašnjosti i, naročito

od onog što se dešavalo u prošlosti. Realističan plan podrazumeva uvažavanje realnosti. Srpski političari to moraju da prihvate. Koliko god to bilo nepopularno i albanskom i srpskom društvu su potrebni odgovori. Naša dva naroda ne veruju da je zemlja okrugla. Vi ih morate uhvatiti za ruku i povesti kako bi se uverili u to. I taj prvi korak je jako težak. Oni se osećaju kao da će zakoračiti u prazno. I to je ta objektivna situacija. Koliko su spremni građani Kosova da prihvate te principe koje sam čuo tokom ove diskusije. Da li se može resetovati prošlost, kao što se to može učiniti sa računarnom. Kada su ratovi počeli na prostoru bivše Jugoslavije, kompjuter jačine 286 je bio simbol prestiža. Danas ga više niko ne koristi. Ali smo mi još uvek tu. Sa tim tragičnim nasleđem koje nas opterećuje. Zbog toga političari moraju probijati led i krčiti put. I u tom poslu ne sme biti uslovljavanja.

Pitali smo na pauzi zašto ovde nema predstavnika lokalnih Srba. Pa, zato što je u Beogradu na vlasti novi, Milošević. Pa je našao svoje Maticice, Babiće i Hadžiće Mladiće... kakve koristi od njih imaju ljudi koji sada žive u prištinskom, izolovanom soliteru? Kakve koristi sada od toga imaju bolesni u Gračanici koji se leče u lokalnom domu zdravlja, kakvu korist sada od toga imaju tinejdžeri koji sutra treba da zakorače na univerzitet. Da li ih na univerzitetu u Kosovskoj Mitrovici čekaju dobri profesori ili je taj univerzitet politička konstrukcija koja treba da uspostavi konataciju da li je zemlja okrugla.

Mislim da jasan plan podrazumeva, između ostalog, i davanje odgovora na pitanje ostvarivanja kosovske nezavisnosti. I ne bi bilo popularno da se tako kaže, nego kada bi mogli da pronađemo neki drugi termin. Kada su Slovenci ulazili u Evropsku uniju oni su uveli oko 2000 novih reči u slovenački jezik. Mislim da bi mi ovde morali da angažujemo lingviste koji bi pronašli druge reči sa istim značenjem i za suverenitet i za nezavisnost i za kosovske institucije i za simbole tih institucija.

Dakle, osnovno je pitanje, da li albansko društvo može da prihvati Srbe kao partnere u izgradnji kosovskog društva i, sa druge strane, da li je srpsko društvo spremno da u tom poslu učestvuje zajedno sa Albancima.

Mislim da je i u jednom i drugom slučaju to pitanje interesa. Konzervativne snage u Srbiji nemaju takvu vrstu interesa. U otvorenim pitanjima oni nalaze opravdanje za svoj opstanak na vlasti. To je karakteristika koja je "nasledna osobina", genetska, da tako kažem, političkih struktura u mojoj zemlji. Sa druge strane je pitanje za albansku zajednicu: da li ona ima stvarni interes, ili zbog toga što to tako treba da izgleda poziva Srbe, da u tom poslu učestvuju. Mislim da se interes iskazuje kroz konkretizaciju. Na primeru Makedonije

možemo videti kako je rešen jedan problem koji, istina, nije stigao da bude toliko težak i dramatičan kao što je to ovaj kosovski. I u tom smislu razmišljam o dva principa koja po mom mišljenju mogla otvoriti vrata za partnerstvo dve zajednice.

Prvo pitanje je, da li Srbi uopšte mogu u kosovsko društvo – ja mislim da – da. Oni koji su ostali u svojim kućama, oni koji danas žive na prostoru Kosova ostali su na svom. I nemam nikakvu dilemu da bi kroz pažljivu politiku oni mogli i da Prištinski univerzitet i prištinsku stanicu policije i prištinsku bolnicu mogli da dožive kao svoje. Da bi došli do toga oni moraju biti učesnici u ovom poslu, a ne posmatrači ili statisti. Moraju biti aktivni. A da bi mogli biti aktivni mora im se otvoriti prostor. Mislim da je veoma važno da se u okviru priče koju u ovom trenutku zagovara i zastupa albanska scena priče o samostalnosti, suverenosti i nezavisnosti Kosova otvori prostor za učešće srpske zajednice. Smatram da bi bilo veoma važno mom narodu omogućiti konstutivnost. Ne zbog toga što Srbi mogu da zaustave procese, jasno je da ne mogu. Nego zbog toga što bi prihvatanjem te molbe praktično zakoračili u epohu istorijskog pomirenja. Ne o koegzistenciji interesa, što je takođe moguće, ali to bi bio hladni rat. Dogovor je stvaranje jednog normalnog društva. Srbi treba da budu partneri Albanaca u stvaranju normalnog kosovskog društva. Moraju da budu ravnopravni. Zato što su ravnopravni i u stvaranju problema. Iako mislim da je u ovom trenutku jasno da ti problemi uprkos svakoj vrsti ekstremizma ne mogu biti onakvi kakvi su bili u prošlosti. I za Albance na Kosovu je važno da Srbi budu u tom poslu, a oni mogu biti u tom poslu ukoliko to društvo doživljavaju kao svoje. Ako im se omogući da kroz konstruktivnost koja je zagarantovana albanskoj zajednici u Makedoniji mogu tu budućnost da posmatraju drugačije nego što je to u ovom slučaju.

Drugi veoma važan, ne bih rekao ustupak, nego princip bio bi onaj koji bi se zvao jedinstven stepen odlučivanja. Tačno je da svet ne govori o onom što može da se desi na Kosovu. Oni govore drugim jezikom kroz navođenje na ono što se na Kosovu ne može desiti, oni nas upućuju na ono što će na Kosovu biti. Kada Kontakt-grupa ili međunarodna zajednica zaključe da je nemoguć povratak na status koji je važio do 1999. godine i da je, sa druge strane, važeće ono pravilo koje je primenjeno u Hrvatskoj, Bosni i u Makedoniji. Pravilo nepromenljivosti granica. Ne onih unutrašnjih, nego spoljašnjih, onda je poruka da se prostor dojučerašnje autonomne pokrajine, današnjeg protektorata Kosova iz budućnosti, iz perspektive, iz ugla međunarodne zajednice već tretira kao prostor kosovske države. Zbog strahova iz prošlosti i manipulacije i u ovom poslu, naš problem je što

mi to društvo ne stvaramo onako kako su se stvarala druga društva koja su bila podeljena. Vesna Pusić je navela taj primer zajednice za ugali i čelik. A, znate, šta je problem u Srbiji? Problem je u činjenici da su tamo još uvek aktivne i snažne one stranke koje su inicirale taj sukob devedesetih godina na prostoru bivše Jugoslavije i na prostoru KiM. Sa političke scene Srbije nisu istupili kreatori politike zločina. Mi uvek imamo pritiske da nekog isporučimo Hagu ali to radimo samo zbog toga što se na takav način čuva ta suština.

Znači, pošto postoji ta druga strana mislim da je veoma važno u konfliktu koji je samo promenio oblik, da je veoma važno umiriti srpsku zajednicu i evoluirati u odnosu na one efekte koji se proizvode na pitanju, a ko nam garantuje da se sutra Kosovo "neće pripojiti Albaniji" i da se tako konačno neće "zaokružiti priča o Velikoj Albaniji".

To su ta dva principa.

Ono što je veoma komplikovano je to što su i jedna i druga strana nezadovoljne pristupom međunarodne zajednice u rešavanju kosovskog problema. Ali, pošto su nezadovoljne prisustvom nekog trećeg postavlja se pitanje zašto sami ne na sebe ne preuzmu rešavanje tog problema. Pošto to nisu u stanju, onda je veoma važno još dugo vremena insistirati na prisustvu međunarodne zajednice. Ne na tutorstvu, ali na prisustvu. Postoje aktuelni prioriteti koji će vrlo brzo skrenuti pažnju te svetske javnosti sa Kosova, kao što su u međuvremenu skrenuli sa Hrvatske, Republike Srpske ili BiH, i došli do faze kosovske autonomije, do faze gostijućih predavača na Univerzitetu i domaćih i svetskih lekara u prištinskim zdravstvenim centrima. Znači, proći će dosta vremena. U međuvremenu ne bi smeli da ostanemo zaboravljeni i stoga je veoma važno kroz proces pregovaranja o konačnom statusu utvrditi i oblik prisustva međunarodne zajednice, ne da bude tutorski, već vrlo efikasan, egzaktn i usmeren na rešavanje konkretnih problema. Ne kroz sufliranje i sugerisanje kako to treba uraditi, nego kroz rešavanje tih problema, kroz obaveštavanje kako se pravi berza – neka naprave berzu i neka se pojave sa svojim kompanijama. To je jedan veoma važan korak. Vreme u kojem će se ti procesi odvijati takođe je značajan. Mi smo izgubili 15 godina svojih života u tom haosu koji je kreiran na prostoru bivše Jugoslavije. Najteži zločin se sankcioniše sa kaznom od 15 godina zatvora. I mi smo odležali jednu gotovo doživotnu robiju. Zbog toga treba da razumemo taj faktor vremena i da ljudima kojima su uništeni životi makar omogućimo da to vreme koje je pred njima bude drugačije od onoga koje je za njim ostalo.

Dakle, u 2005. godini treba da bude presečen taj Gordijev čvor. I to nije konstatacija koja se sad izriče od strane Prištine, nego što o

tome razgovaramo, to je bilo naše mišljenje i 2004. godine. Mi smo 2005. godinu videli kao sudbinsku godinu za srpsko društvo, godinu u kojoj moramo rešiti problem Kosova, moramo dati odgovor na narešen odnos sa Crnom Gorom i moramo staiviti tačku, ne na pitanje saradnje sa Hagom nego na politiku koja je za svoju posledicu dobila Haški tribunal. Ako sve to znate, onda možete da zamislite pritiske kojima je srpsko društvo pritisnuto. Ni mnogo jače zemlje ne bi mogle u jednoj godini, ili u jednom ograničenom vremenskom periodu da daju tako teške odgovore, kao što to mora da uradi srpsko društvo.

Ne tražim nikakvo opravdanje za Srbiju, ali mislim da bi bilo važno da u tome delimično prepoznate i problem za vas koji živite ovde u Prištini na prostoru Kosova. U rešavanju tog problema vi možete da doprinesete tako što ćete biti komparativniji u davanju odgovora na jedno od ta tri teška srpska pitanja, na ono koje se vezuje za sudbinu Kosova, njegovih odnosa sa Srbijom i na ono što je najvažnije, budućnosti ljudi koji na ovom prostoru žive.

Pošto moj narod, kao većinski, i dominirajući nije znao da upravlja životom na Kosovu na drugi način osim kroz primenu nasilja i terora, vi imate, po mom mišljenju, nepotreban, ali vrlo jasan primer lošeg postupanja. Mi nismo mogli drugačije da upravljamo Kosovom. Siguran sam da Srbija sada nema kapaciteta sa kojim bi mogla u političkom, socijalnom, ekonomskom političkom i bezbednosnom smislu da bude prisutna na Kosovu i to je ono što je različito od onoga što je bilo u prošlosti.

Zbog toga je vaša obaveza samo veća – položaj Srba na Kosovu sada je neprihvatljiv. Mislim da to i vi znate. Pitanje je da li je to posledica svega onoga što se desilo, da li je to cena koju vi želite da platite da bi izgradili svoje društvo, ili je to samo jedna faza u poslu u kojem vi vidite Srbiju i građane Kosova kao svoje ravnopravne partnere.

Hašim Tači:

POTVRDITI SRBIJU KAO DRŽAVU

Ja nisam stručnjak za pitanje povratka. Ja sam jedan od onih koji je podržao prve inicijative u pravcu povratka raseljenih lica. Povratak je počeo i mislim da smo učinili jedan odgovoran i važan korak, gde je Kosovo već pokazalo dobru volju, dobar politički cilj, nacionalni i civilizovan cilj kako bi se omogućio povratak ljudima koji su raseljeni pod pritiskom ili zbog straha. Oni su sa Kosova raseljeni u Srbiju, Crnu Goru ili Makedoniju i u ostale zemlje. Na ovaj način pokušavamo da

pokažemo da je Kosovo mesto za sve građane na Kosovu, da je to domovina za sve njih pokušali smo da pokažemo i pokazali smo svoju dobru volju i našu odlučnost u tome. Čak se i u institucijama na Kosovu pokazalo smo da možemo živeti svi zajedno u dobrim susedskim odnosima, saradnjom i dobrom voljom. Mi smo kao stanovnici Kosova imali nekih ograničenja sa bezbednosne tačke gledišta, ali sam želeo da naglasim da u poslednjih deset meseci nije bilo međuetničkih sukoba.

Mislim da je to jedna pozitivna klima međuetničkog poštovanja i prevladavanje tolerancije među etničkim grupama koji su pokazali visoku svest, a u isto vreme, ograničenja onih koji su preko incindenata koji su se dešavali u poslednjih pet godina želeli da destabilizuju Kosova. U isto vreme, ovaj period je takođe bio zanačajan u smislu integracije manjina, posebno u institucije koje su veoma važne, posebno kada je reč o kosovskoj policijskoj službi, za koju mislim da je učinjen veliki napredak, i vredno je pažnje da kosovske policijske službe rade na celoj teritoriji Kosova. To ima veoma pozitivan odraz na poboljšanje bezbednosne situacije za sve građane, kao u isto vreme i za primenu standarda, uključujući kosovski zaštitni korpus koji se sastoji od Srba, Bošnjaka, Turaka itd, čime se dokazalo da su kosovske institucije rešene i odlučne da na Kosovu uspostave i izgrade zemlju u kojoj će svi građani, bez obzira na etničko poreklo imati ista prava.

U vezi integracije, mislim da nam nedostaje delovanje srpske manjine koja ne pokazuje pozitivne korake prema uključivanju i nju, ali postoje izuzeci kao što je gospodin Petković. Povratak raseljenih lica je u interesu svih, pogotovo za same raseljene koji žive u veoma teškoj situaciji u Srbiji, da ne govorim o Makedoniji, ali to je takođe, u interesu dugoročne perspektive kosovskih Albanaca, kao i u interesu Srbije jer će se oni osloboditi jednog velikog tereta kojeg trenutno imaju.

Sa povratkom i odgovornošću koja mora biti pokazana od strane političkih partija i institucija na Kosovu, treba da stalno da imamo na umu da će na Kosovu postojati tolerancija, dobra volja, dobro susedstvo, ali još uvek mi smo jedna od najsiromašnijih zemalja u Evropi sa veoma visokom stopom nezaposlenosti i najnižim iznosima socijalne zaštite.

Imajući to u vidu, može se podrazumevati velika odgovornost kosovskih institucija i može se zahtevati istovremeno više u pogledu zaposlenja zbog socijalnog okruženja, ali su pitanja standarda, i naročito dijaloga, odnosno ceo aktuelni proces je iskomplikovao proces povratka, otežao proces povratka, pogotovo zbog neozbiljnosti pokazane od strane odgovornih srpskih institucija, ali i kosovskih. Oni su svoju odgovornost pokazivali tako što su slali jedni drugima pozivnice za sastanke na nivou predsednika, premijera itd, bez

prethodnog utvrđivanja tema razgovora, šta će biti sledeći dnevni red, o čemu će se razgovarati na sastanku između Beograda i Prištine itd.

Naravno, dok ovakvih sastanaka nema, dok nema dobre volje u političkom smislu, uvek postoji prostor i za velika oklevanja oko povratka i to predstavlja veoma veliki teret, u političkom smislu i za Kosovo, i za unutrašnji razvoj Srbije.

Dijalog ne treba da bude dečija igra "ko će kome da smesti". To treba da bude zrelo i odgovorno. U isto vreme, zvanični stav Beograda u vezi statusa je poznat. Ali, veoma je ohrabrujuće ono o čemu je Čedomir Jovanović govorio za Kosovo i znam da zvanični Beograd govori da Kosovo treba da ima status koji predstavlja više od autonomije, a manje od nezavisnosti.

Sa druge strane, Kontakt-grupa je rekla šta Kosovo neće biti, ali nije izjavila konkretno rekla šta će biti opcija i kakvo će Kosovo biti; kakva će biti opcija Kontakt-grupe oko konačnog statusa Kosova, to je na institucijama Kosova, partijama, one treba da znaju šta će biti stav Kontakt-grupe, ali je veoma važno da Priština zna šta želi i da ima jedno rešenje: to je nezavisna, suverena zemlja koja je integrisana u Evropsku uniju i NATO. Ali, da bi se to dogodilo na najuspešnji način, moramo investiramo državu Kosovo, a ne samo da vodimo računa i borimo se za konačni status Kosova. Želimo da izgradimo nezavisno Kosovo, ne samo za Albance već i za sve građane koji ovde žive. Tako da svi budu jednaki, da uživaju na podjednak način svoja prava, da budu integrisani u društvo i u institucije, da imaju prava i bezbednost, slobodu kretanja po čitavoj teritoriji Kosova. A u isto vreme, dok se izgrađuje i pojačava identitet države, moramo takođe raditi i na pitanjima simbola i ostalih obeležja, dokumenata, pasoša itd. U neke stvari možemo da investiramo kao politička partija, kao građansko društvo, kao građani stanovnici, kao institucije, tako da Kosovo postane dobar primer u regionu, u smislu uspostavljanja građanske demokratije. Međutim, pošto se nalazimo na početku rešenja političkog statusa zajedno sa međunarodnom zajednicom, od interesa je da Kosovo bude na pozitivnoj agendi međunarodnih faktora. Moramo da se usredsredimo na to kako će Kosovo izgledati nakon razrešenja statusa. Ko će to smisliti i izgraditi? Kako će te institucije funkcionisati? Samo tako možemo imati funkcionisanje demokratije.

Dalje, kakva će biti uloga međunarodnog faktora, da li ćemo imati Skupštinu Kosova sa samo tri manjine, Srbi, Bošnjaci, Turci ili ćemo uključiti i druge? Kako građanima omogućiti i bezbedno kretanje na jug (Srba), kao i albanskih stanovnika na sever? To je jedino rešenje za Kosovo a ne da se stvara nova realnost podele i u pravnom smislu to neće biti dozvoljeno. Jer, imamo jednu fiktivnu podelu kao što postoji u Mitrovici.

Na kraju bi bilo jako dobro, da Priština zato što uvek pokazuje dobru volju, pokazuje odgovornost, da izvrši neke izmene na Kosovu i regionu koliko je to moguće i koliko za to imamo potencijala. Tako da odnosi između Beograda i Prištine budu definisani na jasan način, samom činjenicom da postoji region sa evropskim statusom, da Kosovo kao nezavisna država integrisana kao evropska zemlja, sa nezavisnom Crnom Gorom, sa Srbijom mislim da je to jedino rešenje koje zaista znači stabilnost, koja znači pobedu tolerancije, koja znači dobrosusedske zemlje, i integraciju sa zemljama Evropske unije i sa NATO. Ja mislim da će bi bio dobar signal ukoliko bi Skupština Kosova donela akt kojim bi potvrdila Srbiju kao državu. Na taj način Kosovo, recimo, pokazuje dobru volju.

Džezair Murati:

GDE SU OSTALE ZAJEDNICE

Mislim da je rad Helsinškog odbora iz oblasti zaštite ljudskih prava, a i manjinskih prava dobar. Međutim, koristim i ovu priliku da spomenem da je opet napravljena omaška, nadam se nenamerna: među zvaničnim panelistima nema predstavnika tzv, neko ih zove nealbanskih, neko nesrpskih, neko ostalim zajednicama itd, vrlo nezgrapni izrazi za grupaciju, nažalost manjinsku zajednicu kojoj ja pripadam i čiji sam član Predsedništva, dakle ispred zajednice Bošnjaka i Turaka. Ja ću takođe, spomenuti da je pre dva dana završena konferencija uz učešće predstavnika desetak zemalja i njihovih parlamentaraca, završila izlaganjem zamenika gospodina Petersena, koji u svom obraćanju učesnicima ni jednog trenutka nije spomenuo tu zajednicu iako je imao duže izlaganje kada je govorio o napretku standarda na Kosovu, kao n ni ostale zajednice; ja sam na kraju opet uputio pitanje i dao primedbu koja je završila samo sa jednim njegovim izvinjenjem.

Hoću reći da se kontinuirano nastavlja zaobilaženje ostalih zajednica na Kosovu iako su svima puna usta multietničnosti. Najčešće se govori samo o reakcijama albansko – srpskim, ili obrnuto.

Drugo, zašto i ostali predstavnici međunarodne zajednice i šest godina nakon rata na Kosovu opet čine istu grešku; sa specijalnim predstavnicima se upoznajemo kada dođu i pozdravljamo se snjima kada odlaze, a ne kontaktiraju sa nama, sa ostalim zajednicama. To se dešava i sa predstavnicima OEBS kojima su se pridružili i visoki zvaničnici, kao što su Solana, Krizna grupa i ostali i opet se sretnu sa predstavnicima manjih zajednica i govore o multietničkom Kosovu.

Dakle, koristim ovu priliku da podsetim, da pored Albanaca i Srba na Kosovu žive i druge zajednice da su i one u ustavnom okviru zastupljene sa deset rezervisanih mesta. I pored tih deset mesta, dva su izabrana, to su Bošnjaci. Mi imamo dakle, u institucijama Kosova ministra zdravlja, od osam članova Predsedništva u prvom delu sam ja, u drugom, predstavnik turske zajednice koji je takođe ovde među nama itd. E, sad, ako nekog nema, postavlja se pitanje zašto ga nema. Da li on ne zavređuje pažnju, ili ne postoji. A, mi postojimo, znači ne zavređujemo pažnju. Pitamo se dali treba da budemo problem. Tih deset rezervisanih mesta odnose se na ostale zajednice dakle, Bošnjaci, Turci, četiri odnosno, tri predstavnika, Aškalije jednog, Romi – dva, Egipćani – jedno, i Goranci jednog, to su te takozvane, i ovog puta zaobidene, ostale zajednice.

E sad, kako su se one integrisale, što reče gospodin Petković, mi nismo nikad tražili nešto posebno za unutrašnji dan “D”, nego smo uvek ugrađivali kamenčić, po kamenčić, integrišući se u kosovsko društvo. Znači, mi ne čekamo takav dan, niti smo ikad čekali, računajući i predratne i posleratne godine. Kosovo nismo tretirali opoziciono, nego smo Kosovo doživeli kao svoju zajednicu, kao svoju državu, sad još uvek uslovno rečeno kako će Kosovo funkcionisati uz aktivno učešće i Albanaca i Srba je važno, ali i mi treba da uđemo u ovako složene procese, a ne da se i dalje zaobilaze oni koji takođe čine multietničnost. Jer, samo sa Srbima, Kosovo je bietničko, a ne multietničko.

Mislim da je današnji skup, ako ništa drugo onda sigurno veoma pozitivni događaj, ali nemojmo dalje dozvoljavati da neko postane problem pa da mu onda posvetimo pažnju. Inače, mislimo kao što su rekli gotovo svi učesnici današnje konferencije, mislimo da treba problemi da ostanu iza nas, a ako već želimo da idemo u budućnost onda imamo i ljude koji i jesu pozitivan primer kosovskog napretka i hoda u bolju sutrašnjicu.

Mahir Jagcilar:

ŠTA ZNAČI REČ MULTI

Počću od samog naslova teme: “Manjine i standari”. Ja sam član i predstavnik turske zajednice koja je manjinska zajednica na Kosovu pa bih u tom smislu želeo da komentarišem i da postavim pitanje.

Turci su važan deo Kosova i Turci žele da se reši konačni status Kosova. Ali uprkos trenutnih konstruktivnih stavova koji postoje u mnogim segmentima, mi smo bili ignorisani, a posebno u političkom životu i u diskusijama koje se tiču posebnog statusa Kosova.

Samim tim i status turske zajednice će biti rešen. Mi smo svesni glavnog problema koji postoji između srpske i albanske zajednice. Ali mnogo puta smo mi bili ostavljeni po strani. UMNİK nas je ostavljao po strani, a pričao je o multietničnosti oni pričaju o tome, a misle na nešto sasvim drugo. Oni misle samo na dve zajednice, pričaju o višjezičnosti, a misle na samo dva jezika: to su srpski i albanski. Da li postoji strategija za druge zajednice na Kosovu. Nažalost, mislim da ne postoji takva strategija i takva strategija nedostaje kosovskim institucijama. Postoje i primeri za to: sada imamo nacrt zakona o upotrebi jezika na Kosovu takođe, i na osnovu tog zakona postojaće samo dva jezika na Kosovu, a to su albanski i srpski; a gde su drugi jezici? Gde smo mi Turci koji smo ranije imali pravo na zvanični jezik. Takođe, imam pitanje za vas. Šta znači reč multi? Da li to znači dva, ili ja nisam u pravo. Jer, u nauci multi znači mnogo. I drugo pitanje – dve multietničke grupe razmišljaju isto: da li te etničke grupe razmišljaju samo o sebi, ili razmišljaju i o onoj drugoj strani.

Nedžmedin Spahiu:

Imam samo jedno pitanje za gospodina Čedomira Jovanovića. Želeo bih da znam, sa stanovišta srpskog političara, kako on vidi ulogu beogradskih medija na Kosovu. Da li on smatra da postoji preterivanje u pogledu kakva je situacija na Kosovu, a posebno, koliko je sve to važno kad je reč o raseljenim licima. Znači, taj stav medija o situaciji na Kosovu. Da li bi ste vi ušli u avion ukoliko mediji svakдневно plasiraju vesti da se svaki dan ruše avioni?

Čedomir Jovanović:

Mislim da, verovali ili ne, postoje teme u Srbiji o kojima su mediji ekstremniji nego što je to kosovska tema. Tu treba veoma biti pažljiv. Ja sam generalno bio zadovoljan ponašanjem državnih medija u periodu u kada smo mi bili vlast, iako to zadovoljstvo pre svega proizilazi iz činjenice da u programima tih medija nije bilo predstavnika kosovskih institucija ili građana Kosova.

Ono što se danas dešava u nacionalnim medijima zapravo je simuliranje one politike i onog odnosa koji je bio karakterističan za tu predoktobarsku epohu. Podržava se zvanična politika i manipuliše se sa realnošću, manipuliše se sa činjenicama i to je nešto što je samo po sebi za osudu. I to je između ostalog i ono o čemu sam ja pokušao da

kažem nešto u svom izlaganju kada sam rekao da postoji i to drugo ja. Znači, neko ko interpretira i ovu našu Konferenciju i kosovsku politiku, sa jasnom namerom da produbi probleme, a ne da ih reši. Postoje i slobodni i nezavisni mediji koji otvoreno o svemu izveštavaju, ali je taj duel prošlosti i budućnosti nažalost još uvek aktuelan. Ne možemo biti zadovoljni činjenicom da to postoji, a s obzirom da su sa nama doputovali novinari iz Beograda, njima dajemo podršku i hvala im zbog toga što se u tim čudnim okolnostima, veoma teškim, oni ipak bore za istinu.

Kaćuša Jašari:

POVRATAK NIJE PITANJE PATRIOTIZMA

Paneli su dobri, ali moramo da dodamo neke teme koje će postajati sve aktuelnije i, nadam se, da će ovaj sastanak biti jako dobar i veoma ću biti zadovoljna ako bih i ja dala svoj doprinos našoj budućnosti. Mislim da je u ovom trenutku, šest godina nakon rata, sada vreme da se realnost nametne kao osnova jer ukoliko ne uzmemo realnost kao osnovu problema, mislim da se teško može rešiti. Zašto ja to kažem: zato što je međunarodna zajednica sada prisutna ovde traži se od nas da ispunimo standarde. Mi kao stranka, ne smatramo da su standardi domaći zadatak, već je to nešto što treba da učinimo za naše sopstveno dobro. Ali da bi se ti standardi primenili, ukoliko gledamo na stvarnost postoje mnoge poteškoće i prepreke da ih ispunimo. Ne možemo, a da ne spomenemo, da je Kosovo talac Srbije i da je to sada postala zemlja bez rešenog statusa, a na drugoj strani od nas se traži da budemo na najvišem nivou, na kome su inače, druga društva u Evropskoj uniji. Tako da moramo da uradimo, sve kako bismo došli do tog standarda i mi i zvanični Beograd.

Treba da bliže vidimo realnost. Realnost je da Kosovo želi da izabere svoj vlastiti put i znamo da je naš konsenzus da Kosovo treba da bude nezavisno. U Beogradu se spominje nešto drugo. Još uvek se bavimo dnevnom politikom, a dnevna politika ne može da bude ona koja će dalje uticati na razvoj na Kosovu.

Zbog toga treba prihvatiti stvarnost i mislim da je već prošlo vreme nametanja bilo kakvih rešenja koja nisu demokratska, koja su u suprotnosti sa ljudskim pravima, i kada pričamo o statusu takođe se to odnosi i na samo opredeljenje. Ne možete nametnuti povratak, ne možete nametnuti bilo koje pitanje i mene žalosti činjenica da još uvek postoje kampovi gde ljudi žive i da ljudi ne mogu da se vrate u svoje domove. Ali to je sve posledica rata i još uvek postoje porodice

koje imaju nestala lica. Kako možemo da napravimo zemlju u koju će povratak biti normalan. Ne samo za one koji su izbegli i napustili Kosovo već i za one koji žele da dođu i da žive na Kosovu. I da žive u normalnim uslovima. Tako da mi socijaldemokrate, smatramo da je vreme da se razmišlja o životu građana jer građanin je osnova, ne Srbin, ne Albanac, već građanin.

Želimo da izbacimo iz našeg rečnika reč manjina, već da koristimo reč građanin. Treba da obezbedimo i imovinu građana i državne institucije moraju to da zaštite. Ja se u potpunosti slažem sa Vesnom Pusić koja je rekla da je jako važno da znamo kakvu mi to državu želimo da stvorimo. Mi smo preokupirani statusom i nezavisnošću. To nije ključ svega. Znamo da su institucije te koje moraju da zaštite građanina, institucije su te koje moraju da garantuju slobodu, bez obzira na etničku ili versku pripadnost, a vladavina prava treba da se primenjuje u svim segmentima društva. Kada pričamo o povratku, niko se neće vratiti na Kosovu iz patriotizma. To vreme je prošlo. Ukoliko srpski političari smatraju da neko treba da bude patriota da bi se vratio, mora da shvati da je to vreme davno prošlo. Mi ne možemo da nametnemo ni našoj deci, ni ljudima kako da žive. Oni su sami odgovorni da stvore sredinu u kojoj će živeti. Ali međunarodna zajednica ne može da odlaže status, odnosno konačno rešenje pitanja statusa Kosova i da nastavi sa statusom quo. Status quo samo izaziva tenzije, a ne bezbednost i zbog toga imamo jako malo vremena.

Slaviša Petković:

MI NEMAMO KONSENZUS

Nemamo konsenzus gospođo Jašari. Ako podelite strane, mi nemamo konsenzus, vi ga imate.

Znači, vi imate 400.000 Srba na Kosovu, trenutno nas nema 400.000, znači, ja ne znam da li svi imamo konsenzus, nemamo konsenzus. Kada kažete da je konačno vreme da se sve to reši opet mi se čini da hoćete da napravite nešto što je vama smetalo u prošlosti: ono što stalno potencirate da je Srbija nametala rešenja.

Znači, ovo je dobro da se proba oko statusa da se postignu unutrašnji dogovori. Ja sam više puta izlagao i na Kontakt-grupi, rekao sam tamo da ja nisam za to da pomažem da se ljudi vrate zato što je to pitanje standarda. Ne, ja ću pomoći, kao ministar da se svi vrate tamo odakle su otišli. I više puta, to moje kolege znaju iz Skupštine, uvek sam naglašavao, ja nisam ministar za povratak samo Srba. Ja sam ministar za povratak svih onih koji imaju potrebu za tim. I ne delim ih na Srbe, Albance itd.

I nemojte da, kada se priča o budućem statusu, stalno govorimo "mi imamo konsenzus". Mi nemamo konsenzus. Ali, bilo bi dobro da ga imamo. Jer, ako ga mi napravimo unutar, meni stalno smeta da se stalno priča o dijalogu Beograd – Priština šta znači to, Beograd – Priština. Kome pripada 400.000 Srba, Beogradu ili Prištini. Jer, ako pripadamo Prištini onda moramo biti upoznati sa tim o čemu će se razgovarati između Beograda i Prištine. Onda moramo da budemo aktivni u svemu i u svim razgovorima. Znači, ima tu dosta stvari koje se vraćaju iz prošlosti. Jer, ako mi je nešto smetalo u prošlosti, ne treba sad da ga radim ja. Ako ćemo tražiti konsenzus, po meni, ja nisam najpametniji, ali po meni je nabolja stvar kada bi mi postigli konsenzus unutar Kosova: sa kojim bi konceptom izašli kako bi mi to voleli da živimo u budućnosti.

Znači, nezavisno od statusa. Status je jedan krajnji produkt. Na kraju krajeva, vi to dobro znate, kao i ja što znam, mi ćemo najmanje odlučivati o tome. I Srbi, i Albanci i svi ostali, zna se ko će odlučivati o tome. Više puta ste upotrebili reč, mi imamo konsenzus. Ne nemamo ga.

Kaćuša Jašari:

GREŠKA U PREVODU

Izvinjavam se ako je prevod bio takav, ali ja reč konsenzus nisam koristila. Tako da sam ja potencirala pitanja na Kosovu, kao pitanje čoveka, a i građanina. Reč minoritet, mi smo izbacili. Ja se slažem sa razlozima drugih, zato smatram da je pitanje realnih procena neophodno. Politika je pala u vodu, bilo naša, bilo u Srbiji. To sam rekla i to ću da branim.

I drugo, nemojte meni reći nemojte, imam pravo da kažem svoje mišljenje.

Konsenzus nisam pomenula to je greška u prevodu.

Ismet Salihu:

DRŽAVA MORA DA GARANTUJE BEZBEDNOST

Mene iznenađuje da se na Kosovu manipuliše brojem Srba: nikada nismo imali 400.000 Srba. U skladu sa zvaničnim podacima iz Beograda, 1991. godine bilo ih je oko 200.000 ali imajte u vidu procenat nataliteta koji je mnogo niži nego kod drugih stanovnika Kosova.

Zbog toga mislim da podaci nisu dobri; na Kosovu imamo demografe koji su veoma poštovani i prema tim brojevima i procenama KFOR u posleratnom periodu je bilo nekih 96.000 Srba. Znači sve političke procene treba da budu zasnovane na realnim procenama broja Srba na Kosovu.

Kao predsedavajući, ja neću biti sudija o različitim mišljenjima. Mi se ne bavimo statistikom; to bi trebali da ostavimo drugima. Mislim takođe da se statistika koristi za političke kvalifikacije. Bitno pitanje ovog panela je pitanje povratka, raseljenih, izbeglica, pravo lica da se vrate i da žive slobodno u svojim domovima. Oni koji žele institucije, moraju pružiti takvo pravo i u tom smislu treba govoriti o konsenzusu mi smo zapravo i došli do određenog nivoa kojim bi trebalo postići politički konsenzus i društveni konsenzus o tome da ljudi, raseljena lica tokom rata, koji su bili u strahu, imaju pravo da se vrate u svoje domove. Koliko ih ima i da li oni žele da se vrate, to je drugo pitanje. Ali činjenica je da šest godina nakon onoga što se dogodilo, imamo određeni nivo, da je vlada odgovorna da građani Kosova koji su napustili Kosovo koji su raseljeni sa Kosova, bez obzira na razlog, ukoliko žele da se vrate bezbedno u svoje domove, imaju to pravo. To je jedno od osnovnih prava i ne možemo govoriti o državinosti, nezavisnosti, ukoliko nismo u mogućnosti da kao država svim građanima garantujemo slobodu, i mogućnost da žive slobodno u svojim kućama.

PANEL III

Decentralizacija i šta to podrazumeva na Kosovu

Nedžim Gaši:

NE SAMO ZA ETNIČKE PROBLEME

Ministarstvo u kome radim, i Vlada Kosova su potpuno posvećeni procesima u lokalnoj samoupravi, koji su započeli i nastavljaju se sa radnom grupom. U radnoj grupi se sakupljaju informacije koje su potrebne radi nastavljanja našeg rada. Trenutno mi završavamo radni plan za reformu u skladu sa preporukama poslanika u Skupštini Kosova.

Glavni cilj je da se približimo građaninu i većina građana Kosova će imati dobrobit od toga. Ova reforma ne znači da je to jedini mehanizam za razrešavanje etničkih problema. Reforma će služiti svim građanima. Treće, tokom procesa reformi ne možemo očekivati izuzetne rezultate. Plodovi reforme će biti viđeni na kraju, to znači tek početkom 2008. godine. Ljudi sa više iskustva znaju da reforma u lokalnoj samoupravi predstavlja komplikovan i skup proces i mi smo ubeđeni da će se nakon debate u parlamentu i nakon konsenzusa koji smo postigli pružiti potrebna podrška svim institucijama Kosova. Ovo je proces koji zahteva puno vremena i koji zahteva finansijska sredstva.

Kao što sam rekao na početku želim još jednom da vas ubedim da smo potpuno sigurni da ćemo nastaviti sa ispunjavanjem ovog procesa i da takođe delimo zabrinutost građana u odnosu na taj proces.

Na kraju želeo bih da vam ukratko predstavim ovaj projekat, jer je ovo projekat, po mom mišljenju, zamišljen kao pilot – jedinica. Pored toga mi radimo i na jednom sveobuhvatnom procesu reformi, što podrazumeva i izradu nacarta zakona. Zakona za lokalnu upravu, izbore, lokalne finansije, proces reformi nije u ograničen samo na pilot – opštine, već predstavlja lokalnu upravu koja će biti na dobrobit svima

Nikola Samardžić:

NOVA POLITIČKA ELITA POTREBNA I SRBIMA I ALBANCIMA

Pitanje granica nije suštinsko pitanje ni srpskog ni kosovskog društva to su samo spoljašni okviri koje je potrebno ispuniti stvarnim sadržajem. Pitanje koje se tu postavlja i koje je od najvećeg značaja jeste pitanje političkog liderstva, koje će u društvu pokrenuti snage koje će ga usmeriti u pravcu istinske evropeizacije i osvajanja evropskih normi, procese koje im neće nametnuti ključni činioци međunarodnih odnosa, u slučaju Srbije i u slučaju Kosova njegovi strani protektori. Drugim rečima, potrebno je da se pojavi nova generacija političkih lidera i u Srbiji i na Kosovu koji će i srpsko i kosovsko društvo osloboditi tradicionalne politike i uticaja elita koje su doprinele obostranoj nesreći srpskog i kosovskog društva.

U Srbiji se i dalje održavo uverenje da će Kosovo osati u jednom, zajedničkom državnom okviru. S druge strane na Kosovu se, i to se vidi i u današnjim izlaganjima, veoma insistira na državnom statusu.

To je i na jednoj i na drugoj strani posledica nemogućnosti, između ostalog, suočavanja sa težinom problema koji se postavljaju pred političko liderstvo i u Srbiji i na Kosovu. A to je, kao kad želite na vozite novi ferari, a dosad ste vozili "fiću", a vozite po ovom strašnom putu koji povezuje Srbiju i Kosovo i koji više razdvaja naša dva društva nego što može da doprinese nekoj istinskoj integraciji. Drugim rečima, potrebni su i vozači koji će voziti ferari u pravcu evropske budućnosti i reći "mi ne možemo stići šklopocijama koje vozimo i po putevima kojima raspolazemo". Ono što je politička realnost Kosova tokom ovih, ili tokom narednih godina je nastojanje na sticanju međunarodne nezavisnosti tj, ubrzanju procesa koji je započet 1999. godine, kao posledica intervencije srpskih vojnih i policijskih snaga na Kosovu i intervencije NATO snaga – proces u kojem je Srbija prestala da ima bilo šta zajedničko sa teritorijom Kosova: 1999. godine Kosovo je faktički steklo nezavisnost od Beograda, što je ponovo, izvor političkih i ideoloških manipulacija na obe strane. U Srbiji naravno, da te manipulacije potiču iz prethodnog razdoblja, 15 godina ratovanja koje je trajalo i duže, u proteklih 5 godina došlo je do demokratizacije Srbije, ali i jedne kontrarevolucije, koja se doduše odigrala u čitavoj Jugoistočnoj Evropi, gde su se vratile stare snage koje su krenule da guraju istoriju unazad. U slučaju Srbije, taj slučaj je, naravno, veoma specifičan, jer je Srbija kasnila oko 11 godina za istočnoevropske zemlje koje su u međuvremenu odmakle u tranziciji.

S druge strane, ono što je treba reći našim kosovskim sagovornicima je da je, sasvim izvesno da će nezavisnost Kosova biti uslovljena, ograničena i inače evropskim procesima a možda, i stanjem u kosovskom društvu. Dakle, tu se postavljanju problemi koje političko društvo Kosova neće biti u stanju samo da rešava, već isključivo sa komunikacijom sa međunarodnom zajednicom, tj. sa ključnim faktorima međunarodnih odnosa i sa sopstvenim društvom. Buduća, neka zamišljena nezavisnost Kosova u međunarodno-pravnom smislu je, trenutka kada će se kosovsko društvo, kada će se Albanci kao većina, suočiti sami sa sobom; verovatno će tada biti i drugih problema koje će kosovsko društvo morati da rešava samo sa sobom. Drugim rečima neće biti više ni "proizvodnje neprijatelja".

S druge strane, ta nezavisnost nikada neće biti potpuna i to je naravno, i smisao evropeizacije, ukidanja granica, sa težnjom da se na nekom evropskom prostoru izgradi multietničko društvo koje će zaboraviti svoju devetnaestovekovnu i dvadesetovekovnu istoriju, tokom kojih su nacionalizmi smenjivani totalitarnim režimima, i obrnuto, koji su proizvodili probleme.

Očekivanja srpske zajednice, a mi smo ovde i zbog srpske zajednice, mogla bi se svesti na njenu bezbednost i na očuvanje identiteta. Naravno, tu su pitanja o kojima se ovde razgovaralo, što se tiče kolektivnih identiteta to je problem čitavog Zapadnog Balkana, koji u istoriji nije imao razdoblje, recimo, prosvetiteljstva, tu nije bilo ni neke nacionalne integracije u evropskom smislu koja bi podrazumevala modernizaciju. Dakle, to je problem čitavog regiona sa kojima će i kosovsko društvo da se suoči.

Ono što bi bila preporuka političke organizacije kojoj pripadam, a to je Liberalno demokratska frakcija, to je preporuka srpskoj zajednici da komunicira, ne samo sa albanskom većinom u kosovskom društvu, nego da uspostavi neposrednu komunikaciju sa evropskim partnerima. Ono što su pretežni interesi srpske zajednice kako ih ja vidim u ovom trenutku, to su naravno, zdravstvo i školovanje. U Srbiji se u međuvremenu dezintegrisao i školski i zdravstveni sistem. Srpsko školstvo je danas na dnu evropske lestvice. Srpska deca u Srbiji su među najneobrazovanijima. Pretpostavljam da je isti slučaj i sa albanskom decom.

Tako da bi jedna od preporuka bila oslonac i na kosovske i na evropske institucije, kako bi srpska zajednica dobila od EU ono što joj je zaista i potrebno. Dakle, jednu vrstu podrške i pomoći u zdravstvu i u obrazovanju, dakle, kako bi ta srpska zajednica mogla da planira i politički, kulturno i svako drugu svoju budućnost.

Budućnost bez tih ključnih činilaca društvenog života, ne može se ni zamisliti. I ta budućnost je sasvim neizvesna ukoliko se u Srbiji i na Kosovu i u enklavama, budu oslanjali isključivo na srpsku vladu. U ovom trenutku srpska vlada nema demokratski kapacitet niti poseduje istinski dobru volju da Srbima na Kosovu u tom smislu, zaista pomogne.

Ako će budući državni status i unutrašnje strukture Kosova biti neka vrsta legitimizacije pobednika i poraženih, ako se ta decentralizacija bude sprovodila na štetu jedne ili druge društvene i etničke zajednice, kako god hoćete, postavlja se pitanje, koji bi to ishod događaja bio koji bi i samoj Srbiji dopustio osećanje optimizma. Mislim da bi to bilo ubrzanje ostvarenja jednog evropskog puta. Evropska budućnost Srbije i Zapadnog Balkana će nas, naravno, ponovo vratiti na početke naše zajedničke istorije. Ta zajednička istorija odvijala se i u okviru Otomanskog carstva i to su bile naše zajedničke države u kojoj smo, i Srbi i Albanci, podrazumevali tu istoriju na različite načine: doprinosili njenom opstanku i doprinosili njenom rušenju. Međutim, Evropska zajednica će biti jedan istinski okvir koji će svim etničkim grupama na Balkanu dopustiti da zakluče da su pobednici na kraju tog evropskog puta, da su ostvarile nacionalnu integraciju, pa da politički lideri mogu staviti tačku na procese koji su i suviše zakasnili i koji stvaraju i suviše problema.

Odgovoriću na najzahtevnije evropske standarde, jer govorimo i o Srbiji a ne samo o Kosovu, i Srbija će u tom slučaju moći da smatra da nije izgubila sve ratove koje je vodila i da ispunjava neku svoju staru istorijsku misiju.

Randjel Nojkic:

POTREBNO KOMPLEKSNO REŠENJE DECENTRALIZACIJE

Decentralizacija jeste veoma važna i kada se govori o njoj treba naglasiti sledeće: zbog čega decentralizacija i ko je taj ko je zahtevao tu decentralizaciju. Da li je to situacija, ili je to nešto drugo što se dešava u Evropi, nešto što se dešava u demokratskim državama ili je to potreba. Moram da vam kažem i pre svega, želim da se izvinim ako budete smatrali da ću da upućujem neke oštre reči, ali naprosto, te reči izlaze iz mene ne zbog toga što sam navikao tako da govorim, nego zato što sam mislio da će moje iskustvo u parlamentu Kosova i Metohije u protekle tri godine biti drugačije, da će odnos prema nama u tim institucijama

biti malo drugačiji i da zaista možemo da krenemo jednim zajedničkim putem i da nalazimo rešenja.

Decentralizacija je bila neminovna i mi smo je zahtevali upravo zbog toga što smo se osećali poniženim, zato što smo se osećali diskriminiranim i zato što smo počeli da osećamo asimilaciju. Mi smo u tim institucijama, u kojima sam ja tri godine, imali velike probleme. Ja sam mnogo puta govorio o tome da nismo mogli da iznesemo svoje stavove; svesni smo činjenice da u parlamentu ne možemo da ostvarujemo svoje ciljeve sa 22 glasa, ali može makar da se čuje naš glas. Mi smo tu imali velikih problema i ne samo u parlamentu. Bilo je problema i u običnom životu; a kada shvatite da u institucijama koje govore o decentralizaciji postoje takvi problemi, onda se normalno postavlja pitanje, kakvi su ostali životni problemi. E sada, što sam malopre rekao mislili smo da se dosta toga promenilo, ali nažalost ništa se nije promenilo. Mi nažalost, imamo jedan veliki problem oko učešća u institucijama. Moj stav je veoma jasan – treba učestvovati, jer niko ne zna bolje da brani naše interese od nas samih.

Jer, mi znamo koji su problemi, ne zna ih Beograd, ne zna ih ni Brisel ni Vašington, pa i ako znaju, ne znaju detalje koje mi znamo. Zato je naše učešće neminovno. Postoje i određeni razlozi zbog kojih smo mi vezani za nekakve odluke, smatramo da te odluke moramo sami da donosimo.

Hteo bih da kažem sledeće. Govorio sam o toj diskriminaciji i asimilaciji. I mislio sam da je to prošlost. Međutim, sada, što više učestvujemo u institucijama, sve više vidim da je to jedan kontinuitet. Evo, mog listića, za moju partiju u mom parlamentu, gde nema ni jednog slova, niti jedna reč nije srpska. Evo, kopije plana koju su tražili o crkvama u okolini Orahovca gde nema nijedne reči srpske. Evo, kopije novčanih kartica Srba ispisanih sve na albanskom jeziku. U takvim uslovima decentralizacija je nešto što je neophodno, jednostavno tražimo institucionalnu garanciju da možemo da uređujemo svoj život.

Kao što sam već rekao mi jesmo za učešće i pokušavamo da se uključimo u sve institucije za rešavanje problema. Ovde su iznete neke optimističke ocene o decentralizaciji i ja ću to malo drugačije da predstavim.

Da predstavim čini mi se onako kako jeste i onako kako ja to vidim. A mislim da jeste tako. Naime, ovde je rečeno da je postignut pun konsenzus po pitanju decentralizacije u parlamentu, a ja mogu da vam kažem da to nije tačno. Nije tačno iz jednostavnog razloga što sam ja predsednik Komisije za prava i interese zajednica u kojoj smo razgovarali o ovom dokumentu i slobodno mogu da kažem da je više od

pola predstavnika u toj Komisiji nezadovoljno dokumentom, pre svega zato što smatramo i da je proces kroz koji je prošla decentralizacija u skupštinskoj raspravi takođe prekršen, jer prema određenim pravilima Ustavnog okvira i Pravilnika o radu Skupštine Kosova i Metohije sva pitanja koja skupština raspravlja, a tiču se zajednica, moraju da prođu kroz ovu Komisiju. Nenamerno ili namerno, a čini mi se da je namerno, ovaj dokumenat nije prošao kroz tu Komisiju, a ta Komisija je instrument zaštite zajednica. U toj Komisiji su predstavnici svih zajednica. Samo su dva Albanca, svi ostali su nealbanci i dva Srbina. I svi su oni nezadovoljni. U ovom dokumentu se to ne vidi. U ovom dokumentu se to ne vidi zato što je taj dokumenat nejasan i pre svega zato što taj dokumenat ima nekih pet-pilot jedinica, pet pilot-projekata koji mogu da uspeju, ali i ne moraju. I ishod svega daljeg, zavisice od rezultata ovih pet pilot-jedinica. Ja mogu ovde da vam vrlo odgovorno saopštim da je danas srpska lista za KiM imala sastanak gde smo upravo razgovarali o ovom pitanju decentralizacije i zauzeli svoj stav, o tome kako ćemo dalje da učestvujemo. Mi hoćemo da učestvujemo u radnoj grupi i to nije sporno, hoćemo da učestvujemo u svim raspravama, ali nećemo da učestvujemo u nečemu što nas vodi stranputicom, odnosno nećemo učestvovati u izradi programa decentralizacije koji neće dati rezultate.

Ako mi i ne odbacimo pilot – projekte kao nešto što je potrebno, ali mi istovremeno tražimo da vidimo kakvo će biti kompleksno rešenje za decentralizaciju. Šta to znači? Ako jedna pilot-jedinica doživi neuspeh, a ona može iz raznoraznih razloga da doživi neuspeh, onda se postavlja pitanje ostalih pilot – jedinica, ostalog dela projekta. Znači, tražimo sveobuhvatno rešenje, koliko će biti pilot – jedinica, ili opštinskih jedinica, budućih opština, da znamo šta nas čeka posle toga. Zbog čega smo ovako oprezni? Oprezni smo, jer kada su bili poslednji lokalni izbori, dogovorili smo se sa gospodinom Štajnerom da izađemo na njih, a posle toga će uslediti proces decentralizacije.

Izašli smo na izbore. rezultati su takvi kakvi jesu, U pet opština na prostorima Kosova i Metohije mi imamo apsolutnu vlast, znači većinu, i nadali smo se da ćemo posle nekoliko dana, kako je to gospodin Štajner obećao da se sastanemo i da razgovaramo o decentralizaciji. Nikada se to nije desilo. I onda, normalno, ako vi uđete u jedan projekat i odmah na početku vam neko postavi klečku, vi kleknete i ne možete tako lako da ustanete razmišljate o tome da li ćete i dalje da pravite te korake. Odnosno, okrenete se levo i desno da vidite da li vam još neko može postaviti klečku.

Šta sam hteo da kažem? Pošto je taj projekat vezan za mnogo toga i za finansijska sredstva i mnogo toga drugog, upravo oni koji

dan danas govore o decentralizaciji, praktično rade protiv decentralizacije, a iz mog ugla, u ovom trenutku oni koji govore o decentralizaciji ne posmatraju tu decentralizaciju onako kakva ona treba da bude.

Druga stvar koja je veoma bitna, 2008. je daleko. Mi ne znamo, jer ovaj dokument o tome ne govori, šta će biti posle toga. Mi hoćemo da do 2006. godine, kada su svi lokalni izbori na ovim prostorima, da imamo veoma jasnu sliku. I onda ćemo veoma lako da sprovedemo taj proces, koji će biti mnogo jeftiniji, ne znam zašto se ide sa nekim skupljim rešenjima. Jednom se odrede pilot-jedinice, sprovedu se izbori na celom prostoru KiM, učestvuju sve pilot jedinice i imamo legitimne predstavnike u tim organima i onda je sve lakše sprovedi. Ovako se postavlja pitanje i legitimiteta i kredibiliteta i svega ostalog. Te prema tome, evo ja ću završiti s tim, mogu da vam kažem da konsenzusa nema i on ne postoji. A to najbolje znaju oni koji prate rad grupe za decentralizaciju. Mi smatramo da je to neophodno to je taj politički konsenzus. Mi takođe mislimo da mogu da se nađu neke teme o kojima možemo da razgovaramo a ovo što ja govorim o nekakvom kompleksnom rešenju to isto govori i to isto zahtevaju i ljudi iz PDK. Znači, mi imamo dokumenta koja nisu tako loša. Mi imamo jednu uredbu koja je izvrsna i mislim da ne postoji ni jedan stručnjak koji bi joj dao negativnu ocenu, to je Uredba 2000/45 o lokalnoj samoupravi, ona je zaista odlična, ali je njena implementacija ravna nuli. Isto kao što je to slučaj s implementacijom Rezolucije 1244, Ustavnog okvira ili poštovanjem Poslovnika o radu Skupštine koji se zasniva na nekoj selektivnoj primeni i onome što odgovara većini. Prema tome, zahtevamo veoma jasno definisanu implementaciju i mi smo spremni da uđemo u taj projekat. Mi taj projekat ne bojkotujemo, ali želim i ponavljam, hoćemo decentralizaciju koja će omogućiti u bilo kakvom obliku rešavanje statusa na način da postoji institucionalna zaštita svih zajednica. Normalno, ja se zalažem za srpsku zajednicu. I na samom kraju, smatram da koncept nezavisnosti može da izazove nove probleme. On možda trenutno može da liči na neko rešenje problema, ali smatram da će dugoročno planom izazvati negativni efekte i smatram da to nije rešenje.

Smatram da problem Kosova i Metohije treba rešavati u okviru evropske integracije Srbije i Crne Gore, a samim tim i Kosova i postoje modeli u svetu već poznati sa sličnim ili istim problemima i mislim da treba od svih tih rešenja uzeti ono što odgovara za ovaj prostor i time pokušati da ovaj problem rešimo.

Jens Modvig:

LOKALNA UPRAVA – OSNOVA DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA

Iskustvo evropskih zemalja je da je uspostava lokalne samouprave dugoročan proces. To zahteva potpunu posvećenost vlade kao i potpuno učešće na svim nivoima uključujući i građansko društvo. Reforma lokalnih vlasti se zasniva na potpunoj posvećenosti svih strana multietničkom Kosovu gde će svi ljudi bez obzira na etničku pripadnost moći da se slobodno kreću i žive bez neprijateljstava i tako dalje. I, gde će postojati mir i bezbednost za sve. Kao što je u dokumentu za standarde za Kosovo rečeno, reforma lokalne vlasti je važan doprinos konsolidovanju i funkcionisanju lokalnih institucija, što je ključan doprinos za postizanje napretka u dostizanju standarda. Koja je uloga OEBS u ovom procesu?

Misija OEBS na Kosovu u ovom mandatu ima pomaganje izgradnje institucija i demokratije i može da se vidi korist koju lokalna samouprava može da ima na ova dva područja. Po tom pitanju OEBS daje potpunu podršku Ministarstvu za lokalnu samoupravu u izgradnji kapaciteta imenovanih članova opštinskih veća u pilot- opštinskim jedinicama, kao i podršku administrativnim jedinicama. Misija OEBS na Kosovu ima i radnu grupu za izgradnju kapaciteta; drugo, misija OEBS nudi svoju pravnu ekspertizu u pravljenju nacрта zakona koji se odnose na zakon o lokalni izborima i zakon o lokalnoj samoupravi. Misija OEBS učestvovala je i u radnim grupama za donošenje nacrtu zakona. Što se reforme lokalne samouprave tiče to ne treba da bude podela po etničkim linijama. Ništa takve vrste nije planirano reformom lokalne samouprave. To će biti proces gde će se dobro definisane oblasti lokalnih vlasti, kao što je planiranje i budžet uz postavljanje lokalnih pravila za upravljanje određenim resursima, što će omogućiti lokalnoj zajednici da što bolje upravlja bitnim pitanjima u zajednici, kao i u očuvanju tradicije i nasleđa.

Opštine će imati ovlašćenja nad lokalnim pitanjima, ali one će, međutim, ostati potpuno integrisane u kosovske institucije. Odluke koje donese kosovska vlada i zakoni koje usvoji skupština unutar svoje zone odgovornosti, biće potpuno na nivou opština. Pitanja od lokalne važnosti su bitna i biće u pravnim okvirima koje će ovo ministarstvo da nadgleda. Reforma lokalne vlasti će ne samo ojačati paralelne strukture već mislim da će reforma dovesti do toga da usluge koje sada daju parlamentarne institucije da te institucije prestanu da postoje i da Srbi pristupe odgovarajućim javnim službama koje će im obezbediti usluge

koje su im potrebne. To će sve biti potpuno integrisano i cilj je da se napravi bolje integrisani sistem vlasti koji će dopreti do svih stanovnika na Kosovu koji će pokriti celu teritoriju Kosova i koji će međusobno povezati dva nivoa vlasti, lokalnu i centralnu da što bolje saraduju. Nema tu nikakve kontradikcije između prenosa ovlašćenja kao i trenutne važnosti odgovarajuće reforme lokalne vlasti i samouprave. Naprotiv, mislimo da je pristup u skladu sa evropskim standardima kako bi se rešilo funkcionisanje lokalne demokratije i lokalne javne administracije.

Kako reforma lokalne vlade može da doprinese jačanju demokratije na Kosovu i istovremeno obezbedi bolje uslove za svoje građane? Ideja je šta da, recimo, stanovnici sela ili gradova, da sami ljudi koji tamo žive najbolje znaju kako da reše probleme na svom opštinskom nivou. U dugoj evropskoj tradiciji postoji takav način upravljanja i postoji konsenzus u Evropi da bez jake lokalne samouprave kao osnove za demokratiju, demokratske institucije na višem nivou ne mogu da funkcionišu. Koncept ove ideje je definisan unutar Evropske povelje na pravo na samoupravu. To je princip supsidijalnosti, što znači da vlada uvek treba da deluje od najnižeg mogućeg nivoa pa naviše. Evropsko iskustvo pokazuje da to dovodi do odgovornih odluka i aktivnog učešća građana. Ukoliko se razna pitanja diskutuju sa građanima koji najviše imaju koristi ili štete od određenog pitanja i koji će biti uključeni u rešavanje tog problema to će obezbediti da motivacija bude na najvišem nivou da se taj problem reši. Jer oni koji su direktno uključeni u donošenje odluka oni će direktno imati i korist od toga.

Nedžim Gaši:

PARALELNO, A NE KONKURENTSKI

Najpre bih želeo da se vratim na neke tačke koje je gospodin Najkić spomenuo. Pokušaću da budem što kraći. Kada sam pomenuo konsenzus mislio sam da potpuni konsenzus, konsenzus onih političkih partija koje su prisutne u parlamentu i koje su učestvovala u debati i složile se da dokument mora biti revidiran; i razlog zbog čega ovaj dokument nije usvojen je to što o njemu nije raspravljano u skupštini. Ovaj dokument nije predstavljen ni jednoj komisiji, zapravo nije prošao ni kroz jednu komisiju u parlamentu. Takođe, dokument koji je gospodin Najkić spomenuo je bio predmet diskusije više od godinu dana i sve političke strukture i etničke grupe su bile pozvane, uključujući i Savet Evrope, da učestvuju u radu na tom dokumentu i

njegovoj izradi. Takođe znate, da je u maju svaka partija bila pozvana da učestvuje u tom procesu. Mi smo smatrali da će njihova intervencija biti takođe uzeta u obzir. Sve su radne grupe bile pozvane, još uvek je to pitanje otvoreno i to u svim radnim grupama, koliko ja znam čak i u grupi koju sam ja predvodio, čak i srpski učesnici su bili tu i nadam se da će i oni uzeti učešće i da će dati svoj doprinos u poboljšanju kvaliteta ovog dokumenta i uopšteno rečeno u poboljšanju čitavog rada.

Još jedno pitanje gospodinu Najkiću? Kakav će uspeh ili neuspeh biti, proceniće radna grupa za pilot-jedinice koja ima zadatak da se konsultuje sa nadležnim organima radi procene da li je uspešan projekat, da li je rada bilo ili ga nije bilo, i da li će te pilot-jedinice funkcionisati i iz tih pet jedinica moramo da naučimo kako da nastavimo rad. Mi radimo paralelno u jedinicama, paralelno na izradi nacrtu zakona i postupaka. Istovremeno, nadamo se da ćemo iz ovih opština nešto naučiti i ideja nije bila da se uđe u neku vrstu konkurentskog nadmetanja, mislim da to nije strategija čitavog procesa.

Konačno, da li ovaj projekat ima faze, etape. Faze nisu podeljene na to da li nešto funkcioniše ili ne, već su faze podeljene na to da 2005. godine krenemo sa pilot- jedinicama a koje treba da budu testirane, a zatim ćemo početi sa izradom nacrtu zakona za lokalnu samoupravu, a zatim sa izradom nacrtu izbornog zakona koji će biti održani sledeće godine, nadam se, u novembru.

Randjel Nojkić:

U ČEMU JE NESPORAZUM

Da, hoću malu repliku. Pre svega, o učešću svih zajednica. Ja sam na samom početku rekao da najveću štetu od toga što Srbi nisu učestvovali u privremenim institucijama snose oni sami i to stalno ponavljam. I to jeste činjenica, nešto što govori o nekom daljem načinu rada, ali ako vi jednostavno prelazite preko toga kao da ne želite više da diskutujete o svemu, uzimate pet pilot-jedinica i ne interesuje vas šta će dalje biti.

Ponavljam, vi dobro znate, sada ste i sami priznali da ne postoji politički konsenzus, odnosno da su i druge političke partije takođe zahtevale ovo što mi danas zahtevamo. To je prva stvar. Druga stvar, ne možete da kažete da je u skupštini poštovana procedura. Pročitajte pravilo 41. Ustavnog okvira pa će vam biti jasno da o svemu što se govori u Skupštini, a tiče se zajednica – a pitanje decentralizacije jeste najvažnije pitanje za zajednice – ono mora da prođe Komisiju. Mi smo na to ukazali na dva načina. Ukazali smo tako što smo jednom rekli na

Komisiji, a drugi put sam rekao na sastanku sa šefovima klubova, jer sam ja šef poslaničkog kluba Srpske liste za Kosovo i Metohiju; ukazao sam na ovaj problem gospodinu Daciju koji nije imao odgovor. Prema tome, o ovome je moralo da se raspravlja na toj Komisiji.

Treća stvar koja je jako bitna i vi ste je istakli ovde, a jesu zakoni. Kako mislite da vam prođu ti zakoni ako vi ne zadovoljite zahteve Bošnjaka, Goranaca, Muslimana, Aškalija. U toj Komisiji oni imaju većinu glasova. I oni su se već sada prema tome odredili. Zašto se beži od toga.

Zašto stvari postavljate naglavačke, postavite ih onako kako treba, definišite to, i idemo na pilot-projekte. Niko ne postavlja pitanje pilot-projekata i blokadu tog procesa. Mi hoćemo da idemo u to, ali hoćemo da znamo šta nas čeka i kako ćemo to da sprovedemo. Prema tome, molim vas ovde se radi o kršenju proceduralnih pitanja i pravila i radi se o nepoštovanju jednog zahteva jedne veće parlamentarne grupe, odnosno gotovo 50 odsto ukupnog broja poslanika.

Ja znam ljude koji kažu da smo apsolutno mi u pravu i da oni takođe misle da to pitanje treba takođe da se reši ali ja ne znam ih kojih razloga vi ne želite da postavite to tako. I tu je suština problema.

Nenad Vasić:

DEMOKRATSKA INICIJATIVA SVIH ETNIČKIH ZAJEDNICA

Dolazim ovde ispred kosovskih Srba, jedne nevladine organizacije koja se zove Grupa za Kosovo i lider sam grupe koja je radila projekat Slobodna zemlja Kosova koja je manje-više poznata iz medija i preko jedne šire stručne kampanje koju smo vodili pred domaćom i međunarodnom javnošću uključujući stručnu publiku preko naših stručnih tribina.

Ono što bih hteo da kažem jeste to da je u sklopu našeg predloga projekta urađen sveobuhvatni pristup kroz jedan model decentralizacije lokalne samouprave na regionalnim principima koji su obavezujući, već i zbog toga što je to obaveza prema zahtevima Saveta Evrope i ključnim protokolima, konvencijama, poveljama i dopunskim protokolima koji važe za sve aktivne zemlje članice, dakle punopravne članice Saveta Evrope (a da vas podsetim Državna zajednica Srbija i Crna Gora je od 3. aprila 2003. punopravna članica Saveta Evrope). Ono što se od nas traži to je zapravo da istaknemo jedan model decentralizacije koji je obavezujući da kažem po ovim dokumentima

koje Savet Evrope donosi i u smislu regulacije ovih tekućih problema teritorijalne organizacije, prostornog planiranja, urbanizma i pitanja javne, odnosno lokalne samouprave.

Po tom principu, Grupa za Kosovo i naš ekspertski tim koji smo obrazovali izašao je sa konkretnim predlogom evro-regionalizacije koji je produbljen decentralizacijom i po evropskim standardima sa uvođenjem regiona – nude se tri. Podsetiću vas da su sve zemlje članice dužne da prilagode teritorijalnu decentralizaciju ovim principima na kojima počiva teritorijalizacija čitave Evropske unije i onako kako evrostatistika u Luksemburgu odnosno Evrostat nudi svu teritorijalizaciju punopravnih zemalja članica Evropske unije.

Dakle, o tom pitanju, dileme nema. Vi ili ispunjavate te uslove, prihvatate te preporuke i zasnivate to na Evropskoj povelji o lokalnoj samoupravi iz 1985. godine koja je ključni dokument u oblasti regionalne i lokalne samouprave. Naročito član 10, koji po trojakom nivou lokalne vlasti omogućava kroz decentralizaciju formiranje efikasne lokalne samouprave koja je debirokratizovana, sprečava mito i korupciju, pri tom omogućava efikasno administriranje i aktivnu participaciju svih ljudi – građana koji su pripadnici lokalne zajednice kao takve.

Ono što je vrlo važno ovde istaći i to ne samo za srpsku zajednicu, već za sve etničke zajednice koje su ustavna kategorija – ja insistiram na tom konceptu etničkih manjinskih zajednica, jer one nisu isto što i nacionalne zajednice u odnosu na brojčanu većinu i manjinu i na kolektivna i individualna prava, ono što su dostignuća, da kažem, svih evropskih principa, naročito relevantnih dokumenata Saveta Evrope uključujući OEBS i međunarodno pravo kao takvo, a ne računajući Povelju organizacije Ujedinjenih nacija i paktove o građanskim i ljudskim pravima.

Ovde kada se postavlja pitanje jezičkih prava, svakako da je Savet Evrope doneo ključnu regulativu koja se odnosi upravo na tu problematiku i ona kaže, da obezbeđivanje pravilne upotrebe, odnosno ravnopravne upotrebe svih jezika što je i ustavna kategorija, jer ustav reguliše tu materiju na adekvatan način jer je direktno inkorporirana između ostalog i Povelja Saveta Evrope. Ja ću vas samo podsetiti na šta se sve to odnosi, a to je zapravo pitanje koje je važno u kontekstu Evropskih konvencija o prekograničnoj saradnji sa protokolom iz 1995. i 1980. protokolom broj 2 iz 1998.

Dakle, ono na šta trebaju sve zajednice da se pozivaju, ono što treba da bude autohtono je jedna demokratska interna inicijativa svih etničkih zajednica koje postoje u kosovskom civilnom društvu upravo jeste to da oni tu decentralizaciju kao vid teritorijalne organizacije autohtono, autentično pokrenu iz vlastitih zajednica.

A OEBS i svi ostali javni servisi međunarodne zajednice koji učestvuju u protektoratu i implementaciji međunarodnog mirovnog procesa dužni su zapravo, da konsultuju sve zajednice ravnopravno bez ikakve marginalizacije i diskriminacije, da uvažavaju njihove autentične, originalne, administrativne i institucionalne interese koje imaju. Sve mimo toga i van toga su obične priče i otrcane fraze i foskule. Dakle, pored ovih stvari na koje sam se pozvao, Evropska povelja govori o učešću mladih u opštinskom i regionalnom životu. Šta je sa mladim ljudima? Nigde ih nema, jednostavno o njima ne vodimo računa. To je ostavljeno kao politički servis političkih partija. Pitanje je koliko mladi ljudi mogu da se artikulišu kroz nacionalno vitalne i autentične interese u lokalnoj zajednici. Ako im se ta mogućnost ne dozvoli, a upravo javna administracija je ta kao građanski servis koji treba da omogući tako nešto, legalna i legitimna artikulacija interesa omladine, odnosno svih kojih se to tiče.

Zatim tu je Evropska povelja o urbanizmu iz 1992. godine koja direktno tangira ove intersne sfere pitanja javnog života običnih ljudi i građana. Ako to ne postoji kolektivna prava građana su samo puka metafizika. Dalje jedan čitav katalog relevantnih dokumenata Saveta Evrope koji treba da se inkorporiraju i da se direktno implementiraju u kosovskom civilnom društvu, odnosno u političkom i pravnom sistemu. Tu su dakle, i dopunski protokoli na koje se ja taksativno neću pozivati, ali hoću ovu stručnu debatu da vratim na pravi kolosek u smislu, da se pozovemo na ove relevantne međunarodne dokumente, pre svega Saveta Evrope, ali i ostale dokumente koji regulišu ovu vrlo kompleksnu materiju teritorijalizacije i lokalne samouprave kao vida decentralizacije, što je ključni interes svih etničkih zajednica na Kosovu, pa čak i albanske etničke zajednice.

To bi bio jedan deo moje diskusije koji se direktno tiče problema decentralizacije. Druga moja poruka jeste to, da i kosovski Srbi, Albanci i nealbanci, zapravo imaju identične vitalne interese po ključnim pitanjima. A to je da teže evropskim i atlanskim integracijama. To je dobra vest. To je sjajna vest. To je prvi minimalni bazični konsenzus koji je postignut po tim ključnim principima da bi otvorili mnoge šire i važnije stvari. Druga dobra vest je, mada će to zvučati pomalo paradoksalno, da je postignut konsenzus državnog vrha Republike Srbije i Državne zajednice Srbije i Crne Gore po pitanju Kosova, a to je takozvana autonomija ili proširena autonomija o kojoj se i ovde puno govori. Ja ću se na to kasnije vratiti. Takođe je dobra vest i to što se vi konsenzualno, maltene, zalažete za opciju nezavisno Kosovo. To znači, da nam predstoji intenzivan bilateralan i multilateralan pregovarački proces koji će nas nužno voditi ka nekoj

vrsti kompromisnih rešenja, međusobnih minimalnih ustupaka i maksimalnih integracija iz perspektive koja je otvorena ne samo za Srbiju nego i za Kosovo kroz paket aranžman koji će biti regionalne prirode i karaktera.

I treća dobra vest koju Grupa za Kosovo može da vam saopšti jeste to da je Grupa za Kosovo došla do jednog takvog modela po ugledu na slobodnu zemlju Bavarsku iz Savezne Republike Nemačke kao pandana slobodnoj zemlji Kosovo.

PANEL IV

Postkonfliktna rehabilitacija

Žarko Korać:

MITOVI, PREDRASUDE I NEDOSTATAK KOMUNIKACIJE

Ja sam od svih velikih tema koje se mogu ovde do izvesne mere raspravljati, dobio jednu od najtežih: to su Pretpostavke za pomirenje.

Kao što znate ljudska priroda i karakter ljudskih društava je takav da povremeno ljudska društva ulaze u nažalost konflikte i civilizacija ima iskustva sa time kako se ta postkonfliktna društva oporavljaju i postoje brojni istorijski primeri društava koja su savladala te postkonfliktne traume; ali, nažalost, ima društava koja nisu dobro savladala postkonfliktne traume i često sa tim traumama idu dalje u istoriju.

Daleko bi nas odvela analiza različitih primera. Konačno, to i nije predmet današnje rasprave, ali ono što jeste je kako da se između Beograda i Prištine, mnogo je pravilnije reći između srpske i albanske etničke zajednice sada u jednom postkonfliktnom vremenu, ili po završetku konflikata, i političkih i vojnih i drugih, postepeno počne da gradi poverenje i da se dođe do stupnja odnosa kome mi nominalno ili deklarativno svi težimo, koji je danas karakterističan za Evropsku uniju, a istovremeno, je tako fatalno odsutan u našim međusobnim odnosima.

Najpre bih rekao da po jednoj teoriji postkonfliktna društva i nacionalne zajednice i društva koja su bila u sukobima, onda kada dozvole da život pobedi, da se onda život postepeno i normalizuje. To znači, ako se bilo što radi, ako život ima svoj tok ako ne postoje neke strašne brane, neki veštački zidovi, političke granice ili čak bukvalno, kao Kineski zid političke barijere, postojale su takve barijere u Evropi, setite se Berlinskog zida, da će ta društva u osnovi uvek naći način da postepeno komuniciraju i da će se naći neki put kao što voda posle kiše ide i sama pravi svoja korita.

To je u suštini nedovoljno i potreban je napor društva da se tu nešto promeni. Ja bih rekao, kada razgovaramo o političkom rešenju ali ne bih govorio na tu temu, jer je Kipling veliki i protivurečni engleski pisac rekao da ništa nije gotovo dok nije gotovo na pravi način. To znači, ako nešto nije završeno kako treba onda to nije ni završeno. Znači, čuvajte se toga da bilo koji završetak, obezbeđuje mogućnost rešenja konflikta; loše rešeni konflikti mogu trajati u nedogled i ja bih malo upozorio na preterani optimizam jer vidite samo Bliski istok gde se serija ratova u poslednjih 40 50 godina, neprekidno obnavlja. Verujem da niko od vas u sali ne veruje da će biti još konflikata zato što naprosto imamo neke nerešene probleme, bez ikakvog ulaženja u to zašto su oni nerešeni, i da li ih je uopšte možemo jednostavno rešiti. Ono što je sigurno to je, da je nemoguće pomirenje ako se svaki, pre svega govorim o svojoj zajednici, srpskoj, ne govorim u njeno ime, nego kao njen deo, i o društvu u Srbiji koje je mnogo složenije, nije samo srpsko, dominantno je srpsko, znači, ako se ne zauzme kritički odnos prema prošlosti, u tome se nalazi i suočavanje sa zločinima koji su počinjeni u vaše ime i sa činjenicama da neki zločinci još uvek imaju status heroja. I zaista je vrlo teško zamisliti kako se pomiriti sa jednom zajednicom ako ona sama, a obično u postkonfliktnim društvima ljudi vrlo pažljivo gledaju šta se dešava u zajednici sa kojom ste bili u sukobu, ako ljude koji su bili odgovorni za krupne zločine, deo većinskog stanovništva tretiraju kao nekakve heroje, patriote; to, naravno, neprekidno šalje poruku da se time na neki način i odobrava i prećutno priznaje da to što su oni uradili i nije tako rđavo i da to ima i neke koristi dugoročne, mada to neće da se javno izgovori i da se to prizna.

Bez suočavanja sa prošlošću i bez preuzimanja odgovornosti za to što se desilo nema nama puta napred, i sa tog stanovišta bilo bi na primer zanimljivo videti koliko je u mitu te naše čuvene folk dive, ne znam mnogo o njenoj muzici, znam samo samo kako izgleda, to je ta čuvena Ceca Ražnatović, da li je u njenom mitu, tom pevačkom, sadržana i činjenica da je bila supruga komandanta Arkana. Tako da smo tu imali kombinaciju estetike, ratništva, patriotizma, i lepote. Dakle, da li prisustvujemo mitologemama proteklih ratova koji se vrlo vešto prerusavaju i pretvaraju u nešto drugo?

Ja ću, naravno, ovde da kažem da ne mislim da je suočavanje sa prošlošću za bilo koji narod lako, mislim da je ono traumatsko i da jako dugo traje; da bih vama pokazao kako je to teško, naveo bih vam samo jedan primer: da u Francuskoj povremeno i sada, znači, 60 godina po završetku Drugog svetskog rata bukne rasprava o Višijevskoj vladi. Znači, 60 godina posle rata demokratsko francusko društvo ima tu dilemu šta je bila ta vlada. Znači, društva se sa svojom sopstvenom

prošlošću notorno teško konfrontiraju i to je jedna jednostavna činjenica. Ono što je vidljivo to je da se kod nas konflikti često interpretiraju na matrici koja se zove matrica mitološke svesti. To znači, da se kod nas konflikt stalno interpretira kao jedan veći konflikt koji se neprekidno obnavlja. Znači, svaka je generacija žrtva neizbežne sudbine da uđe u konflikt sa jednim narodom oko nečega, i to je gotovo kao neki usud.

Moram da vas upozorim na elementarnu činjenicu da istraživanja u Srbiji pokazuju, koliko znam, a vidim ovde su neke moje kolege, kao kolega Nuši, kolega zna šta je etnička distanca, da istraživanja pokazuju da je u Srbiji u svim istraživanjima etnička distanca prema albanskoj zajednici strahovito velika. Usudio bih se da kažem da je tako visoka da teško može da bude i viša. To znači da se ona u suštini odbacuje. I kada uzmete instrument kojim se meri etnička distanca, onda ćete imati zastrašujući podatak da bi ogroman broj građana, ustvari, voleo da sa Albancima ne živi ni u istoj državi. Što je vrlo interesantno kada razgovarate o statusu Kosova, a još je interesantnije kada pomislite da na jugu Srbije u dve opštine, u jednoj sasvim dominantno, u drugoj je nešto iznad polovine, živi dominantno albansko stanaovništvo.

Ne postoji ni jedan sistematski način, kada se iznesu ovi podaci, nikada nema neke reakcije u smislu šta treba uraditi da se ta etnička distanca smanji. To se konstatuje kao činjenica i obično se prećuti, a ako vas interesuje ona je sada nešto manja, a ogromna prema muslimanima, ne mislim Bošnjacima nego muslimanima u celini, da je nešto niža, a još uvek visoka; pala je u odnosu na Hrvate. Mogao bih da ređam kako izgledaju etničke distance u Srbiji; ako vas interesuje gde je pozitivna, to su Crnogorci, Grci, Rusi i neki drugi narodi. Obično se kod tih istraživanja kod Srba pominju Crnogorci kao najbliži narod, a i Makedonci dosta pozitivno stoje. Znači, mi nemamo nikakvu reakciju na te intelektualne činjenice, da se živi u istoj zemlji, a da jedan ogroman broj stanaovnika ima predrasude i averziju prema jednoj etničkoj zajednici.

Moram da vam citiram reči jednog finskog predsednika, možda ga se stariji sećaju, Kekonen, bio je posle rata dugo predsednik Finske, on je rekao jednu pametnu stvar. Rekao je da pametni narodi biraju prijatelje blizu, a neprijatelje daleko. Kao što znate, mi na Balkanu smo specijalizovani za to da su nam svi neprijatelji blizu, a svi prijatelji jako daleko. Ne bi bilo loše da poslušamo Kekonena da od suseda napravimo prijatelja, a neprijatelj da bude daleko jer on neke velike muke i nesreće ne može da vam učini jer je daleko. Drugim rečima, mi smo se "specijalizovali" za to da je naš glavni neprijatelj, ne samo onaj koji ti je sused, nego i onaj, što je još bitnije, s obzirom na multietnički karakter našeg dela Evrope da je najveći neprijatelj koji živi u tvojoj

sredini i u tvojoj zemlji. To je potencijalno veoma opasno. Naravno, ne mislim da se ratovi i konflikti proizvode na osnovu etničke distance. To bi bilo vrlo naivno i moram podsetiti da je prvi rat u Jugoslaviji počeo u Sloveniji, a pri tom je etnička distanca između srpskog i slovenačkog naroda bila veoma niska. Ako bi se sledila ta distanca onda prvi pravi veliki rat trebalo je da izbije na Kosovu. Drugim rečima, to je bio jedan politički motivisan prema ciljevima sasvim jasno vođen rat. Znači, nije spontano ni nastao. Ja sam inače veliki protivnik teorije da je Jugoslavija bila veoma srećna zemlja i da su odjednom izbili ratovi. Ti ratovi su imali vrlo jasne političke ciljeve, vrlo jasni su počinioci koji su gurnuli u ratove i to nije nimalo apstraktno i neki od njih se i nalaze u Hagu zbog ratova.

Znači, ono što je sigurno to je da nema rekacije društva na političku distancu. Siguran sam da moje kolege na Kosovu nemaju etničku distancu koja je visoka prema srpskoj zajednici. Danas, kada sam slušao ove rasprave i ovih predstavnika srpske zajednice na Kosovu, njihove pritužbe i žalbe su rezultat toga što se u njih nema poverenja; smatra se, pretpostavljam, da su ona neka vrsta servisa Beograda, što i jesu, nažalost, velikim delom, što znači da davanje većeg prava praktički dovoditi ovde Beograd i njegove političare, na mala vrata. To nije fer i nije tako, ali verovatno je to percepcija velikog broja ljudi.

Ono što bih još dodao je da se naše političke elite na Balkanu, u velikoj meri zasnivaju na tim etničkim mitovima. Znači, na nacionalističkim mitovima i kod nas se legitimacija stiče na nekoj etničkoj ideji. Kod nas se vrlo teško borba za ljudska prava i protiv rata, doživljava kao politička legitimacija. Mene često pitaju, je li a zašto se ti baviš politikom? Znači, ako se baviš ljudskim pravima, standardima koji su inače, opšteprihvaćeni u Evropi, onda ljudi imaju utisak da to nije politički govor. Politički govor je onda kada se busaš u patriotske grudi, znači kada se u to busaš da si ili bio neki borac ili si uradio nešto za nacionalnu stvar. Kod nas je gotovo nezamislivo da političar može da se legitimise recimo tako da se 30 godina bori za ljudska prava, što bi, po meni bila prava legitimacija. I vi ste upravo otkrili ono što su Srbi otkrili, a to je da takvi ljudi kad se pojave na političkoj sceni obično brzo propadaju na svim izborima, pošto ih stanovništvo ne vidi kao političke ličnosti nego ih vidi kao borce za ljudska prava; čovek, obrazovan i intelektualac, pa nije on za politiku. To je obično komentar. A zašto nije, niko ne ume da vam odgovori. Ja bih rekao pa on baš jeste za politiku, jer se bavi onim što je najveći problem sredine u kojoj živi. Naravno, to nije dovoljno da bi bio uspešan političar ali je svakako dovoljno da ga kvalifikuje da mu se bar pruži neka šansu pa da se vidi šta bi uradio.

Konačno, rekao bih da nemamo, bar što se tiče Srba i Albanaca jednu detaljniju analizu načina kako mi pišemo jedni o drugima. Ja ću pre svega govoriti o svojoj strani, znači, o Srbiji. Bio sam na nekoliko skupova, znači, pripadam onima koji su pasionirano zainteresovani za odnose među susedima. Uvek se držim onoga što je rekao Kekonen i ja sam stari putnik na prostoru Balkana i meni je to najinteresantnije. Znači, otići u Brisel ili Oslo i videti fine ljude, sa tim ljudima se ispričati nije loše ali je mnogo veći izazov otići u Tiranu, ili u Skoplje, ili u Sofiju ili u Bukurešt. Tu su i problemi pravi i relani, to mi bolje razumemo, iako delimo i mnoge predrasude i moram iskreno da vam kažem što je veoma žalosno, mi smo u stvari mnogo sličniji, međusobno sličniji nego što to mislimo jer čovek koji mnogo putuje vrlo brzo će to uočiti.

Razlog za to su udžbenici, posebno istorije drugih, jer se tu pokazuje da se kod nas u školama predrasude uče vrlo sistematski i to u velikoj meri otežava proces integracije i pomirenja na ovom prostoru.

Sećam se na jednom takvom skupu, mislim da je bio u Istanbulu, otkrio da se u turskim udžbenicima ne piše baš tako negativno o Grcima kao što se u grčkim piše o Turcima. Otkrio sam da turski udžbenici imaju nešto manje predrasuda nego grčki. Možda će vam ovo izgledati kao marginalno pitanje, moram da podsetim da se dete ne obrazuje samo u školi. I nije uopšte nebitno kako mi jedni o drugima pišemo. Što se tiče Srbije, moram da kažem da se način na koji se piše o Albancima nepodnošljiv. To znači da je to tako negativno i sa toliko puno predrasuda, a ja bih se usudio da kažem da to što piše o albanskoj zajednici veliki broj ljudi bilo prihvata kao istinu. Znači, stvari za koje ne biste mogli poverovati ni za jednu drugu nacionalnu zajednicu, iz nekog razloga za albansku bi mogle biti prihvatljive. I moram da kažem da mi nećemo daleko stići sa odnosima u regionu, ako ovo bude neki način gledanja jednih na druge i moram da kažem da se za to mora preuzeti odgovornost. Naša politička elita je nezrela, nedorasla i nikada ne želi da pruži čak ni simboličan gest koji bi to razbio.

Znači, sa tog stanovišta tog, čak i neki dolazak nekoga u Prištinu da sedi ovde i da priča sa vama predstavlja razbijanje predrasuda da je zapravo najbolje da dve zajednice uopšte ne komuniciraju. To je samo po sebi opasno, da ne govorim o drugim stvarima.

Moram da kažem i to da se naša politička elita sva okrenuta Briselu. To je naivno. To sam čuo i na današnjem konferenciji. Ja se odlično slažem sa koleginicom i svojom prijateljicom Vesnom Pusić Evropski standardi su 95 odsto unutrašnje pitanje, a jedno od tih centralnih pitanja će biti odnos prema susedima i odnos prema manjinama. Parafrazirajući sebe, nedavno sam rekao, govoreći o Srebrenici – nije Nemačka demokratska

zemlja zato što ima odlične puteve, Hitler je gradio odlične puteve; nije Nemačka demokratska zemlja što ima sjajnu privredu, nije Nemačka demokratska zemlja zato što ima dobre zakone. Nemačka je demokratska zemlja zbog toga što se do kraja odrekla nacističkog nasleđa. Zato mi nju smatramo demokratskom. Ako mi mislimo, da ćemo se, ne odričući se zločina i svojih zločinačkih kvazi heroja, kvalifikovati u demokrate, to je velika iluzija.

Drugim rečima, neophodan je potpun jasan kritički rez i prestanak viđenja drugoga kao zločinca, drugoga, kao onoga ko te ometa, drugoga kao onoga ko ti otima teritoriju, drugoga, koji te potpuno sistematski, uništava uključujući i fantastičnu priču o natalitetu kao o političkoj kategoriji. Moram da priznam da je to jedna od najfantastičnijih ideja o tome da neki narodi po instrukciji imaju mnogo dece, da bi istisnuli neke druge. Do sada sam mislio da se deca rađaju na razne načine, čak i slučajno, ali nikada nisam čuo da se rađaju zato što je to neki političar naredio nekome da rodi dete. Prosto, to je meni nezamisivo kao ideja. Međutim, te ideje postoje u opticaju kod ljudi koji se ozbiljno bave politikom, ili nekakvom kvaziistorijom.

Drugim rečima, mislim da je nedostatak stalne komunikacije između albanske i srpske zajednice mislim najveći problem. I ovo što je urađeno u Beogradu kada se odlučivalo o tome da li Srbi treba da izađu na kosovske izbore, ja sam rekao da treba. Moram da vas podsetim da je to i crkva podržala neizlazak, i meni nije jasno šta crkva ima sa time, ko izlazi, a ko ne izlazi na izbore. Do sada sam mislio da to uopšte nije problem crkve nego je to politički problem, ali, eto, i naša crkva je zatražila da se ojača taj zahtev da se ne izlazi na izbore; naravno, to je stvorilo niz neizmernih problema a jedan je, ako mogu tako da kažem, delegitimizacija kosovskih Srba; sada Nebojša Čović neprekidno govori u ime kosovskih Srba, a praktično, nema legitimnog predstavnika kosovskih Srba koji bi sedeo pored njega i koji bi takođe nešto rekao u Savetu bezbednosti. Uzgred, Beograd je na sebe preuzeo ogromnu odgovornost za ono što će se desiti na Kosovu jer će praktično sam odlučivati na budućim razgovorima o statusu.

Činjenica da ne možete videti ni jednog srpskog političara da sedi pored bilo kog albanskog političara pokazuje da mi nismo daleko otišli u toj demokratizaciji i ja ću vam reći sada ono što će se videti sutra ili prekosutra u novinama, a to je da će na svim naslovnim stranama biti verovatno fotografija gospodina Tačija koji je uokviren sa gospođom Mičić i gospodinom Jovanovićem.

Dakle, sama činjenica da su oni seli za sto sa njima, i koja bi trebalo svakom normalnom čoveku da bude pozitivna jer ljudi sede

i razgovaraju, šta god da razgovaraju, pa mogu i da se posvađaju, pa sledeći put će se valjda oko nečega i složiti, sama ta činjenica se kod nas kvalifikuje kao nešto krajnje negativno, kao neka nacionalna izdaja; mislim da će naša politička elita u Srbiji, svoj pravi test položiti onda kada bude shvatila da su odnosi sa susedima, odnosi sa manjinama u vlastitoj sredini ono što je prioritarno.

Mogu samo da vam kažem da je mene sramota kako se govori o albanskom narodu i mislim, kako bih rekao, da se to nikada ne može opravdati ni sa čim i da je potrebno imati svest o tome da ovakav način govora o svome susedu, narodu pored koga živimo degradira i nas same.

Potpuno sam siguran da tako misle i moji prijatelji sa albanske strane, da prikazivanje Srba isključivo kao zločinačkog naroda, da se Srbi na Kosovu pojavljuju samo onda koji nešto otimaju, uzimaju, ili negiraju prava Albanaca nije realno, ali priznajem da poslenji hrabri tekst o svemu tome, sa naše strane napisao je Dimitrije Tucović 1914. godine.

U svom čuvenom delu Srbi i Albanci, on je prvi put, bespoštednoj kritici izložio srpsku politiku u odnosu na takozvano arbanaško, albansko pitanje i zaista je neverovatno da sem srpskih komunista koji su nestali praktično sa istorijske scene koji su drugačije govorili o Albancima, niko u srpskoj eliti ne govori na taj način o Albancima. Ideja o bratstvu i jedinstvu, sama po sebi je plemenita, ona podrazumeva da su svi ljudi jednaki i da ljudi imaju jednaka prava; kada budemo naučili da mislimo ovako jedni o drugima, onda će Balkan da uđe u Evropsku uniju. Nije ni Švajcarska u EU, pa nije ni Norveška u EU, pa su i jedna i druga izuzetno demokratske i prosperitetne zemlje.

Drugim rečima, nećemo mi postati bolji kada uđemo u EU nego mi treba da postanemo bolji pa će biti čak svejedno, da li smo u Evropskoj uniji.

Enver Hasani:

PROBLEM REHABILITACIJE DRUŠTVA

Kada govorimo o prirodi konflikta na Kosovu i reperkusijama koje su stvorene, istorijskim, kulturološkim i drugim, priroda konflikta na Kosovu, ne samo najnovijeg nego i u prošlosti sa svom metamorfozom kroz koje je Kosovo prošlo i kroz koje će proći i dalje ostaje etnički konflikt na toj teritoriji čije će rešenje od jedne strane napraviti gubitnika, a od druge strane pobjednika.

Zbog toga oni koji presuđuju u ovom konfliktu, a u ovom slučaju to je međunarodna zajednica u nekom širem smislu, beže od neposrednih rešenja i pokušavaju da upravljaju konfliktom na dugoročiji način kako bi stvorili uslove za socijalnu i ekonomsku rekonstrukciju društva, kako bi dobili na vremenu da bi tokom vremena ova društva mogla da se privikavaju na situaciju u kojoj će živeti jedni pored drugih. I u tom sklopu vidim projekat rehabilitacije kao širi pojam. Ja to vidim kao pomirenje između nacija, između naroda. Po mom mišljenju, rehabilitacija predstavlja proces prilagođavanja u političkom, socijalnom i kulturnom aspektu društava koja su tek izašla iz rata i koja su se našli u novim uslovima, tako da ljudi, odnosno društva koja su ostavljena bez vlade, daju prioritet drugim ciljevima koji prevazilaze sami opstanak i borbu za opstanak. Oni postaju lideri svojih vlastitih sudbina, odnosno uzimaju sudbinu u svoje ruke tako da ova politička i ekonomska društva koja su izašla iz rata i ljudi koji su ostavljeni bez uprave i bez vlade, prolaze kroz taj proces rehabilitacije. I po mom mišljenju, rehabilitacija je instrument, odnosno proces koji se u slučaju kosovskog konflikta najviše odnosi na konflikt po pitanju teritorije. To je instrument krize, ili instrument mnogih kriza, koji je dao krajnje ili dugoročnu indikaciju postojanja. Rehabilitacija je na neki način, sada kratkoročnija nego što smo mislili da će biti i omogućava proces recikliranja konflikta. U slučaju Kosovu od prvih izbora počelo se restrukturiranje i regulisanje fizičkih struktura i prevazilaženje faze samog opstanka. Gde se krenulo dalje? Po prirodi to nije samo pomoć kao takva, to nije samo tranziciona faza kao što se možda misli, jer društva koja iziđu iz dugih konflikta kao što je Nikaragva, Honduras itd, daju pokazatelje i za neke dugoročne periode rehabilitacije. Takođe, možemo da spomenemo i Bosnu.

Generalno govoreći, praksa rehabilitacije je pokazala da u nekim slučajevima, naš slučaj je jedan od specifičnijih, uloga centralne vlasti je dominantna, a u nekim drugim slučajevima, u Ruandi na primer, to se više uradilo kroz lokalnu vlast, a u Nikaragvi je centralna vlast bila uspešnija. U nekim slučajevima rehabilitacija nakon rata bila uspešnija bez strane pomoći.

Recimo, Iran nakon rata sa Irakom imao je proces rehabilitacije bez ikakve pomoći iz vana. Na Kosovu unutar projekta rehabilitacije uključeni su i međunarodni faktori i ni sada ne može se reći zasigurno, da postoji dugoročni pozitivan mir koji je uspostavljen i stabilnost sa dugoročnim ciljevima. Pomirenje zajednica treba da počne Kosovska zajednica za pomirenje i razvoj. Ovaj projekat, odnosno projekat rehabilitacije ovde uključuje ono o čemu smo pričali ranije; recimo Haški tribunal ima određenu komponentu u pomirenju ljudi. Međutim,

proces pomirenja i praksa u drugim zemljama povodom tog pitanja, bili su samo sredstvo koje je pomoglo da se dođe do istine i pomirenja; to je pokazalo da su to bile samo početne faze koje su neophodne, a koje same po sebi nisu dovoljne kada se radi o tretmanu društva koje je tek izašlo iz konflikta. To važi za slučajeve gde je postojao genocid. Uloga centralne vlade i raznih komisija te vlade je bila velika kada se konflikt zasnivao isključivo na etničkom konfliktu.

To je mnogo teže i u nekim slučajevima nemoguće da se uradi kroz centralnu vlast. Dugoročni ciljevi rehabilitacije na Kosovu treba da prate dugoročni procesi, jer nije samo UMNİK dovoljan, već je potrebno uključivanje i Kontakt-grupe kroz predstavljanje opštih uputstava za rukovođenje u rešenje kosovske krize. Zašto? Zato što u slučaju Kosova postoji dilema međunarodne zajednice, da li će postojati suverenitet, da li će postojati državnost, izgradnja građanskog društva, koje će biti glavni stub normalnog razvoja. I to ima za posledicu da ljudi sada sve više idu prema stabilnosti, a ne prema bezbednosti. I svi se više rukovode ne pravom nego pravdom.

Neki smatraju da njihova kolektivna prava nisu ispunjena bez obzira da li su oni krivično gonjeni ili su oni bili ti koji su patili u tom sukobu. U proteklih nekoliko godina imamo nedostatak dugoročne strategije kada se radi o rehabilitaciji, nema nikakvog začetka restrukturiranja socijalno ekonomskog oporavka na Kosovu. I postoji neravnoteža između srednjoročnih ciljeva, kao što je rekonstrukcija kuća, humanitarna pomoć itd, i dugoročne projekcije normalnog društva. I na kraju ljudska dimenzija u svemu ovome bila je usmerena na socijalno održavanje, izbora kao i rešavanje opštih pitanja, kao i stvari koje smo naučili nakon rata. Građansko društvo ima jako važnu komponentu u socijalnom i ekonomskom razvoju, što će stvoriti perspektivu, a ono što nedostaje Kosovu jeste komponenta razvoja. I komponenta perspektive. Oni koji se nazivaju novom generacijom, oni koji stvaraju kritičnu masu i obrnuto kritičnu masu koja će inicirati perspektivu, a verovatno se svi slažete da percepcija mladih, odnosno nedostatak perspektive mladih ljudi je definitivno nešto što nije dobro, jer bi omladina trebala da bude pokretačka snaga tih političkih i društvenih procesa. Ovo nije samo građanski razvoj rayvoj već i struktura koje su u skladu sa međunarodnom zajednicom tako da je to dobro jer na neki način omogućava kreativnost građana na Kosovu. Jer je ovo minus za nezavisnost a plus za autonomiju ali problem još uvek je isti. Nesklad i realnost nesklad u realnosti ali takva vrsta realnosti u određenom momentu ukoliko se ne radi na toj realnosti razvoj građanskog društva neće biti moguć kao i socijalno – ekonomska rekonstrukcija društva na Kosovu što je veoma važna

komponenta i veliki nedostatak društva na Kosovu. Nakon toga ova realnost i nesklad u realnosti će se okrenuti i protiv sopstvenih ciljeva i kreirati socijalne i ekonomske sukobe. I proces decentralizacije spada u to; ukoliko ne ispuni kriterije neutralizacije segmenata problema sa kojima se suočava kosovsko društvo i što predstavlja potencijalni rizik za stabilnost jednog društva. I da bi se to desilo u nekoliko segmenata kosovsko društvo na neki način treba da se rehabilituje, a rehabilitacija u ovom slučaju postaje talac čitavog ovog procesa, a to je proces suvereniteta, odnosno konačnog statusa Kosova.

Pitanje normalnog suvereniteta, sve to predstavlja na Kosovu a i neke kolege su spomenule proces rehabilitacije srpskog društva, je veoma specifično; moram reći da postoji proces rehabilitacije, jer u Srbiji zapravo nije postojao konflikt. Znači, to što se dešavalo u Srbiji je indirektno. Pre izvesnog vremena predavao sam u Srbiji o pitanju dijaloga, o tome, kada ljudi smatraju da su žrtve, bez obzira da li kod njih postoji direktno učešće u zločinu, ili ne, a zličini se mere i sa onim za vreme nacističke Nemačke; to je stvarnost i sve te reči treba da se poštuju. Imao sam prilike da upoznam pukovnika nacističke Nemačke koji je radio u Berlinu. On je rekao da 1942. godine nije verovao da postoje koncentracioni logori i Holokaust. Ali tek nakon 1945. godine, kada se videlo da dolaze saveznici, ja sam video da se oni ne bore protiv nas zato što nas mrze već zato što imaju neke druge, više ciljeve. Proces rekonstrukcije društva odnosno stopostotna rehabilitacija ovog društva treba da se desi a proces rehabilitacije u Nemačkoj se desio zato što je postojala strana pomoć.

Obrad Savić:

DUG PUT DO POMIRENJA

Ja ću pokušati da kažem nešto o tranzicionoj pravdi koju ne mogu da nazovem nikakvim međunarodnim pokretom i nekakvom disciplinom, jer je to nekakvo iskustvo, nekakvo političko iskustvo koje je akumulirano u međunarodnoj zajednici i tiče se pravno-političkog i moralnog obračuna sa masovnim zločinima koji su izvršeni sa političkom motivacijom.

To je preliminarna definicija tranzicione pravde. Tranziciona pravda dakle, je novi termin; ona se ranije zvala retroaktivna pravda, ili naknadna pravda i to je zapravo skup institucija mera i odluka u procesu demokratske tranzicije iz jednog recimo, nedemokratskog, zločinačkog – u demokratski režim. Cilj tranzicione pravde je, s jedne strane, da razotkrije uzroke masovnih zločina počinjenih sa političkom pozadinom i instrumente i uzroke na osnovu kojih su ti zločini nastali i, da se sa javne

scene uklone akteri tih masovnih zločina. To je pojam koji obuhvata puno institucija od kojih ću navesti samo neke koje su nama bliske, pa ću se vratiti na jednu koja je apsolutno najmerodavnija kod nas, a to je – da li je Haški tribunal kultno mesto ne samo srpskog zločinačkog projekta nego i hrvatskog, bosanskog, muslimanskog i albanskog. Prva dominantna forma tranzicione pravde u kojoj su glavni akteri, a to su počinioci zločina, žrtve, njihovi protivnici, to su uglavnom pacifisti, neutralni građani koje apsolutno baš ništa ne interesuje, i na kraju, jedna perverzna grupa građana koja koristi taj međuprostor da se obogati. To su oni koju su se obogatili od tranzicione pravde. Moram da primetim i da se na Balkanu i na prostoru bivše Jugoslavije ne može govoriti o čistom obliku tranzicione pravde, zato što je ona povezana sa mnogo ozbiljnijim temama; to je takozvani problem globalizacije i rastakanja malih suverenih država na Balkanu, kada su “globalističke” mašine došle na Balkan. E, ta dva procesa nikako ne smemo da odvojimo. Glavni pojmovi tranzicione pravde su znači, procesi, i Haški tribunal je kultno mesto tih procesa. Tu se pokušava ustanoviti nekakav, koliko-toliko, pravni pojam pravde.

Jedna od vrlo relevantnih institucija u suočavanju sa zločinačkom prošlošću su, naravno, komisije za istinu i izmirenje i mi to znamo iz iskustva u Južnoj Africi. Takođe, važan mehanizam institucija u procesu tranzicione pravde je lustracija, koja, nažalost u Srbiji nikada nije sprovedena, mada je donet nekakav zakon i mislim da je izgubljeno vreme i da je sada kasno za lustraciju. Dakle, lustracija je isključenje iz javnog i političkog života svih ljudi koji su se u jednom totalitarnom režimu ogrešili o prava drugih.

Kako bih rekao, to nije pravna kazna, pošto lustracija više obuhvata one ljude koji su uspeali da izbegnu pravnu kaznu i pravnu proceduru, ona više pripada nekakvoj političkoj, kako bih rekao, moralnoj i kulturnoj kazni. Mislim da je lustracija izuzetno značajna za jednu vrstu našeg kolektivnog suočavanja sa zločinom. Naravno, kolektivno sećanje je ekstremno značajno za suočavanje sa prošlošću i specijalno tranziciona pravda u nekom pravnom smislu se time ne bavi. Mislim dakle, da je kolektivno sećanje jedna od pretpostavki da bi jedna nacija suoči sa prošlošću.

Znam da je to bolan i mukotrpan proces i nemam nikakvih iluzija o tim pitanjima. Ono što bih dodao je to, koliko političari mogu da poduprede i da blokiraju, kao što je slučaj u Srbiji, proces javnog suočavanja sa kolektivnim zločinom. I da samim tim stvore ono što se zove stanje kolektivnog zločina. Mislim da se to što se zbiva u Srbiji zove, zapravo, potpuno odricanje zločina koje ima svoje “figure”; prevedena je jedna knjiga o svim tim figurama u Beogradu i mi smo na diskusijama na našim seminarima o tranzicionih pravdi došli do

28 figura kojima je poricanje zločina dovedeno do savršenstva. Kako u Nemačkoj, tako i u Srbiji. Status kolektivnog sećanja na zločine je rizičan zato što bi se Srebrenica mogla upisati u kultno mesto sećanja i naravno da su svi svesni toga. Sada odjednom priča o Srebrenici proizvodi zastrašujuću paniku da bi ona mogla da se utisne kao model kolektivnog sećanja jedne nacije. Naravno da je važno, ne samo kolektivno sećanje, već i kompenzacija za žrtve, ima tu veliki moralni problem, naravno, kako se to dosada odvijalo u svetu. Mi imamo mnogo pravnih i političkih dilema sa tim što se tako zove, i mislim da to treba država da uradi, a ne žrtve. Da obavi ono što se zove proces kompenzacije ili proces reparacije.

U vezi sa procesom pomirenja, treba reći da primena svih tih mehanizama političkih, pravnih i moralnih treba da dođe nekakvog kolektivnog, etničkog, rasnog i svakog drugog pomirenja. Dakle proces izmirenja i pomirenja kao neka kruna svega toga, što se zove globalizacija; računamo na to i na te takozvane etničke, nacionalne, konsolidacije jer sam ja apsolutno protiv svakog prizivanja duhova prošlosti. Odavno su mašine globalizacije došle na Balkan, mašine globalizacije rastočile su nacionalne suverene države, tu imamo bolne protektorate kao što je Bosna, tu imamo bezvezne forme protektorata kao što su Hrvatska i Srbija i nemojte da ulazimo u sve te priče Evropa je sebi i celom svetu donela ljudska prava, demokratiju i sve ostalo unutar demokratskog diskursa, ali meni je ovo drugo mnogo važnije. Citiram taj deo nacrtu evropskog ustava koji joj nalaže da se samokritički distancira od svoje sramne prošlosti. Na to Albanci ovde nikada neće biti spremni, ni Srbi, niti bilo ko na Balkanu. Tu smo svi isti. A kada se kaže da se Evropa samokritički distancira svoje sramne prošlosti tu se pre svega misli na zastrašujući kolonijalizam koji je pun nepravdi i zločina i s tim u vezi kulturni rasizam koji danas hara Evropom. Mi tu lekciju treba da naučimo pre nego što uđemo u Evropu.

Branislav Lečić:

GUBITAK PRETVORITI U IZAZOV

Sam naslov moje teme nudi jedno drugo tumačenje, znači, suprotno od ovoga – nekultura u funkciji razdora i svađe. Možemo slobodno da kažemo da je na ovim prostorima nekultura dovela do ovoga. To odgovorno tvrdim, jer smatram da je nivo građanske svesti, demokratske svesti, a ako hoćete i nacionalne svesti, bez obzira koja je nacija u pitanju, upravo stvar kulture.

Takva kultura koja obezbeđuje upravo afirmaciju nacionalne svesti, pravo na svoju verispovest, pravo na građansku i demokratsku svest je civilizacijsko dostignuće. Takva kultura je, ustvari, kultura. Sve ostalo nije kultura, jer primenjuje ona druga sredstva u međusobnim kontaktima i komunikaciji.

Otuda jedna definicija koja vodi poreklo, opet od onog iskustvenog što se desilo na našim prostorima, a to je da u nedostatku kulture doživljavamo sve ono što nam se desilo. Nije rađeno na kulturi na onaj način koji bi nas sve zajedno sve nacije, bez obzira da li su one velike ili male, na prostorima bivše Jugoslavije, pretvorilo u građane. I upravo to jeste tema. Nedostatak ideologije, nedostatak jedne države ili bilo kog oblika koji bi sve učesnike u političkom životu pretvari u subjekte te politike, a ne u žrtve upravo takve politike.

Ono što bih želeo da kažem je da mi stvar možemo gledati iz dva ugla: jedno je da smo svi gubitnici, i da li u tom gubitničkom prostoru postoje elementi da ovu našu priču pretvorimo u neku vrstu dobiti. To je tema koja naravno i odgovor na sve one druge teme koje se na ovoj Konferenciji postavljaju. S obzirom da je proces u toku, proces raspada jedne države koji je, naravno, počelo sa Kosovom, i evo završava se na Kosovu. Da u završnici možemo da sublimiramo i da naučimo, šta je prepreka da bi mi mogli da komuniciramo. Jer ova činjenica da smo došli, da ste vi tu, i da smo raspoloženi za kontakt i međunarodna zajednica, nas sve pretvara u razumne ljude; daje, što bi se reklo, onaj prvi element da bismo ovaj skup mogli nazvati političkom kulturom.

A to je sastavni deo onog korpusa normalnog koji bi trebao da dominira u građanskom društvu i demokratiji i u demokratskim odnosima. Znači, počela je da nas krase u završnici, kultura. Građanin i demokratsko društvo podrazumevaju pojedinca, podrazumevaju onu vrstu svesti koja je u stanju da se digne iznad zatečenog stanja, a isto tako i od uverenja koje ste stekli. To uverenje da ste građanin sveta i pripadate ljudima koji mogu da promišljaju ozbiljno o tome, šta to mene, u suštini čini sastavnim delom nacije, etnosa kome pripadam, i šta je to što me čini građaninom, rađa u nama duhovnu silu da smo u stanju da prepoznam partnera, bez obzira na kojoj strani se on nalazi. Takva činjenica stvara da tako kažem jedan određen "klub" na planeti koji su sposobni da razgovaraju o svemu.

Teško je govoriti na ovaj način otvoreno, a da se ne sudarimo sa strahotama koje izaziva svaka vrsta klaustrofobije, ili svaka vrsta blaćenja onoga čemu mi pripadamo, ili onoga čime bi želeli da se krasimo. Znači, nacionalizam, patriotizam sve te velike reči su često bile povodi za najveće nesreće i najveća zla. Istorija je napisana baš činjenicom da su se takve stvari dešavale i u sadašnjoj Evropi kojoj mi

težimo i civilizacijski pripadamo, ali isto tako i mladoj Evropi koju i mi činimo koja treba da pripadne tom civilizacijskom korpusu. I priča o bivšoj zemlji kojoj smo pripadali jeste ustvari jedan veliki test. Njen raspad jeste jedan veliki test za nas.

Prevazići male lokalne interese i doseći one univerzalne to jeste glavni napor kompletnog potencijala u intelektualnoj i političkoj eliti u svakoj od nacije. I ono s čim se ja srećem neprekidno je, ustvari, test za onu vrstu ljudi koja sebe smatra privilegovanom da povede svoju naciju ka nekom cilju. Kako u tom smislu radite tako i dobijete odgovor naročito u svom komšiluku. Činjenica je da je Srbija često mislila, i jeste bila, u istoriji lider određenih istorijskih pomaka i kako da kažem, stekla je ugled kod drugih naroda kao neko ko inspiriše. Jeste da vrlo često boli druženje sa njom, ali i inspiriše.

Ali, mislim da je ona dobrim delom, tu svoju ulogu i izgubila. Desio se fenomen, da jedan narod koji je bio lider i morao da bude lider u demokratskim promenama, nije shvatio vreme u kome živi, nije shvatio odnose u kojima postoji i njegovi ljudi i drugi narodi koji tu žive su dobili prednost u tome. Prednost možda u egzistencijalnoj potrebi da sebe identifikuju, da sebe prepoznaju i da se uobliče. Ta činjenica je od drugih koji su zainteresovani za takvu vrstu preobražaja, učinila vrlo aktivne vinovnike vremena u kome žive. Tako su oni "čitajući" prostor i vreme uspevali da prevaziđu zaostale koncepte svoga mišljenja postali lideri a Srbija je postala zadnja, tj. postala je sklonište onog konzervativnog, onog nenadahnutog koje pruža samo drugima zlo a ne dobro. Ta činjenica je poražavajuća za naciju kojoj ja pripadam, ali mi, kao ljudi, kao intelektualci pripadamo onome sektoru društva koji je rešio da se obračunava sa sobom i da ide u susret i vremenu i događajima.

Znači, moramo biti odgovorni da to spoznamo i da to javno kažemo. Srbija je zaostala. Ona u sebi nema onu vrstu snage, bar ne u vlasti. Ona je pretvorena u jedno frustrirano biće koje ništa drugo ne isijava nego svoju frustraciju. Tako da, gledajući zadnje istorijske događaje od pre 15 godina, može se slobodno reći da su mnoge nacije u istom ogledalu, radile isto. Jer, kako radite tako dobijate, jer ako ste prvi inicijator tuče i ako ste inicijator određenih pogleda koji su negativni i sa puno tenzije, dobićete odgovor na drugoj strani, ta druga strana se brani. Umesto da postanemo lideri demokratskih odnosa da postanemo reformatori, da budemo renesansa duha i renesansa društvenog sistema, znači da se krupnim koracima približimo demokratskom načinu mišljenja i ponašanja i svemu što iz toga proizlazi, mi smo postali puna prepreka na tom putu.

Nažalost. A onda, ono što se dešavalo kod drugih, uključujući i albanski narod, bio je samo eho toga. Taj eho toga bio je takođe grub

i činjenica da su Srbi počinili zločine, a da još nisu spremni da ih priznaju. Lično mislim da, ako želimo da nastavimo dalje moramo da podvučemo crtu. Mi moramo da se sudarimo sa tim zločinima krajnje otvoreno zbog svakog pojedinačnog čoveka, brata, sestre, majke od onih koji su osobu iz svog porodičnog kruga izgubili. Da li je sa srpske, ili sa albanske strane, zločin je zločin. Ta činjenica, da se na najtežoj stvari, a to je zločin, možemo ujediniti u stavu da je zločin kažnjiv, da zločin mora da se objavi, da onaj ko je to činio mora da odgovara, i da na kraju žrtva tog zločina mora biti sahranjena i da joj mora biti odano poštovanje, već predstavlja jedan korak ka prepoznavanju onoga što je naš zadatak.

Dakle, ja sam zagovornik stava da iskustvo koje smo prošli, a i okvir u kome se sada nalazimo, a to je prisustvo međunarodne zajednice, konstelacija međunarodnih snaga u kome se nalazimo i jedni i drugi, predstavlja u suštini stimulans. I to je možda taj pozitivizam koji se iz toga rađa. Stimulans da se bol i greška slepa ulica, ne samo pojedinca, nego i naroda, bude izazov za prevazilaženje, tj. mobilizaciju one snage prepoznavanja i one energije onog potencijala koji će nas pogurati u nešto bolje. Ja mislim da smo u tom smislu partneri i da smo na istom zadatku. To kako ćete vi rešiti, ili kako će se rešiti generalno status Pokrajine Kosovo, mislim da to nije glavna tema. I mislim da nisam jedini koji to na ovom skupu kaže.

Mnogo važnija tema koju mnogi preskaču iz različitih interesa, da bi manipulirali politički, ili da bi zadržali stečene pozicije, ali vi znate, da u svakoj manipulaciji i dogmi pogotovo kada je u pitanju nacija, patriotizam, krv, teorija tla i krvi, da se uvek iza toga kriju interesi. I budite sigurni, da najveće galamdžije, najveći Albanci i i najveći Srbi, ako malo začepkate, videćete da su u pitanju interesi i da se tu radi o ličnoj koristi.

Mislim da je briga o društvu glavna tema. I da je to preduslov za stvaranje države. Ona se stvara upravo brigom o društvu, o pojedincu u tom društvu. Kakvo je društvo – to je definicija države. I zbog toga je pristupanje Evropskoj uniji, ili ulaženje u standarde Evropske unije izazov. Neka druga opcija, znači opcija čekanja, da neko drugi to reši, budite sigurni da ćemo biti izmanipulisani i da ćemo biti materijal za nečije tuđe krupne interese, a oni nemaju milosti ni prema jednim ni prema drugima oni rade svoj posao.

Druga stvar, ako budemo previše ambiciozni pa mislimo da je rešenje i stvaranje države koje će nam obezbediti mir, tvrdim da to nije tačno. Ako nemate konsenzus, to znači dogovor o prednosti i manama prevazilaženja prepreka, onda nećete napraviti stabilno društvo. Jer, lako je napraviti nešto na silu. A, to treba da traje, to treba da bude

rešenje koje smiruje ljude koji ih motiviše da žive normalno i da se taj ambijent doživi kao motivacija.

U svakom smislu. Neko je spomenuo mlade. Pošto je fokus naše politike u Beogradu tj. u Srbiji upravo mladost, jer mi mislimo da ona nije zaslužila to što je dobila da joj se ponovo isto serviraju iste priče i umesto da joj se pruži perspektiva, mislim da mladost ne samo Kosova i Srbije, nego celog ovog regiona, Hrvata, u Bosni, Crnogoraca, da je ona u suštini ta koja bi morala da aktivno učestvuje u ovom procesu i da ga potpuno artikuliše. Da se ove predrasude odbaci i da se pokuša razgovarati i da se ustvari, nametne realna politika. Realna politika to je uvažavanje svih činjenica kroz koje smo prošli. Tek u tom trenutku će kultura imati veliku ulogu, jer ovo je sada predkulturni prostor, predkulturno vreme. Kultura je dugoročna investicija, svaka organizovana kultura rađa stabilni demokratski poredak jer jedinstvo ekonomije i kulture rađa stabilno demokratsko društvo.

Ovo govorim ne samo zbog činjenice da treba da krunišete svoje napore nekakvom državom, nego da shvatite da činite nešto mnogo ozbiljnije i za sebe i celo okruženje. Svako ko bude imao mogućnost da se uzdigne samo malo iznad ličnih interesa rodiće stabilne odnose na ovom prostoru, umiriće tenzije i Balkan više neće biti nešto što se ponavlja, uvek sa istom pričom. Nego je velika šansa u ovom vremenu i prostoru, možda zahvaljujući prisustvu međunarodne zajednice, možda zahvaljujući i tome što Evropska unija želi da nas uključi sve zajedno. To su sve pozitivne okolnosti, i naše loše iskustvo može biti pozitivno ako ga tako sagledamo.

Ismet Salihu:

TRADICIJA JE NA STRANI SUŽIVOTA

Pokušaću da ukratko predstavim neka od svojih viđenja na temu "Albanska percepcija rehabilitacije".

Mislim da je ovo jedna od tema s aspekta rešavanja statusa Kosova.

Zapravo mislim da ova tema doprinosi glavnoj temi ove Konferencije, njenom glavnom aspektu, i predstavlja jedan od ključnih uslova za stabilizaciju regiona, kao i posleratnog Kosova i za rešavanje njegovog političkog statusa. Zbog toga želim da ovom auditorijumu predstavim moje razmišljanje u glavnim segmentima koji, po mom mišljenju, predstavljaju doprinos percepciji rehabilitacije albanskog naroda kao većinske etničke zajednice na Kosovu.

Mislim da su dimenzije i percepcija rehabilitacije smeštene u okviru samog albanskog naroda i u okviru njihove rehabilitacije u odnosu sa ostalim etničkim zajednicama posebno zajednicom etničkih Srba na Kosovu. Što se tiče prve dimenzije, mogu reći da su zločini koji su počinjeni tokom rata na Kosovu, i u Hrvatskoj i u Bosni, najteži zločini u Evropi nakon Drugog svetskog rata. Govorim o 15.000 Albanaca koji su predstavljali gradsko stanovništvo, 3.000 se još uvek vode kao nestali, oko hiljadu kuća je uništeno, zapaljeno; oko milion Albanaca je proterano iz svojih domova.

Ovi zločini su predstavljali pravni osnov da međunarodna zajednica interveniše i prekine taj rat i da se uspostavi mir na Kosovu. Uprkos takvim zločinima, na posleratnom Kosovu uz maksimalni napor albanskog naroda, a uz pomoć međunarodne zajednice, tokom šest posleratnih godina, vrlo brzo smo dostigli rehabilitaciju čitave albanske zajednice u pogledu svih aspekata i segmenata života.

Samo ću ukratko spomenuti glavna dostignuća. Najveći deo deportovanih Albanaca vratio se kući za veoma kratko kratko vreme te prve faze nakon rata. Većina uništenih i zapaljenih kuća je rekonstruisana. Dosta škola je napravljeno i rekonstruisano, dosta puteva je izgrađeno uz pomoć Vlade. Pošto su se organizovali lokalni i parlamentarni izbori sa konstituisanjem kosovskog parlamenta i stvaranjem nove zakonodavne vlasti na Kosovu, Albanci su vratili svoj ponos i svoja ovlašćenja nakon decenija aparthejda, pogotovo od 1981. do 12. juna 1999. Što se tiče parlamenta Kosova, trećina zakona potrebnih za funkcionisanje pravnog sistema jedne zemlje je doneto. Svi ovi zakoni su urađeni u skladu sa međunarodnim standardima i uz pomoć Saveta Evrope. Rekonstrukciji pravne i infrastrukture na Kosovu pružili su svoju podršku, posebno pravna kancelarija UMNİK, Saveta Evrope, OEBS. Tužioc i ostali pravosudni radnici koji su bili isterani sa svojih radnih mesta, nakon deset godina u velikom broju su se vratili na svoja radna mesta i oni sada uspešno obavljaju svoje dužnosti. Učenici srednjih škola i studenti sa fakulteta zajedno sa profesorima koji su 1991. godine isterani iz škola i sa univerziteta vratili su se u svoje zvanične ustanove.

Percepcija albanske rehabilitacije može se videti u svim oblastima javnog života. Percepcija rehabilitacije Albanaca je ohrabrena i potpomognuta od strane međunarodnih radnika UMNİK, OEBS, KFOR, Evropske unije, Saveta Evrope, SAD i da se to nikada više ne ponoviti i da se moraju kazniti svi zločini počinjeni na Kosovu. Albanska percepcija rehabilitacije uključuje činjenicu da je stvorena mogućnost ostvarenja prava na samoopredeljenje koje je garantovano raznim međunarodnim dokumentima. Albanska percepcija

rehabilitacije bi bila čak i brža kada bi došlo i do zvaničnog izvinjenja Vlade Srbije, zvanične Srbije.

To bi bila idejna percepcija Albanaca. Što se tiče percepcije rehabilitacije ostalih etničkih grupa, pogotovo srpske zajednice na Kosovu, treba imati u vidu netoleranciju politike pogotovo nakon demonstracija 1991. godine, sa dolaskom Miloševićevog režima, koja je podrazumevala manipulaciju, i dominaciju srpske etničke grupe na Kosovo. To je, nažalost, dovelo do ovakve vrste propagande i neke etničke zajednice na Kosovu, pogotovo srpska zajednica, su, nažalost učestvovala u ratu protiv svojih albanskih komšija. To je bio jedan od glavnih razloga ne samo za one koji su počinili zločine protiv Albanaca, da značajan broj pripadnika drugih zajednica, posebno srpske, posle dolaska međunarodnih snaga, od straha od osвете, napusti Kosovo. Oni koji su ostali na Kosovu su nastavili da žive odvojeno od albanske većine u mestima gde su oni činili većinsko stanovništvo, i ta su mesta poznata kao enklave. U poslednje dve godine, pogotovo nakon martovskih događaja prošle godine, ne samo da su politički lideri i kosovske institucije ohrabreni i potpomognuti od strane međunarodne zajednice došli do određenog stepena kohabitacije uključujući srpsku zajednicu, kroz integraciju u institucije Kosova.

U Kosovskoj policiji imamo adekvatno učešće članova nevećinskih zajednica, uključujući i Srbe. Takav trend je materijalizovan u Kosovskom zaštitnom korpusu; takođe, ulažu se i najveći naponi da članovi nevećinskih zajednica, pogotovo Srbi, budu prisutni u svim drugim organima Kosova, uključujući lokalnu opštinsku upravu, centralni nivo, sudove i ostale javne institucije. Enklavizacija Bošnjaka, Aškaliya i Roma prestala je pre dve godine. Oni se sada kreću slobodno. Sloboda kretanja srpske zajednice je postepena i svakoga dana je sve kvalitetnija. Možda ne do dovoljnog stepena, ali sada na ulicama Prištine nije neobično i čudno, bar nije iznenađujuće, videti ne samo članove ostalih zajednica, već i Srbe koji se slobodno kreću i koji govore svoj jezik.

Čuo sam od gospodina Tačija da u poslednjih deset meseci nije zabeležen nijedan incident usmeren protiv srpske zajednice. To je veoma važna činjenica, jer albanska percepcija rehabilitacije u odnosu sa srpskom etničkom zajednicom ohrabrena je od strane lidera i kosovskih institucija. Uspostavljanjem Ministarstva za povratak u Vladi Kosova i javnih poziva albanskih lidera, upućenih raseljenim licima da se ovde vrate, zatim stvaranje nove infrastrukture, bezbednosti i nastojanja da kvalitet života bude garantovan svima bez obzira na njihovo etničko, jezičko i religijsko poreklo predstavlja vrstu spremnosti za koegzistenciju i za demokratsko i multietničko Kosovo.

Sa albanske tačke gledišta, rehabilitaciji u vezi sa srpskom zajednicom dosta su doprineli mediji ne samo javni, već i ostale TV stanice koje su privatne; to se može videti i u dijaspori i na teritoriji Kosova, lokalne radio i TV stanice, zatim novine koje daju svoj doprinos rehabilitaciji odnosa između nas i ostalih zajednica, pogotovo sa srpskom zajednicom. Gotovo svakog dana u elektronskim štampanim medijima na albanskom jeziku, u tekstovima se naalazi ohrabrenje i pominje se broj povratnika, raseljenih lica, zatim obnova odnosa između Albanaca i ostalih zajednica, zatim briga albanskih lidera itd.

Posebno ohrabruje spontana rehabilitacija do koje dolazi na nekim područjima. Sada, na primer, u Kamenici, u Gnjanu, Štrpcu i ostalim mestima spontano, bez bilo kakvog ohrabrenja i oslonca na zvaničnu politiku, ne samo da se razvija ekonomija, nego i trgovina između Srba i Albanaca, pije se i kafa i druže se ljudi. I to je zasnovano na suživotu. U opštini Štrpce, na primer, gde je većinsko srpsko stanovništvo, s obzirom da je ono takođe, i turističko mesto, gde ja lično idem skoro svaki dan, možete videti i Albance koji rade na rekonstrukciji srpskih kuća i obrnuto. Ovaj trend, je pozitivan. Ukoliko nema destruktivne politike zvaničnih krugova, to može da bude i masovnije.

Čuo sam od Žarka Koraća o stanju javnog mnjenja u Srbiji i etničkoj distanci srpskog naroda prema Albancima i mogu reći da je na Kosovu to malo drugačije. Iako je postoji spremnost naroda da ponovo dođe do pomirenja i postoji dobra volja za zajednicu Albanaca i Srba. Spremnost za zajednički život je u tradiciji albanskog naroda, tako da oni neće zaboraviti nepravdu, ali će, u isto vreme, ponuditi ruku pomirenja ostalima. Ovaj trend rehabilitacije između Srba i Albanaca biće brži i kvalitetniji ukoliko zvanična politika Beograda bude ohrabivala Srbe da se vrate u kosovske institucije, parlament, vladu i ostale organe vlasti. Međunarodna zajednica zaista čini velike napore nakon svega i rata i aparthejda tokom poslednje dve decenije da se instalira demokratski pravni sistem na Kosovu gde će svaki građanin imati svoja prava.

Željko Bodrožić:

DELIMIČNO SAM OPTIMISTA

Želim, sa samo nekoliko rečenica da se nadovežem na ovu temu ozdravljenja društava na Balkanu sa jednom bitnom temom, po meni, a to je uloga medija u tome procesu. Mislim da ozdravljenje, odnosno osvajanje medijskog miljea je bitna pretpostavka za suočavanje sa prošlošću svih naroda na Balkanu kao i za njihovo pomirenje. Tu

prevashodno mislim na zamlju iz koje ja dolazim na Srbiju, gde su mediji u javnom sektoru i dalje utočište mnogim ratnim huškačima koji i dalje raspiruju etničku mržnju i ne doprinose da se etnička distanca, o kojoj je Žarko Korać govorio, neodrživa na tako visokom nivou. Mislim da je to u Srbiji najdrastičniji slučaj. Poznajem i medijsku scenu u drugim zemljama bivše Jugoslavije i to je ono što je velika prepreka za kvalitetan napredak u ozdravljenju naših društava. Ono što želim da istaknem, je to da sam ja delimično optimista u pogledu ozdravljenja medijskog prostora zato što poznajem mnoge mlade ljude koji nisu opterećeni etničkim razlikama i koji nisu raspoloženi za raspirivanje mržnje i konflikata na Balkanu; dapače, oni su u svom dugogodišnjem radu uspeli da obnove mnoge veze koje su, zahvaljujući ljudima koji su huškali i mrzeli, bile pokidane ili bile na ivici kidanja. Zato mislim da je taj segment veoma bitan i verujem da će svako društvo pronaći onaj bolji deo svoje medijske scene i da će sve manje prostora biti za one ljude koji su tako mnogo doprineli stvaranju zle krvi na ovim prostorima. Ono što želim da dodam, a nema veze sa ovim, to je da mi je kao žitelju Srbije kao građaninu sa tih prostora veoma žao i krivo mi je što je nekada u ovom istom hotelu spavao ratni zločinac i kriminalac koji ne samo da je bio tako zločinački raspoložen prema albanskom narodu, nego je to isto radio i svom narodu.

Ja se zbog toga stidim.

?:

PREPREKE NA PUTU POMIRENJA

Kosovo i Srbija nemaju mirovni sporazum. Zbog toga je mir na Kosovu sveden samo na prestanak ratnih sukoba. Srbija ima mirovni sporazum sa NATO, a ne sa Kosovom; po Kumanovskom sporazumu i svakodnevno mir je jako krhak; ekonomska situacija je usporena; nedemokratski karakter Vlade u Beogradu nameće Kosovu koncepte koji sprečavaju razvoj demokratskog društva). To je zapravo fundamentalna prepreka za pomirenje. Drugo su politički projekti Srbije na Kosovu, tokom devedestih i poslednji 1999. godine; Miloševićev režim nije samo želeo Kosovo, već je želeo Kosovo bez Albanaca. Sada zvanična politika Srbije i srpske vlade želi mesta koja nisu naseljena Albancima. Oni smatraju da je decentralizacija kao prvi i najvažniji korak za proces podele Kosova. Srbija želi samo da onemogući državnost i nezavisnost Kosova i zbog toga imamo moto "više od autonomije manje od nezavisnosti", a ideja je zapravo, da se uskrati pravo na nezavisnost i državnost i da se ovo pitanje prenese

na status Srba unutar Kosova po teritorijalnom principu. Po njima, teritorijalna autonomija za kosovske Srbe i Kosovo kao autonomija u delu Srbije kao dela Državne zajednice SCG će možda jednog dana ući u Evropu. Naravno, neće biti klasične podele Kosova, kao što se desilo pre dva – tri veka, već definisanja internih granica na Kosovu, jer postoji razlika između granica i administrativnih granica. Recimo, Bosna ima spoljne granice, a takođe ima i unutrašnje administrativne granice. Čak i ako pola ministara unutar vlade Kosova budu Srbi, Srbija se ne bi zadovoljila sa time, zato što Srbija, a kada kažem Srbija, tu mislim na aktuelnu vlast u Beogradu, ona ne želi ovlašćenja, ona samo žele teritoriju. To su želeli i u Bosni dobili su Republiku Srpsku, a sada postoji tendencija da se nešto slično desi i da postoji neka srpska republika na Kosovu. Ja ne kažem da može to da se desi ali to je projekat koji je otvoreno izložio Labus u dnevnim novinama "Politika" jula prošle godine, kada je rekao da na Kosovu mora da postoji albanski i srpski entitet, a da srpski entitet mora da bude sastavljen od opština na severu i na istoku Kosova, kao i neke opštine koje će biti povezane i sa centralnim Kosovom.

Kada kažem podela, to ne znači da do podele može doći danas ili sutra; eskalacija krize u sledećim mesecima i godinama može biti iskorišćenja za stvaranje internih administrativnih ili bilo kakvih granica, zbog negativnih socijalno ekonomskih trendova kao i zbog toga što UMNİK nema predstavu o tome kako da izađe iz ove krize i kako da je reši. Takve situacije mogu i da se iskoriste za različite političke projekte. Prepreka je takođe, a pre svega činjenica da na Kosovu nema nikakvog razvoja, a gde postoji razvoj postoji i integracija. Integracija na Kosovu je u rukama UNMIK: Srbi i Albanci rade u kancelarijama međunarodnih organizacija već šest godina bez ikakvih incidenata. Sve tri strane rade zajedno, imaju zdravstveno i socijalno osiguranje, zarađuju novac i imaju perspektive u svom životu. Organizovani kriminal, šverc, trgovina ljudima, sve je to takođe razvoj, ali negativan. Ali, obrazovanje na Kosovu, kada je reč o kvalitetnom, je jako siromašno. Jer ne postoji socijalni nivo ni investicije koje bi mogle da integrišu ljude. Mi znamo jako dobro da čak i oni koji su braća, koji su dobri prijatelji u ovakvim situacijama postaju agresivni jedni prema drugima.

I peta prepreka – sve su ovo manje više međuzavisne prepreke i na Kosovu i u Srbiji – je to što nemamo nezavisno sudstvo, koje ne postoji ni na Kosovu, ni u Srbiji.

PANEL V

Status Kosova

Latinka Perović:

MIT NIJE OSNOVA ZA POLITIKU

Želim pre svega da odam priznanje Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji što ni u jednom trenutku ratnih sukoba između Srba i Albanaca, Srba i Hrvata, Srba i Muslimana – nije odustao od nepojamnih napora, meni lično veoma dobro poznatih, da se uspostavi i održi dijalog između ljudi zdravog razuma i dobre volje u svim ovim narodima. Danas možemo reći da je to bio rad za budućnost, za stvaranje onog minimalnog prostora na kome bi se, kad utihne oružje i kad se zaustavi brutalno nasilje nad ljudima i njihovim dobrima, mogli sresti politički predstavnici zemalja u sukobu.

I onda kada je suzdržan, kada klizi po površini da se ne bi dotakao dubljih bolnih pitanja, kada je argumentacija škrta, a tok podređen nastojanju da se stvari ne učine gorim no što jesu – dijalog indicira stanje. Zato je uvek poželjan.

Prema zamisli organizatora ove Konferencije, trebalo bi da iznesem nekolike teze o mogućnosti istorijskog sporazuma Albanaca i Srba. Po prirodi svoga posla, a i na osnovu svog dugogodišnjeg iskustva i uvida u empiriju političkih odnosa Albanaca i Srba u poslednjim decenijama XX veka, ne bih smela da zanemarim stanovište da je “događaje na Kosovu gotovo nemoguće posmatrati ako se o njima ne govori u širem kontekstu” (G. DeJings). To, pored ostalog, znači da bih morala uzeti u obzir i rezultate nauke, posebno historiografije i etnologije, u svetu i uporediti ih sa istima u Srbiji i na Kosovu. Prisiljena sam, međutim, da sve to više podrazumevam nego obrazlažem, i da se u ovoj prilici ograničim na lapidarno saopštavanje onih pretpostavki koje bi istorijski sporazum Albanaca i Srba činile mogućim. Takav pristup naslutila sam i u onome što je juče govorio mladi Albin Kurti.

1. Smatram da treba biti načisto s tim da nije moguće okrenuti list istorije i ostaviti prošlost za sobom. Složićemo se da je prošlost složena, ali verovatno ne i oko nulte tačke od koje počinjemo da računamo prošlo vreme. Sasvim je, međutim, izvesno da se moramo koncentrisati na razdoblje koje označavamo kao neposrednu prošlost. Mi smo savremenici neposredne prošlosti: saučestvovali smo u događajima koji su je obeležili i odgovorni smo za nju. Možda je bilo neizbežno da prvo opišemo posledice neposredne prošlosti, ali vreme je već da postavimo pitanje: šta se zapravo dogodilo i šta je uzrok tome?

Raspad jugoslovenske državne zajednice u seriji ratova, ili u najdužem od deset ratova u kojima je Srbija učestvovala u toku poslednja dva veka, u vreme prestanka hladnog rata i kraja bipolarnog sistema, nije došao poput elementarne nepogode. Naprotiv, rat je rezultat aktiviranja velikodržavnog srpskog projekta na kome je ostvareno široko jedinstvo u srpskom društvu. Radilo se o određenoj interpretaciji istorijskog vremena na razmeđu XX i XXI veka. Dok je u međunarodnoj zajednici, šta god ta sintagma značila, preovlačivalo uverenje da će radikalno promenjene međunarodne okolnosti dati veću dinamiku ekonomskim i političkim promenama u svim zemljama Istočne Evrope, pogotovo u Jugoslaviji, u srpskom društvu prevladala je istorijska tendencija na tragu devetnaestovekovnog cilja o ujedinjenju svih Srba u jednu državu. Polazeći upravo od promenjenih međunarodnih okolnosti, od toga da u posthladnoratovskom periodu međunarodna zajednica neće oružano intervenisati u unutrašnjim razgraničenjima, državna politika Srbije je kao cilj proklamovala poništenje konfederalnog uređenja jugoslovenske državne zajednice i nedovršenog federalnog uređenja Republike Srbije sa dve konstituisane pokrajine i nedefinisanim statusom područja Srbije izvan pokrajina. Kada je proces srbizacije Jugoslavije zaustavljen samoopredeljenjem republika koje je bilo njihovo ustavno pravo, prešlo se na program zaokruženja srpske države u etničkim granicama.

Cilj je odredio sredstva. Etnička čišćenja, zločini protiv čovečnosti i genocid vršeni su planski, organizovano i metodično, uz pomoć efektivne vojne sile, koja je od višenacionalne postala srpska, i brojnih paramilitarnih formacija. Na kraju XX veka razvila se čitava tehnologija ubijanja koja je vrhunac dostigla u opsadi Sarajeva, uništenju Vukovara, Srebrenici i hladnjačama na Kosovu. Prva, dakle, pretpostavka za istorijski sporazum ne samo sa Albancima nego sa svim narodima koji dele istoriju bivše jugoslovenske zajednice jeste osuda te tehnologije smrti; odnosno, priznanje poraza velikodržavnog projekta koji je generirao zločine i civilizacijski pad koji su osetili svi narodi u okruženju. Raskid sa ovim projektom je utoliko značajniji

što proces raspadanja jugoslovenske državne zajednice još uvek nije završen. O tome svedoče još uvek žive pretenzije, naročito posle ubistva reformatorskog premijera Srbije, da se poništavanje državnog subjektiviteta Crne Gore i ignorisanje faktičke nezavisnosti Kosova, tretiraju kao kompenzacija Srbiji za poraz njenog arhaičnog velkodržavnog projekta.

2. Mogućnost istorijskog sporazuma Albanaca i Srba uslovljen je i realnom percepcijom vlastitog položaja. Predmet moje pažnje je, dakako, Srbija. Postoji ogromna diskrepanca između realnog stanja zemlje čiji su demografski prostor smanjili poslednji ratovi i koja je osiromašila, ekonomski i tehnološki zaostala; čije je društvo umorno i anomično, lišeno više stotina hiljada mladih i obrazovanih i u kojoj mlade generacije ne vide perspektivu – i pretenzija njenih političara na njeno leadersko mesto na Balkanu. Susedi su u tim pretenzijama uvek videli teritorijalne aspiracije što ih je činilo nepoverljivim i opreznim.

3. Potpuno sam saglasna sa onim što je na ovom skupu rekla Vesna Pusić: u svim državama naslednicama bivše jugoslovenske državne zajednice trajno će biti samo ono što one same budu u stanju da urade. One se ne mogu istovremeno žaliti da su objekt modeliranja prema standardima Evropske unije i stalno držati otvorenu šaku. Zemlje su siromašne i potreban je strani kapital. Ali, moraju se aktivirati svi vlastiti potencijali, motivisati ljudi, znanje i ulagati ogroman napor. Drugim rečima, potrebna je strategija. Ulazak u Evropsku uniju je konsekvencija jednog razvojnog puta. Imeprativ je modernizacija balkanskih zemalja što je uvek, a pogotovo danas, značilo njihovu evropeizaciju. Iz Evrope su došle tekovine nauke i tehnike: železnica, pošta, telegraf, novac, epohalna otkrića u medicini. Ali i pojmovi o vrednostima: vladavini prava, o slobodi ne samo od drugoga nego i o vlastitoj slobodi ograničenoj slobodom onog drugog. Evropa razlikuje državu i društvo. Etnicitet je samo jedna dimenzija ljudskog identiteta. Zato od prava na državu nije manje važno pitanje kakvo će biti društvo: policijsko ili demokratsko, totalitarno ili pluralno, jednako u siromaštvu, ili socijalno tako izdiferencirano da izdrži susret sa razvijenim društvima i izbegne široku skalu socijalne patologije: kriminal, trgovinu ljudima, narkoticima i oružjem.

Govori se o manjinama, pri čemu najviše o etničkim manjinama. Rat je njihov položaj učinio svuda dramatičnim. Njihovi predstavnici su najviše mobilisani, asimilovani i iseljavani. Srbi su na Kosovu postali manjina, ali su Hrvati kao manjina na Kosovu nestali. Položaj etničkih manjina tesno je povezan sa društvima koja se stvaraju u postratnom razdoblju, to jest, sa manjinama uopšte: u političkim strankama, u parlamentu i javnom životu. Manjine su klice socijalnih i političkih

alternativa bez kojih društvo predstavlja bastion, a ne zajednicu razlika. Fiksirano na jedan cilj čije ostvarenje zahteva bezuslovno jedinstvo, društvo je totalitarno.

Narodi se bore za slobodu među drugim narodima, za svoju spoljašnju slobodu. Ali i za unutrašnju slobodu: za ljudska prava koja se ne iscrpljuju u etničkom identitetu. Vaclav Havel je nedavno, sumirajući svoja razmišljanja povodom desetogodišnjice genocida u Srebrenici, napisao: "Država je ljudsko, a čovjek Božije djelo". Protiv tiranija koje se brane organskim jedinstvom nacije, legitimna je intervencija, kao izraz međunarodne solidarnosti, u ime slobode čoveka kao pojedinca, odnosno zaštite njegovih prava i dostojanstva. U tom smislu je država kao izraz kolektivnog identiteta postala nedeljiva od društva zasnovanog na pluralnoj demokratiji koja izražava sve različitosti: etničke, verske, političke, idejne.

4. Žarko Korać je ovde govorio o predrasudama koje u Srbiji postoje prema Albancima. One se, da budem otvorena, graniče sa rasizmom. Od slike benevolentnog nipodaštavanja Albanaca kao nosača i čistača, stiglo se do stereotipa o genetski inferiornom narodu koji planiranom demografskom eksplozijom ugrožava srce srpske državnosti. Ovaj stereotip stvara atmosferu protiv istorijskog sporazuma Albanaca i Srba. Nanosi i nepopravljivu štetu Srbima na Kosovu. Oni se, svesno ili nesvesno, obmanjuju da su u nadležnosti srpske države i da getoizacijom mogu da izbegnu integraciju u kosovsko društvo koje je i njihovo društvo. Ako ih politika instrumentalizuje, tobožnja nauka ih uverava da je istorija njihovih odnosa sa Albancima isključivo istorija sukoba. Od dolaska Slobodana Miloševića na vlast, zavođenja državnog terora nad Albancima (ukidanje autonomije, zabrana rada institucija i glasila javne reči, masovnog otpuštanja sa posla, i nasuprot tome – organizovanja otpora i paralelnog albanskog društva) o Kosovu je u svetu napisano mnogo knjiga. Pomenuću knjigu jednog holandskog etnologa (Ger Deijzings) koja je nedavno objavljena u Beogradu, u "Biblioteci XX vek". Nasuprot stereotipima o većitim sukobima etničkog karaktera, ova knjiga otkriva zajedništvo Albanaca i Srba u društvenoj istoriji. "Život", kaže ovaj etnolog, "pretežno seoskog stanovništva obično je sveden na borbu za opstanak: prosečan albanski (i srpski) seljak pokušava da živi od malog komada zemlje; nastojeći da obezbedi minimalan nivo samoodržanja".

Mir je na Kosovu još uvek krhak i nestabilan. U opticaju su razne mogućnosti koje se međusobno isključuju. Ali, uz rešenje statusa Kosova, promena ekonomske i socijalne stvarnosti, početak izlaženja iz zaostalosti i siromaštva koji zatvaraju perspektivu novim generacijama, i odnosi između etničkih zajednica na Kosovu dobiće novi sadržaj.

Možda je ono što je o rehabilitaciji odnosa između Albanaca i Srba govorio Ismet Salihu nedovoljno kritično ili suviše optimistično. Ali, to jeste pravac koji valja slediti. Sa pozicija državne moći, još uvek je blokirano društvo. Nevladin sektor, profesionalna udruženja, stručne institucije i pojedinci mogu da učine mnogo malih koraka važnih za svakodnevni život ljudi, a naročito za atmosferu.

5. S tim u vezi, posebno važnu pretpostavku za istorijski sporazum Srba i Albanaca predstavlja razlikovanje stvarne prošlosti i mita. Kosovski mit igra važnu ulogu u istorijskoj svesti srpskog naroda. Ali, mit ne može biti osnova za politiku. Jaka je struja koja još uvek na kosovski mit gleda kao na moćnu polugu obnove srpske srednjevekovne države. Ništa nije zastrašivalo susede kao ta ideja. Ona mit pretvara u sredstvo borbe za teritorije na kojima danas žive moderne nacije i egzistiraju njihove države. Ali, to devalvira i sam mit i iz istorijske imaginacije naroda prebacuje ga u profanu dnevnu politiku.

Umesto, dakle, da se, uz stvaranje pretpostavki za rešenje statusa Kosova, omogući istorijski sporazum Albanaca i Srba, stvara se atmosfera u kojoj će svako realistično rešenje predstavljati izvor za nove frustracije. Potrebna je zrelost svih nacionalnih zajednica na Kosovu da rešenje njegovog statusa bude ispunjeno sadržajem koji će odgovarati interesima ljudi koji na njemu žive bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Po meni, to je najvažniji zaključak ove konferencije. Ton dijaloga između Albanaca i Srba na Kosovu, kao i predstavnika drugih etničkih zajednica na Kosovu koji su dijalogu davali neku finu ravnotežu; Srba iz Srbije i predstavnika Hrvatske i Crne Gore, svedoči o tome da smo iz neposredne prošlosti naučili dovoljno da bismo, svi zajedno, dopustili rizik da je ponovimo.

Aleks Anderson:

OSNOVNA IDEJA – USLOVNA NEZAVISNOST

Kao što znate, mi iz Međunarodne krizne grupe, naš izveštaj za Kosovo objavili smo još u januaru u pokušaju da iniciramo proces za rešavanje konačnog statusa Kosova. Pošli smo od te premise i, posmatrajući različite situacije na Kosovu, za Kosovo ne postoji drugi put osim put ka nezavisnosti.

Na osnovu predlog kojeg smo dali u januaru došlo je do toga da međunarodna već uspostavlja okvir, po kome će se do jeseni doneti važne odluke, i mislim da smo videli zaista dobre pomake u poslednjih pet meseci koji su zaista ohrabrujući, posebno od strane međunarodne

zajednice. U aprilu je Kontakt-grupa izašla sa svojim stavovima koji isključuju vraćanje na status quo pre 1999. godine, i videli smo isključivanje podele i isključuje unije sa nekom drugom zemljom.

U ovom slučaju, mislio se na spajanje sa Albanijom. Znači, videli smo da se međunarodna zajednica zaista pomerila u pokušaju traženja rešenja i isključivanja različitih opcija, što će dovesti do krajnje konfiguracije oblika za Kosovo. Sada se može videti, da se vode neke političke debate u Srbiji i Crnoj Gori i iz meseca u mesec može se pratiti postepeno definisanje srpskog stava u pogledu konačnog statusa Kosova.

Ukoliko se gleda na to kakav konačni status Kosova može imati, to je zapravo jedan dogovor između dva glavna grada, između Prištine i Beograda. I neko mora da sagleda koji glavni grad, odnosno kandidat koji bi mogao da preuzme garancije za zaštitu manjina na Kosovu. Imali smo prilike da vidimo da taj kandidat može zaista biti samo Priština.

Jer, ne vidimo želju Beograda, da na primer, Albanci imaju status u okviru Srbije, koji bi Srbi mogli da uživaju na Kosovu. Na primer, ne vidimo nikakvu želju za uključivanje albanske manjine na garantovane pozicije u vladi ili na visoke pozicije u policiji. Ako se u obzir uzme demografija, siguran sam da 38 odsto pripadnika vojske bilo sačinjeno od albanskog stanovništva. Zato mislim da je Priština ta koja treba da se sagledava na taj način da postoji mogućnost za stvaranje nekog oblika konfiguracije države koja može na adekvatan način pružiti garancije i zaštitu manjinama.

U našem predlogu za konačni status Kosova mi se još uvek pridržavamo osnovne ideje – uslovljene nezavisnosti. Znači, da vidimo da Kosovo treba da se razvija u pravcu postizanja prerogativa države. Mislim da u osnovi, možemo da vidimo da će Kosovo biti u mogućnosti da se reintegriše u region i, samim tim nezavisnost je jedna neophodna stanica na tom putu ka integraciji, da bi Kosovo postalo deo regiona, kako bi se omogućila trgovina, protok dobara; zanči Kosovo i susedne zemlje Makedonija, Albanija, Srbija, iako je Kosovo samo po sebi malo, po broju stanovnika i zaista je neophodno da ove zemlje budu u mogućnosti da integrišu tržište.

Međunarodna zajednica je predvidela taj put za utvrđivanje okvira za budući status Kosova. Zapravo, požurila je poslednjih meseci u sagledavanju političkih kapaciteta Kosova koji bi bili odgovarajući za ovakvu situaciju. U našem poslednjem izveštaju koji je objavljen krajem maja naglasili smo da su od početka aprila učinjeni zaista veliki naponi iz diplomatskih kancelarija u Prištini i samog UNMIK radi uspostavljanja političkog kvoruma koji bi omogućio zauzimanje

zajedničkih stavova koji bi onda mogli biti pretočeni u pregovarački proces o konačnom statusu Kosova.

Međutim, unutrašnji politički proces se veoma sporo odvija što je frustrirajuće za međunarodnu zajednicu u fazi kada je u pitanju raspravljanje o budućem statusu Kosova. To nas dovodi do pitanja zapravo, u kom obimu postoji i funkcioniše politički sistem na Kosovu.

Dakle, političke partije na Kosovu čine se, da su suprotstavljene međusobno, a to prenosi na obaveštajne strukture, na to rivalstvo, na različite stavove o različitim resursima Kosova. Dakle trenutnoj politici na Kosovu nedostaje razvoj i perspektiva koja je potrebna, jer Kosovo je malo, ima dva miliona ljudi, sa siromašnim regionom, sa demografskom strukturom sa veoma velikim brojem mladih ljudi, nezaposlenošću. U tom smislu postojaće veliki problemi čak i nakon konačnog statusa. Od rata, legalni putevi migracije prema Evropi su uglavnom zatvoreni i kosovsko mlado stanovništvo će predstavljati razvojni potencijal samo ukoliko bi obrazovanje na Kosovu bilo razrešeno na pravi način. To je jedno ključno pitanje: ekonomija kakva je sada, pa zatvaranje vrata od strane Evrope, i mislim da su to pitanja koja treba da budu razmotrena. Ne vidimo da međunarodna zajednica, pogotovo Evropska unija nalazi način da razreši to pitanje. U samoj politici Kosova prilikom razrešavanja ovih pitanja, kao što možemo da vidimo sa primerom obrazovanja, da univerziteti Kosova ulaze polako u fazu "ilegale", odnosno, odvajaju se od međunarodne zajednice, umesto da idu u susret obrazovnim izazovima mladih Kosova, koji treba da učine da Kosovo bude mnogo atraktivnije.

Olga Popović Obradović:

OSLOBAĐAJUĆE, A NE FRUSTRIRAJUĆE

Ono o čemu bih ja malo više govorila jeste pitanje prednosti rešavanja kosovskog čvora u smislu statusa Kosova, sa stanovišta interesa Srbije.

Počela bih sa jednom činjenicom koja je po mom sudu, nesporna, iako je ona možda u ovom trenutku u Srbiji, u srpskom društvu još uvek nedovoljno artikulisana, jer o njoj još uvek ne postoji jasna svest, ali je smatram nespornom: to je činjenica da je, posle svih velikih lomova i slomova koje je Srbija pretrpela u poslednjih dvadesetak godina, u njoj danas otvoreno pitanje identiteta.

U tom smislu postoje, čini mi se, dva velika problema, dve velike opasnosti. Jedno je pitanje zločina, a drugo je ništa manje

značajno sa stanovišta identiteta Srbije, pitanje njenih državnih granica. S jedne strane, su zločini koji još uvek nisu priznati, sa kojima se Srbija veoma mučno, gotovo nikako i uz veliko odbijanje, uz zaista neverovatan otpor, suočava isključivo pod pritiskom međunarodne zajednice. S druge strane stoji otvoreno pitanje državnih granica. Dok se, po mom sudu, Srbija ne suoči, s jedne strane, sa zločinom, dok ne shvati da mora da iskaže dužno poštovanje prema žrtvama koje na to imaju pravo. Dok svest o kažnjivosti zločina ne bude prihvaćena kao sopstvena, moralna zapovest, mislim da se Srbija ne može da se artikuliše kao normalno društvo i tu leži ta velika opasnost kada je u pitanju njen budući identitet. Sve dok ona ne bude uspela da napravi ozbiljnije korake u tom pravcu, po mom mišljenju, zločin ostaje kao pretnja da postane sastavni deo njenog identiteta.

Sa druge strane su te državne granice koje su i dan – danas nedefinisane. Srbija je nedavno proslavila 200 godina od stvaranja moderne nacionalne države u situaciju da ne zna koja je to država. Ona granice nema. Ona je danas sastavni deo jedne države koja ima tri dela u kojoj, dva njena dela, mislim na Crnu Goru i na Kosovo pokazuju jasnu volju da postanu nezavisne, a treći deo te legitimne države Srbije, da tim delovima vlada.

S te tačke gledišta mislim da rešavanje pitanja statusa Kosova u smislu njegove nezavisnosti, može u velikoj meri da doprinese ovom procesu rešavanja identitetskog problema. Mislim da će Kosovo u budućnosti za Srbiju biti jedno od ključnih pitanja, kojim će se ona pozabaviti, jer mislim, da ono može da bude na neki način, katarzični faktor u smislu suočavanja Srbije sa realnošću. Jer Kosovo je, svi to znamo, već duže vremena faktički nezavisno od Srbije. Ovo je godina konačnog formalnog rešavanja statusa Kosova. Ali, ono što je izvesnost i realnost to je da je Kosovo nezavisno od Srbije i da Kosovo u budućnosti nikada više neće moći da bude pod dominacijom srpske države.

I po mom sudu što pre to Srbija shvati to će imati više vremena da se okrene samoj sebi. To je ono što smatram veoma značajnim sa stanovišta Srbije; jer, Srbija sa nerešenim pitanjem državnih granica sa nerešenim statusom Crne Gore i statusa Kosova gubi vreme; gubi vreme neophodno, da se posveti sebi i svom unutrašnjem razvitku.

U Srbiji se neprekidno održava iluzija o tome da je projekat velika Srbije i dalje živ, da nije mrtav: da treba samo sačekati trenutak, povoljan istorijski trenutak kada će se ponovo otvoriti sa, možda nekim drugim primerenijim sredstvima i ponovo rešavati u njenu korist.

Jer Kosovo, zapravo predstavlja simbol, mitsko mesto, rekla bih, srpske državnosti, ali i srpskog velikodržavnog projekta. Tokom cele njene istorije, Kosovo je zapravo onaj istorijski prostor na kome počinje stvaranje i širenje srpske države. Ali, tu se i ne završava. I u tom smislu, Kosovo se pojavljuje kao simbol Velike Srbije, a ustvari kao snažan faktor ostvarenja tog projekta.

Ne bih išla dalje u istoriju, samo bih na kratko podsetila na vreme koga se mnogi od nas kao savremenici nerado sećamo: to je razdoblje kada je počela dekonstrukcija Jugoslavije, odnosno kada je počelo novo rekonponovanje bivšeg jugoslovenskog prostora na etničkim principima, odnosno principima stvaranja etničke države u koju bi ušle tzv. srpske zemlje, ali ne samo po etničkom, nego i po nekom drugom kriterijumu, u konkretnom slučaju kad je Kosovo u pitanju, po istorijskom principu.

Kada je nakon Osme sednice CK SKS stavljeno na dnevni red pitanje ustavnog redefinisanja Srbije, odnosno ustavne reintegracije Kosova u Srbiju, Srbija je za taj svoj projekat dobila podršku Jugoslavije koja, očigledno u tom trenutku nije dobro razumela da je recentralizacija Srbije zapravo samo prvi korak u velikom projektu pokušaja recentralizacije Jugoslavije; odnosno, ukoliko bi se takav projekat recentralizacije pokazao neuspešnim, onda u projektu stvaranja velike Srbije. I tako se i završilo. Završilo se ratom za rekonponovanje tog prostora. Moram da kažem da se sada, ako se vratimo na 5. oktobar 2000, kao na nekakvu, recimo, istorijsku tačku od koje se očekivala prekretnica, moram da kažem da se u tom smislu ništa nije promenilo. Zbog toga je, mislim, pogrešno verovati da pitanje državnosti na ovom prostoru nije više toliko bitno i da se treba okrenuti Evropskoj uniji i verovati da će se kroz integraciju s Evropom rešiti sva naša nerešena pitanja iz prošlosti.

Pretpostavljam da nikoga ne treba da uveravam na to da veliki, rekla bih,, pretežni deo elite i to u Srbiji danas intimno i iskreno nije odustao od projekta velike Srbije. To se odnosi na veći broj političkih stranaka, podsetiću vas da više od 30 odsto poverenja u svim istraživanja uživa Radikalna stranka, tu je dalje stranka aktuelnog premijera Vojislava Koštunice, čoveka koji je simbol kontinuiteta u smislu očuvanja velikosrpskog državnog projekta, simbol kontinuiteta postoktobarske sa predpetooktobarskom Srbijom, kako na pitanju odnosa prema Republici Srpskoj, tako i prema pitanju odnosa prema Crnoj Gori i prema Kosovu.

Podsetiću vas da je u funkciji saveznog predsednika, tada još uvek savezne države, aktuelni premijer Srbije, Srbe na Kosovu pozvao na popis sa pokličem "izađite da se prebrojimo i da se

vidi koliko nas je tamo i šta je sve tamo naše". U dalje navođenje primera ne bih išla, ali ne mogu da odolim, a da se sa samo jednom rečenicom ne osvrnem na to da je pre nekoliko dana pre desetak-petnaestak dana, u Beogradu održana jedna tribina na Pravnom fakultetu Beogradskog univerziteta na kojoj je javno izrečeno da je Srebrenica oslobođena. Genocid je nazvan oslobođenjem! Ne ulazeći u moralna pitanja takvog suda, rekla bih da je to samo jedno u nizu, svedočanstava, možda jedno od najružnijih koje smo čuli, da je Republika Srpska u percepciji političke velikog dela političke javnosti u Srbiji, deo Srbije i dalje, koji treba da sačeka istorijski trenutak da i formalno to postane.

U tom kontekstu živa je i ideja, nažalost, o podeli Kosova. O tome se vrlo mnogo govori u Srbiji. To nije tabu tema. To je nešto o čemu govore visoki visoki državni funkcioneri. O tome govori politička, intelektualna elita. To je pitanje o kojem se sasvim legitimno raspravlja kao o jednoj od mogućih političkih opcija.

To nije bezopasna politička opcija utoliko pre, bojim se što ona uvek može pronaći sagovornika i među albanskim stanovništvom na Kosovu, odnosno ideja "velike Srbije" može pronaći sagovornika koji bi sa stanovišta sopstvenih nacionalnih interesa i sopstvenih nacionalnih država, konkretno mislim na Albance, mogli imati slične projekte.

U Srbiji je 2003. godine Nebojša Čović sa pozicije potpredsednika Vlade, znači zvanično jasno rekao da će Srbija, pod pretpostavkom da kako je on rekao, Kosmet insistira na nezavisnosti, zatražiti podelu Kosova. Ali, i više od toga, da će zatražiti reviziju Dejtonskog sporazuma. Ići će se dakle na dovođenje u pitanje svih državnih granica koje su uspostavljene nakon završetka ratova, i na taj način Srbija, sa takvom političkom računicom pokazuje da živi u uverenju, a smatram i u iluziji da raspolaže sa nekakvim prostorom sa kojim može da trguje. Da vodi svoju, inače tradicionalnu politiku teritorijalnih kompenzacija, da može da trguje sa prostorom Kosova, recimo, na sličan način kao što pokušava da trguje sa Haškim optuženicima.

Dakle, ja bih rekla da je to jedna velika iluzija u kojoj Srbija živi, a da joj to oduzima energiju, jer dokle god ona bude živela sa takvom iluzijom, neće moći ništa ozbiljno da uradi sa samom sobom.

Stoga mislim da je rešavanje pitanje Kosova u smislu njegove nezavisnosti, sa stanovišta interesa Srbije, mnogo više oslobađajuće nego frustrirajuće.

Moj doprinos i moja prezentacija za rešavanje statusa Kosova je upućena ka održivom albanskom rešenju. Moja teza polazi od činjenice da mora postojati pravo na samoopredeljenje u ime stabilne budućnosti i konsolidovanja bezbednosti.

Na početku moram da kažem da u posleratnom periodu, nakon uspostavljanja privremene međunarodne administracije na Kosovu, uprkos slobodi, pitanje Kosova je i dalje ostalo nerešeno, ostalo je zamrznuto: glavni razlozi za razrešenje pitanja Kosova još uvek nisu eliminisani kao što su bili u prošlom veku. A oni su takvi, da mogu eskalirati praktično u svakom trenutku. To se dogodilo u martu prošle godine, to nasilje je bilo usmereno protiv srpskog stanovništva Kosova, protiv opstrukcije, i protiv prepreka koje su se isprečile na putu ka rešavanja pitanja Kosova. Srbi su i dalje viđeni kao instrumentalno oruđe Beograda koji su tu da bi sabotirali, pa odgovarajuće rešenje konačnog statusa Kosova, stoga kosovski Albanci sebe vide kao taoce ove beogradske polititike. I niko ne može reći da je to dobro. Zato su se desili nemiri, nasilni događaji u martu, i oni su proizvod frustracije i gubitka strpljenja Albanaca zbog nerazrešavanja kosovskog statusa. Nerazrešeno kosovsko pitanje otežava njihov svakodnevni život i takođe, čini teškom budućnost Albanaca generalno. Praktično, rešenje za status Kosova, kao što smo mogli da čujemo i od mnogih učesnika ove Konferencije, nije lako i ne može biti brzo rešeno. Međutim, ja ću reći da na osnovu principa međunarodnog prava o pravu na samoopredeljenje, ovo pitanje ipak može biti relativno lako i brzo razrešeno i na stabilan način razrešeno u sklopu evropske integracije na čitavom delu Balkana. Mislim da svi to žele. U ovom kontekstu mora se spomenuti samoopredeljenje, kao mogućnosti za brže evropske integracije i čini se, da je praktično to jedina dobra mera koja može pobediti nacionalističke snage koje idu drugim putem.

Politička pitanja takođe, mogu biti povezana sa visokom saradnjom sa Haškim tribunalom. Tu je puno toga urađeno u poslednje vreme, a u budućnosti treba da bude urađene još više. Tu je i aspekt boljeg uključivanja kosovskih institucija u ispunjenju standarda koji su potrebni za Kosovo. Posebno, primena standarda koji su prvenstveno vezani za normalizaciju uslova života kosovskih Srba i ostalih manjina. Zatim, pitanje decentralizacije što je preduslov za ispunjenje ovih standarda. Ispunjenje standarda predstavlja preduslov za status Kosova i što Albanci očekaju. Međutim, treba naglasiti u

tom kontekstu, da ispunjenje standarda predstavlja i civilizacijsku potrebu koje nas upućuje prema evropskim integracijama i modernim civilizacijskim vrednostima; ti standardi neće biti procenjivani samo na Kosovu, već širom sveta i oni treba da budu primenjeni i ispunjeni dosledno, bez obzira na bilo kakvo uslovljavanje. Pogotovo na uslovljavanje za nezavisnost. Albanci na Kosovu su potpuno svesni činjenice da pitanje nezavisnosti mora biti rešeno na dobar način i zajedno sa evropskim snagama, dok zvanična beogradska politika i lokalni Srbi koji su izmanipulisani od strane Beograda, imaju strateške direktive koji pokušavaju da blokiraju bilo kakvu nezavisnost Kosova; ili pokušavaju da sabotiraju, ili da to odlože koliko god je moguće. Najpre, možda tako što opstruiraju ispunjenje standarda tako pitanje konačnog statusa ne bude uopšte rešeno. Znači, ove dve opcije su potpuno jedna protiv druge i ne možemo pronaći neku sredinu, osim da su svi voljni što pre budu integrisani Evropsku uniju. U tom smislu, mi smo spomenuli drugu opciju Komisije za Balkan koja je dala svoju ponudu. U prvoj fazi, možda sledeće godine, postavljen je koncept uslovne nezavisnosti, sa nadzorom na Kosovu, a u koordinaciji sa ostalim zemljama na Balkanu uključujući i Albaniju, Srbiju, Bosnu i ostale zemlje regiona. Ovaj predlog, možete ga nazvati koncept ili plan, ili u modernoj svetskoj terminologiji to je put ka miru na Balkanu. I tu zapravo trebamo da napravimo neku vrstu okupljanja, ono što je gospodin Demaći spomenuo u smislu stvaranja strukture, regionalne strukture, nazvane Balkanija, koja bi predstavljala integraciju zemalja koje bi kao takve imale za cilj udruživanje i integraciju u širu evropsku infrastrukturu.

Krug se polako zatvara u ovom smislu. Moramo naglasiti da je ovaj koncept zasnovan na međunarodnom pravu na samoopredeljenje, zapravo zasnovana na samoopredeljenju većine zato što je samoopredeljenje najuspešnije sredstvo za rešavanje političkih, teritorijalnih i nacionalnih pitanja. Kao što je Latinka Perović rekla, to su procesi koji još uvek nisu definitivni na teritoriji bivše Jugoslavije. Govorim o Crnoj Gori, Kosovu, i ovo je zapravo poslednji deo kojim bi se zaokružio proces koji još uvek nije završen, primenom i uspostavljanju procesa državnosti nacija, naroda, koji će podjednako biti u mogućnosti da se integrišu u trendove evroatlanskog regiona.

Ovi trendovi nisu samo teoretski razrađeni, već su i na globalnom i na istorijskom nivou, prihvaćeni. Ne mogu sve da spomenem, ali ovaj trend, odobravanje tog istorijskog i globalnog trenda se jasno odražava na osnovu, veoma jednostavnog pokazatelja: četrdeset zemalja je posle Drugog svetskog rata kreirano, a sada se pojavilo oko 200 zemalja u ovom poslednjem procesu nacionalnih država. Želeo bih

da napomenem da je ključna reč, pri razrešavanju kosovskog pitanja princip samoopredeljenja, princip koji je predstavljao put u Evropu. Stabilnost ovog regiona predstavlja neophodnost koja se mora ostvariti.

Adem Demaći:

SRBIJA MORA DA SE PROMENI

Mislim da je ovaj skup pun pogodak. Niko nama ne može da zabrani da se narodi sastanu između sebe i da pričaju slobodno. Ja ću pokušati da iskažem stav onog malog, svakidašnjeg Albanca koga pokušavam da predstavljam.

Imamo tri problema ovde. Jedna problem je međunarodna zajednica koju smo mi Albanci pozivali da dođe u pomoć, koju mi još uvek doživljavamo kao našeg prijatelja, a koju u Srbiji ne doživljavaju kao prijatelja nego kao međunarodnog žandara. Ona, imam utisak, opet govorim u ime malog čoveka, nastupa kamanjski. Međunarodne snage su došle ovde spasile Abance od uništenja, od istrebljenja, međutim nisu dovršile posao jer ovo ovde je napravila država Srbija. Međunarodna zajednica nije ništa napravila na promeni supstance države Srbije. A iz te supstance je čitava ta politika koja traje više od sto godina.

Znači trebali su da nametnu standarde tamo, a ne nama ovde. Trebali su da unište sve one snage koje su stajale iza te velikosrpske, hegemonističke politike, a tu su bile i velike partije, zna se, koje su. One su ostale netaknute. I sada imamo situaciju da su posle kratkog vremena, te partije vratile i opet su na vlasti. Znači, Srbija koja pokušava da nastavi staru politiku novim sredstvima, ali ne više armijom i policijom kao Slobodan Milošević, nego otvarajući put interesima velikih sila u Evropi i u svetu, da one rade ono što su oni pokušali; iako je propao taj projekt uništenja Albanaca, oni nas sada pripremaju da mi opet prihvatamo novi život sa starom Srbijom što je nemoguće.

Ja opet govorim sa stanovišta običnog čoveka. Običan čovek koji je ovde doživeo krvavu Srbiju nije u stanju da razluči i da napravi razliku između režima i države Srbije i srpskog naroda. Zato mislim da su krivi naši prijatelji koji nisu bili na visini događaja, istrošili su se, trošili su milijarde, imaju ovde vojsku na koju troše milijarde, a nisu u stanju da nađu rešenje zbog toga što svako od njih ima neke svoje interese. Isto tako imaju i međusobne interese tako da se zapetljavaju u te interese i onda smo mi obični ljudi ovde predmet manipulacije, predmet obmane tih stranih politika.

Srbija mora sama da da primer da prihvata Abance onakvim kakvi jesu i, da im prizna nezavisnost. To bi bio taj prelamni trenutak koji bi doneo novu situaciju. Sve dok to ne bude, pomirenja neće biti. I neće doći do tog približavanja, prirodnog, organskog i uvek ćemo biti pod nekom zaštitom, da KFOR bude ovde, da nas štiti KFOR, da budu posmatrači u Beogradu, da ne daju ovo, da ne daju ono i znači, uvek ćemo biti zavisni od trećih faktora koji će smetati i da se nađe rešenje.

Znači, glavni krivac koji je počeo taj spor još 1912, od kada više-manje traže to čišćenje i mnogo delova je očišćeno, negde oko 600 sela, to istoričari znaju bolje. Sve su nas držali pod jugoslovenskom državom. Znači, to mora da se promeni ako hoćemo da stvorimo atmosferu da ja Srbina doživim kao komšiju, i da počnem da gajim prijateljstvo sa njim i da ne tražim zaštitu sa strane. Sve dotle imaćemo situaciju nerešenu i lošu i za nas i za Srbe.

Znači, hoću da kažem da je još uvek krivac u Srbiji. Odnosno ne može se naći rešenje dok se suština u Srbiji ne promeni. Partije koje su vodile rat, partije koje su organizovale rat ljudi i strukture koje su vodile rat, ostale su iste. Na površini se samo malo kozmetički promenila. Sada se traga za nekim generalima, pukovnicima, da se pošalju u Hag i to nije nikakvo rešenje. Ništa ni Srbija ni Kosovo ništa ne dobijaju ako će oni biti osuđeni. Makar i na doživotnom robiju. Srbija i Kosovo dobijaju ako se promeni suština. I struktura vlasti i ideologija u Srbiji koja će promeniti svest. Nemačka ne bi mogla nikada da se izčupa iz fašizma da velike sile nisu počistile sve one koje su organizovale fašizam, organizovali rat, napravili strahote itd. To je spasilo Nemačku. Međutim, sa Srbijom se nije tako postupilo, pa su sada u Srbiji došli na vlast prikriveni četnici i neofašisti i Srbiju upropašćavaju i ove naše Srbe upropašćavaju.

Ja sam vrlo skeptičan kada se na ovaj način insistira i na rezoluciju 1244, da će se naći rešenje. Tu rešenja nema. Onda se kaže da mi treba da pregovaramo sa Srbijom. Sa kojom ćemo Srbijom mi da pregovaramo. Ta Srbija koja na sve moguće načina negira bilo kakvu verziju nezavisnosti Kosova. A u Srbiji, u njenoj skupštini, su radikali, tu su neofašisti i tu su neki prikriveni demokrati itd, oni koji imaju vlast naravno, oni ne mogu da prihvate Srbiju koja će da odustane od Kosova kao svetog mesta itd.

Sada dolazi red na Kosovo. Šta mogu Kosovari, Albanci i ostali ovde da naprave. Možemo li mi, i kada bismo hteli da ne dozvolimo da sve manjine uživaju sva prava, možemo li mi da se borimo protiv celog sveta i Evrope. Ne možemo. Znači, i da hoćemo mi ne bismo mogli da negiramo ono što se od nas traži i zahteva. Druga je stvar to što većina naroda shvata, bez obzira na sve strahote koje smo doživeli za

stotinak godina, da traži nešto što je pravedeno. Nema te sile na Kosovu koja može da ometa jednu takvu stvar, jer treba da se omogući ovom narodu da vlada samim sobom.

Kažem takođe da većina ljudi shvata da ne može biti slobode samo za nas. Većina ljudi shvata da mi ne smemo da napravimo iste greške koje su napravili Srbi prema nama. Jer ćemo i mi upasti u istu zamku. To su te tri ključne stvari koje su još uvek nerešene. Albancima nije data mogućnost da imaju vlast; ja ne znam kako vi to doživljavate u Beogradu, ali ovde imaju vlast naši gosti naši prijatelji, Petersen i ostali. Tu je KFOR, tu je UNMIK, oni donose konačne odluke. Bez njihovog potpisa ne može ništa da se napravi. Oni raspolažu sa našim budžetom, sa svime, a ima i neka agencija, koja ustvari, ima vlast, i ima u rukama celo bogatstvo Kosova. Sve što je vredno na Kosovu, oni time raspolažu. Tu su i privatizacije koje uopšte ne funkcionišu. Oni donose odluke i oni su izvan zakona ovde i ne odgovaraju nikome ništa. Znači, to je činjenica ovde. Tako da niko ne može da okrivljuje Albance zbog toga što ne može da funkcioniše ni policija ni išta drugo.

Mi imamo sijaset ubistava ovde koja su ostala nerazjašnjena. Pa, kako će da otkriva to strana policija, kada nema motiva da ne spava dan i noć oni su ovde šest meseci, natrpaju se tog novca i odu kući, opet dođe druga smena, na šest meseci. Nikada oni ne mogu da funkcionišu ovde. Međutim, naša policija nema kompetencije da može da radi. Ona ima samo dužnosti po naređenju, da uradi to i to itd.

Znači mi ne držimo situaciju u našim rukama. Inače, kada bi Albanci držali situaciju u svojim rukama, oni bi bili obavezni da štite i Srbe i Albance i sve ostale. Ovde vrvi od lopova i od narkodilera. Sve najgore što se desilo u Evropi, ovde je skoncentrisano. A nema rešenja, zato što ne postoji vlast; ovde postoji dualizam – stranci se pozivaju na nas, "eto, vidite ovi nesposobni ljudi mi moramo da budemo tu", a ovi naši kažu "mi nemamo kompetencije nego samo u saobraćaju a sve ostalo je u tuđim rukama".

Zato i kažem, kada bi u Beogradu preovladao razum i da prelome stvar onako kako je red, još nije kasno da kažu strancima, "hvala lepo, dosta ste nam pomogli, dajte, mi i Albanci da se sporazumemo. Ali, platforma mora da bude tu, vi imate pravo na samoopredeljenje pa kako vam se zalomi. Pa, ako vi mislite da je bolje da budete slobodni, budite. Mi ćemo biti vaše komšije. A ako mislite da treba da pronađemo neko rešenje, kao što predlaže Adem, da bude Kosovo nezavisno, Crna Gora nezavisna, Srbija nezavisna, da ujedini sve ono što je zajedničko, da budemo međunarodno priznati itd, da budu i Kosovari zadovoljni i da kažu, eto, sada smo mi nezavisni imamo pravo da se delimo kada hoćemo. Znači i to pravo da postoji, da postoji garancija da

niko nikome neće da podvali i da niko nikome ništa neće da nametne. To je ta garancija.

Međutim, u Beogradu se stvari nisu prelomile, u Beogradu su ostale one stare strukture koje još uvek insistiraju na onom starom i bojim se i za moj narod, bojim se i za srpski narod, jer ja ne delim narode, svi su meni bliski, svi su meni isti, svi su ljudi za mene i zato se ja bojim da nećemo moći ovako.

Završna izlaganja

Bajram Kosumi:

DECENTRALIZACIJA NE SME DA BUDE ENKLAVIZACIJA

Kosovo se nalazi u procesu kada će se obaviti sveobuhvatna procena za standarde, tražene i od Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i od Kontakt-grupe.

Smatramo da će procena standarda pokazati veliki napredak koji je ostvaren na Kosovu. Odnosno, da će procena biti realna i da će otvoriti mogućnost za početak diskusije o konačnom statusu Kosova.

Kao što znate, do sada smo imali nekoliko političkih i tehničkih procena i sve su one bile pozitivne. Na početku smo imali nekih poteškoća. I mi smo pokušali da angažujemo sve potencijale koje vlada Kosova i ostale strukture naše vlade imaju i to je rezultiralo pozitivnim pomakom. Sve su to dokazi i garancije da će buduća procena uz oslanjanje na prethodne, jer to se ne može baš tako preokrenuti u nešto negativno, biti pozitivna. Na standarde negledamo kao nešto što se nameće od strane međunarodne zajednice; ja sam to često puta ponavljao, i ponoviću opet, to su standardi za slobodu i prava ljudi kako ih mi shvatamo. Mi ćemo imati bolju demokratiju na Kosovu, više poštovati ljudska prava i slobode na Kosovu, jer političke strukture Kosova i Vlada Kosova imaju za cilj primenu standarda, ne zato što je to međunarodna zajednica naredila već zbog naše budućnosti; želim da stvorimo demokratsko društvo, slobodno društvo i društvo jednakosti za sve naše građane.

Kosovo je konstituisalo demokratske institucije sa ovlašćenjima koja su nova i već imaju četiri godine iskustva; te nove institucije već dokazuju zrelost u procesima koji se odvijaju na Kosovu. To se dokazalo u prošlim mesecima kada smo imali veoma teške situacije. Institucije Kosova pokazale su zrelost, politička klasa je pokazala zrelost i odlučnost da donesi sopstvene odluke i da preuzme

odgovornost. To je rezultiralo pozitivnim ishodom i veoma dobro ocenjeno u međunarodnim političkim centarima.

Želim da kažem da su ove institucije zrele, savremene, demokratske i spremne da vode našu zemlju, naše društvo ka novim ciljevima. Ove institucije odražavaju kosovsko društvo, one su multietničke: to je naše društvo i mi smo zadovoljni u ovom trenutku ali stav Vlade o ovim institucijama je i to da odraze strukturu građanskog društva.

Najveći deo aktivnosti Vlade Kosova je izrada nacrtu zakona. Kosovu je potrebno puno zakona i rezultat u ovoj oblasti jeste to da su svi zakoni koji su izrađeni i prihvaćeni u Skupštini Kosova harmonizovani sa evropskim zakonodavstvom.

To je naša dužnost i postoji posebna kancelarija premijera koja radi samo to. To znači da biznismeni iz Engleske, ili Nemačke na Kosovu mogu pronaći veoma slične zakone sa zakonima svoje zemlje koji su harmonizovani sa ostalim oblastima. To Kosovo približava Evropi i evropskom društvu i evropskom zakonodavstvu. Što se tiče etničkih zajednica, to je jedno od najtežih pitanja sa kojim se naša Vlada suočava. Ali želim da naglasim neke od osnovnih principa na osnovu kojih mi radimo.

Vlada Kosova razvija integracionu politiku za etničke zajednice na Kosovu. Pogotovo za male etničke zajednice. Želimo da stvorimo okruženje za integraciju svih zajednica. Želimo da prenesemo naše opredeljenje i našu politiku po kojima je Kosovo zajednica svih građana, da to nije zemlja jedne etničke zajednice, Albanaca već da je to zemlja svih građana, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, religijsko ili političko uverenje itd.

To je zapravo ideal za uspostavljanje kosovske države. Mi radimo u tom pravcu i pokušavamo da to svi građani Kosova prihvate kao realnost.

Na mnogim područjima smo bili uspešni i veliki deo etničkih zajednica je već integrisan. Ali, nisu sve. Neki veći problemi postoje – a sa srpskom etničkom zajednicom imamo velike poteškoće u pogledu njihove integracije; međutim, ali Vlada Kosova čini i preduzima konkretne mere kako bi i srpska etnička zajednica sebe videla kao važan deo našeg društva i bila deo upravljanja na Kosovu. Dozvolite mi da kažem da je znatan broj zaposlenih u javnoj administraciji Kosova su pripadnici manjina. Većina njih su Srbi. Samo u centralnim organima Vlade i uprave na Kosovu ima oko 2600 pripadnika manjina. To su uglavnom Srbi koji dolaze na svoje radno mesto, svojim prevozom ili zajedničkim prevozom, rade zajedno sa svojim

kolegama u Vladi Kosova, a uveče se vraćaju svojim kućama. I sve je to nešto što predstavlja logički sled i normalno funkcionisanje jednog demokratskog okvira.

Obeshrabrujuće poruke iz Beograda adresirane na srpsku zajednicu stvaraju nam zaista velike probleme. Kosovo nije pakao ni za jednog građanina, pa ni za Srbe, to nije tačno ali takva vrsta propagande obeshrabruje izbeglice pa i ostale Srbe koji žive na Kosovu koji ne učestvuju u našem društvu i koji ne žele da se integrišu u naše društvo. To su takve poruke, to su obeshrabrujuće poruke i mi bismo želeli da iz Beograda stignu mnogo optimističnije i bolje poruke.

Vlada Kosova je izradila Nacrt zakona o upotrebi zvaničnih jezika na Kosovu. Osim engleskog, imamo dva zvanična jezika, srpski i albanski. I svi ti jezici se koriste na svim nivoima administracije. Svi nazivi naselja, institucija, javnih institucija, napisani su na dva jezika; neko može prigovoriti da to nije napisano na dva jezika, ali ja isto mogu da kažem da u 90 odsto slučajeva to tako jeste.

Zakon o obrazovanju dozvoljava svim zajednicama da se obrazuju na sopstvenom maternjem jeziku i to je jedno veliko dostignuće. Čak i stručnjaci za manjine, po zakonu koji sam ja potpisao, učestvuju u izradi zakona, svakog zakona na Kosovu, od početka do samog kraja. Znači, svaki zakon koji je donet na Kosovu, etničke grupe mogu da zatraže i da pogledaju i da učestvuju u njegovom donošenju, a to se uglavnom i događa, osim ako nije drugačije predviđeno zakonom.

Upotreba zastava, znači, upotreba posebnih obeležja, takođe mislim da nije prepreka na Kosovu.

Sada ću govoriti o decentralizaciji. Moja tema i jeste posvećena decentralizaciji na Kosovu.

Moramo da reformišemo lokalnu upravu. Mi smo nasledili lokalnu upravu, komunističku lokalnu upravu i reforma mora odraziti velike demokratske i demografske promene na Kosovu. Priština ne može, sa hiljadama stanovnika, biti opština. To su svi razumeli. Decentralizaciju treba uključiti u reformu, to je samo jedan deo reforme. Čitava reforma ne može biti urađena u jednom potezu. Celovita reforma podrazumeva zakone, budžet, dug rok, ona može biti sprovedena do kraja tek nakon što se reši konačni status Kosova. Ono što sada moramo da uradimo jeste da sprovedemo pilot-projekte. Mi ćemo pokazati kako će decentralizacija na Kosovu izgledati. Imamo pet opštinskih jedinica u kojima smo to pokazali. Imamo dve opštinske jedinice sa Albancima, dve opštinske jedinice sa Srbima i jednu opštinsku jedinicu sa Turcima. Ne želimo monoetničke jedinice na Kosovu. Na primer, u Gračanici predsednik opštine će biti Srbin i

većina članova skupštine opštine će biti Srbi i oni će donositi odluke koje se odnose na njihove dnevne interese, ali se neće dogoditi nova enklavizacija. Projekat decentralizacije se protivi svakoj enklavizaciji. Nećemo imati interne jedinice i internu podelu Kosova već ćemo imati konfiguraciju novih sela i opština.

Projekat za decentralizaciju jeste projekat za građane Kosova, tako da će građani imati mnogo direktniji pristup Vladi i upravljanju i učestvovali na demokratski način u odlukama koje se bave svim njihovim svakodnevnim problemima. To je suština decentralizacije i još jedanput ću reći, da decentralizacija predstavlja poruku za male zajednice na Kosovu. To je optimistička poruka za srpsku zajednicu, to je poruka kojom mi kažemo Srbima da su deo upravljanja društvom i u budućnosti oni će ostati na tome mestu i oni moraju prihvatiti ovu poruku sa optimizmom i kao signal dobrog rada Vlade i čitave političke klase na Kosovu.

Želeo bih da kažem da su Vlada Kosova i samo Kosovo u poslednjih nekoliko meseci podigli nivo odnosa sa susednim zemljama i sa zemljama u regionu i ja sam išao u nekoliko poseta nekim susednim zemljama, kao što su Albanija, Slovenija, Makedonija i Hrvatska. Na Kosovu sam se sreo sa dosta političara i diplomata, kao i lidera evropskih zemalja.

To je deo nove politike, to je deo nove ofanzive Vlade koja uspostavlja bolje odnose i jača ih, povećava nivo saradnje i poboljšava političke i ekonomske odnose sa susednim zemljama. To je veoma veliki uspeh. I to je još jedna poruka koju Vlada Kosova šalje susednim zemljama. Da Kosovo zaista želi da stvori dobre odnose sa svim zemljama uključujući i Srbiju, da poštuju integritet, odnosno da se integritet poštuje uzajamno. Kosovo je malo tržište. Reći ću nešto o ekonomiji. Kao malom tržištu nama će biti veoma teško da se uključimo u globalna tržišta, ali ćemo imati priliku da budemo uspešni. Nećemo biti uspešno ukoliko se budemo zatvorili u odnosu na naše susede.

Samo uz blisku saradnju jednih sa drugima, možemo predstavljati ozbiljnu konkurenciju na globalnom i evroskom tržištu. Kosovska ekonomija se razvila značajno nakon rata i 1998, i sada je na dobrom putu da se transformiše u potpunu tržišnu ekonomiju. Ove godine je Vlada prvi put odobrila srednjoročni budžetski plan za 2006, 2007 i 2008 godinu što predstavlja uspeh za Kosovo. To predstavlja vrlo dobar osnov za finansijski sistem i pretpostavljamo da će inflacija biti na istom nivou sa inflacijom u Evropi. Takođe moram da napomenem da radimo na strategiji evropskog razvoja Kosova koje predstavlja jedan od najznačajnijih ekonomskih pitanja u našoj zemlji.

Dolazim do konačnog statusa. Ovo je poslednje o čemu ću govoriti.

Vi znate da volja većine kosovskog stanovništva jeste nezavisnost i suvereno Kosovo. Kažem, volja većine, ne mislim samo na Albance, već mislim i na veliki deo manjina. I mi radimo u smeru da se to dogodi. Mi mislimo da će ova formula omogućiti Kosovu razvoj i ova formula će omogućiti ljudima Kosova da ostvare demokratiju, ekonomski napreduju i ostvare slobodu i svoju budućnost. Druga opcija bi samo predstavljala prepreke za Kosovo. Druge opcije neće ni biti testirane, jer je to proces u koji smo mi puno investirali ne samo mi, kao narod Kosova, već i međunarodna zajednica. Puno snažnih ličnosti, dobrih ljudi, koji su doprineli istorijskim i demokratskim procesima na Kosovu.

Zato ishod mora biti pozitivan. Svi smo se složili sa stavovima Kontakt-grupe. Pozdravili smo njene stavove o konačnom statusu Kosova. Kontakt grupa je definisala ono što Kosovo neće biti. Mi se nećemo vratiti na situaciju od 1999. godine. Neće biti i promene granica Kosova, nećemo imati podelu Kosova i nećemo imati internu podelu teritorije Kosova. Mi podržavamo ove stavove. Kontakt-grupa nije definisala šta će Kosovo biti. To je naš zadatak. To je zadatak ljudi na Kosovu da definišu šta Kosovo mora da postane. Jer je Kosovo pripada građanima Kosova, Albancima, Srbima, Turcima, Romima, Bošnjacima. Svi zajedno moramo definisati šta će biti naša budućnost. Ovo je demokratsko pravo svih ljudi na Kosovu. Kako će ljudi na Kosovu živeti za deset godina, a naša deca nakon dvadeset godina? Ko ima više prava da odluči o tome? Niko nema više prava od nas i mi moramo da ostvarimo to naše pravo i da donesemo odluku o tome.

Međunarodna zajednica koja je investirala puno na Kosovu koja je obavila značajan posao na Kosovu, mora pomoći ljudima Kosova da preduzmu i donesu prave, odgovarajuće odluke. Ne mislim da drugi treba da donesu odluke o Kosovu, već ljudi Kosova, a međunarodna zajednica mora pomoći ljudima Kosova da do nje dođu.

Pregovori o konačnom statusu Kosova, prema svim informacijama, doći će na dnevni red do septembra ove godine. Nadamo se. Mi ćemo imati realnu procenu o demokratskim dostignućima na Kosovu, pa se u septembru može otvoriti proces pregovora o konačnom statusu Kosova.

Ne verujem da će ti pregovori trajati godinu dana. Mislim da će trajati mnogo kraće. Postoje diplomate koji tvrde da će trajati duže od godinu dana ali nećemo odugovlačiti sa glavnim odlukama koje su vezane za budućnost Kosova.

Neće biti odlaganja odluka, jer se ugrožava proces ukoliko se odluke odlažu. Takođe, mi nećemo žuriti, nećemo požurivati da uništimo svoje mogućnosti i da ne harmonizujemo detaljnije taj budući status Kosova.

Ne verujem ni da će to biti klasični pregovori, ne verujem da ćemo imati sa jedne strane Albance, sa druge strane Srba, u sredini međunarodnu zajednicu koja će praviti kompromise. Ne verujem da ćemo imati to i Vlada nije uključena u to. Pregovori o konačnom statusu Kosova će biti pregovori o opštim dostignućima na Kosovu i baviće se određenim pitanjima Kosova, poput garancije na Kosovu za Srbe i ostale zajednice na Kosovu.

Na kraju bih, dozvolite mi da kažem, mi vidimo Kosovo kao demokratsku državu, kao evropsku državu kao državu, kao državu svih njenih građana, državu gde će svi građani Kosova biti suvereni, Kosovo kao zemlju koja obezbeđuje mir i stabilnost u regionu, koja saraduje sa regionom i verujem da ćemo uskoro, zajedno sa drugim zemljama u regionu, biti u Evropskoj uniji.

Žarko Korać:

PRAVI KORAK U PRAVOM SMERU

Želim da se zahvalim Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji koji je uložio veliki napor da se održi ova Konferencija. Ovo je treći albansko-srpski dijalog, ali ovaj se svakako održava u jednoj sasvim drugoj političkoj atmosferi i u jednom istorijskom trenutku pre početka razgovora o konačnom statusu Kosova.

Kao što znate, u proteklom periodu, između dva dijaloga, desile su se mnoge stvari, a ne bi bilo neodmereno reći da su se mnogi potrudili da onemoguće čak i samu ideju da dođe do albansko-srpskih razgovora i dijaloga. Činjenica da mi ovde sedimo i pokazujemo da postoje ljudi koji dijalog ovakvih sagovornika koji brane ideju demokratskih integracija, evropskih integracija, demokratskih društava ideju razgovora sa susedom i razgovora između nacionalnih i etničkih zajednica, vide ustvari kao nešto što je opasno, ili čak, izdaja nacionalnog interesa.

Želeo bih da kažem da je građansko i demokratsko društvo nezamislivo bez slobodnog pojedinca. I mi smo ovde govorili kao slobodni ljudi. I niko nama ne može da oduzme pravo da sednemo za sto koliko god da imamo druga politička uverenja, ili različita mišljenja i da razgovaramo otvoreno i slobodno kao slobodni ljudi.

Ideolozi takozvanih velikih nacionalnih projekata obično zaboravljaju da sve to treba da služi interesu pojedinca, i njegovoj sreći i blagostanju i njegovom suverenom pravu uvek i svuda da može da kaže ono što misli. Kao što sami znate, postojala je izvesna, a ja ću reći ono što je vidljivo, izvesna neravnoteža u tom smislu da su na ovoj Konferenciji sa albanske strane predstavnici uglednih i nevladinih organizacija, naravno, ali, vodeće političke ličnosti sa Kosova; sa naše srpske strane sa strane Beograda nalaze se takođe predstavnici uglednih nevladinih organizacija i političke ličnosti iz Srbije i jedan broj predstavnika srpske zajednice sa Kosova, a da su političari sa srpske strane ovde, oni koji su u Beogradu alternativa.

Možda bih mogao da dodam, da su to ljudi koji su u prethodnoj vladi bili na odgovornim funkcijama i to možda pruža izvesnu sliku političkih zbivanja u Srbiji. Dakle, jedan politički atentat u Srbiji je u velikoj meri izmenio biografiju i političku sliku Srbije, i mi ovde, iako smo aktivni na toj sceni, članovi skupština, predstavnici stranaka, mi smo za sada u osnovi politička alternativa.

Naravno, pravo pitanje bi bilo, zašto se nama nisu pridružili i oni političari i politički predstavnici iz Srbije koji su sada tamo na vlasti. Da li oni smatraju da bi prisustvo ovakvoj konferenciji bilo loše za njihovu političku poziciju Srbiji: da li misle da bi se na taj način razbilo neko jedinstvo o kome neprekidno u Beogradu, koje je navodno postignuto među vodećim političkim ličnostima povodom početka pregovora o konačnom statusu Kosova; uz jedan dodatak – Srbija nije upoznata, gde je zapravo postignut taj konsenzus i gde je ta politička platforma oko koje se slažu oni koji su sada na vlasti u Srbiji.

Jer ako je tako, ako postoji jasna politička platforma, bilo bi dobro da su danas došli ovde i izložili te svoje platforme; naime, svi razgovori moraju da sadrže određen period koji bi se mogao nazvati pripremnim, navikavanjem javnosti u takvim političkim razgovorima. Konferencija je bila slobodna i otvorena. Jedino što je bilo vrlo zanimljivo, razlike koje su se pojavile nisu bile nacionalno određene. Svako ko je pažljivije posmatrao mogao je da vidi da i sa srpske i sa albanske strane ima ljudi koji iznose različita mišljenja, što pokazuje da je to bio slobodan razgovor, slobodnih ljudi. Dodirnite su mnoge teme koje je teško iscrpiti za jedan dan, praktično dan i po konferencije, to su ljudska prava, položaj manjina, posebno srpske manjine na Kosovu, suočavanje sa prošlošću, uloga političkih elita, zločini koji su počinjeni u proteklom periodu i odgovornost za te zločine, problemi decentralizacije ekonomije i mnogi drugi.

Velika lista krupnih tema o kojima će nesumnjivo, u godinama koje dolaze, biti prilike da se razgovara i da se jedan po jedan i rešavaju.

Ono što je važno reći, a to pokazuje koliko su u ovom trenutku srpsko albanski odnosi loši, to je, da čak i sama ideja ovakvog razgovora se osporava i činjenica da se ovi razgovori i održani. Ono što je sigurno, oni koji ne vide potrebu za ovakvim razgovorima oni previđaju, ili namerno i svesno opstruiraju nešto što se mora nazvati istorijskim kompromisom i jednim istorijskim dogovorom o kome je danas govorila Latinka Perović. Nemoguća je demokratizacija celog regiona, ako se ne postigne taj istorijski dogovor srpskog i albanskog naroda i ako se jedan od velikih ili jedan od najvećih problema u regionu na uspešan način ne reši. Sigurno je da tamo gde postoje samo veliki nacionalni projekti nema sreće za pojedinca.

Dakle, ovaj razgovor ne samo da je bio moguć, nego je ovaj razgovor bio i neophodan. Ja bih rekao još jednom, i to nije fraza, bio je vrlo iskren i vrlo otvoren i bio je zaista vrlo prijateljski i moram da kažem da takva vrsta razgovora uvek na kraju dovodi do uspeha. Drugim rečima, voleo bih da mislim da upravo zbog karaktera razgovora koje smo ovde danas i juče vodili ovo je u suštini pravi korak u pravom smeru koji će dovesti do jednog političkog rešenja koji ne bi trebao niko da oseća kao istorijski poraz i koji bi u suštini morao da dovede do boljeg života za sve ljude na našem prostoru i, da kažem, za sve pripadnike različitih etničkih zajednica.

Dakle, želim da se zahvalim svim učesnicima Konferencije koji su pre ovih velikih međudržavnih razgovora između Beograda i Prištine pokazali najelementarniju činjenicu na kojoj takav politički razgovor mora da počiva: na pravu ljudi, na pravu pojedinca da, kada se završe ratovi i konflikti sednu, i počnu razgovore.

I kažem, iako zvaničan Beograd nije danas ovde, ipak činjenica da mi sa srpske beogradske strane time što smo ovde seli i razgovarali, onima koji su odbili da dođu, olakšali da u nekoj drugoj atmosferi mogu da izlože svoje argumente sa kojima se mi možemo slagati ili ne slagati, i samim tim pomogli im da do tih razgovora i dođe i naravno, da se oni i uspešno završe.

Lari Rosin:

PRILIKA SE MORA ISKORISTITI

Prvo bih želeo da se zahvalim Helsinškom odboru i Sonji Biserko što su preduzeli inicijativu da sakupe ove ljude na ovoj Konferenciji; postoje i dve prethodne konferencije, kao što je rečeno, one su održane pre konflikta, bilo je potrebno skoro šest godina nakon konflikta da se danas susretnemo.

Možda smo u tome malo zakasnili, ali ova konferencija će biti jako važna bez obzira na to, i Žarko Korać je već rekao da zastupljenost srpske političke scene i Kosova nije uravnotežena kao sa albanske strane gde smo imali prisustvo visokih albanskih lidera, jer je ovo bila iskrena razmena mišljenja i mislim da su se sastale ugledne ličnosti sa obe strane.

To je pravi korak napred i posebno sam zadovoljan što je ova Konferencija privukla veliku medijsku pažnju i gledanost.

Mislim da je dobro što su ljudi došli ovde na Kosovo, kao što su i ljudi odavde imali priliku da čuju razne stavove učesnika iz Srbije, Crne Gore i samog Kosova, i ostalog dela regiona. Mislim da je važno da ljudi ovde znaju da postoji ovakva vrsta razmišljanja i da nema monoetničkog razmišljanja.

Zapravo to je poruka nade, i očigledno su iz same ideje da se održi ovakva konferencija proizašle neke kreativne zamisli. Konferencija je kako se meni čini pokazala, ne toliko iznenađujući postotak, odnosno procenat različitosti u mišljenju političara iz Beograda i sa Kosova međutim u mnogim stvarima sagovornici su se susreli i pronašli zajedničke tačke. Učeći iz istorijskih lekcija, posebno iz nedavne istorije u ovom delu sveta, to je i te kako važno, ukoliko želimo da imamo stabilan rezultat i ishod i na Kosovu i u regionu. Ima jedna stara izreka po kojoj će oni koji uče iz prošlosti, verovatno ponoviti greške iz prošlosti. Ali, ne smatram, da će to biti željeni ishod na Kosovu, kao i u samom regionu.

Mislim da je mnogo napretka načinjeno, poput onoga u Hrvatskoj o čemu je govorila Vesna Pusić koja je pričala o sličnostima koje ona nalazi da između situacije u Hrvatskoj nekada i na Kosovu sada. Nije sve u Hrvatskoj ispunjeno kako valja, ali je došlo do napretka, što znači da i Kosovo ima priliku i mogućnost kao i Srbija i Crna Gora, za veliki napredak u budućem periodu.

I te prilike moraju da se zgrabe i da se iskoriste. Takođe je bila dobra diskusija i o nekim iskustvima koje je Bosna prošla. Većina se tih stvari desila u određenim okolnostima, različitim od kosovskih okolnosti, ali je bilo vredno poslušati, jer se može naučiti nešto iz njih. Ključna lekcija svih ovih prezentacija i koncepata i to je apsolutni imperativ, to da – ukoliko želimo da rešimo nesigurnost i nestabilnost, ukoliko želimo da dovedemo Kosovo do njegovog krajnjeg statusa, do stabilnosti i napretka za čitav region i napretka ka evropskim integracijama, o čemu je pričao i premijer Kosova – postoji otvorenost i otvorenost za kreativno mišljenje. I ja sam impresioniran i time o čemu su neki učesnici govorili u pogledu ključnih imperativa za napredak u kosovskom pitanju kao i u čitavom regionu.

Tokom proteklih godina je postojalo je razmišljanje u stilu da bi neko pobedio, neko mora i da izgubi; Ima, međutim sada mnogo potencijala na svim stranama, da se sa kosovskom situacijom krene napred, da se dođe do rešenja i političkog statusa Kosova, a da pri tome svi dobiju. I Srbija i Crna Gora i svi ljudi na Kosovu. Mislim da mentalitet koji ovde postoji treba da se izbegne, kao percepcija da, ukoliko neko pobedi neko mora da izgubi. Ovde postoji i veliko istorijsko nasleđe i istorijsko razmišljanje koje autsajderi ne mogu da shvate i to mora takođe da se izbegne. Takođe, potrebno je da se tokom ovog procesa, koji je postepen i koji će zahtevati mnogo vremena, suočimo sa realnošću i sa onim šta se desilo u prošlosti. Sve strane na ovom mestu, koje su prošle sve stvari u prošlosti, svi treba da priznamo da je sada 2005. godina da postoji međunarodno prisustvo na Kosovu, a to se nije desilo preko noći jer se zna kako je i zašto do toga došlo. Moramo da krenemo izvan svih ovih konteksta i moramo da krenemo ka konačnom rešenju. Podsetiću vas na to da se nedavno predsednik Crne Gore tokom boravka u Hrvatskoj eksplicitno i dobrovoljno, na sopstvenu inicijativu, javno izvinio hrvatskom narodu, posebno onima koji žive u južnoj Hrvatskoj, oko Dubrovnika, za ono što se desilo tokom bombardovanja Dubrovnika. I zbog krivice koju je Crna Gora imala u tome događaju.

To je bila njegova sopstvena inicijativa koja je imala neverovatan pozitivan uticaj na odnose Crne Gore i Hrvatske u to vreme.

Drugi primer kog mogu da se setim i koji je bio možda manje pozitivan, ali je već prevaziđen je otvaranje direktnog dijaloga u Beču 2003. godine, gde sam takođe učestvovao. Predstavnici srpske i albanske delegacije govorili su samo o istoriji. Jedni su pričali o istoriji do jula 1999. godine, a drugi su pričali o istoriji samo od jula 1999. godine. Takav sadržaj ne odgovara nikome. Važno je da se izbegne to i da se izgradi jedinstven, koherentan stav, pregovarački stav kada se krene sa procesom određivanja konačnog statusa Kosova. Ali je, takođe važno da se izbegne takozvano lažno jedinstvo u stavovima, koje će zapravo isključiti nove ideje, a koje su možda dobre i kreativne kao i kreativnu diskusiju koja bi možda dovela i do dobrog rešenja. Za sve je jako važno da se kosovski status reši na način koji će stabilizovati region. UNMIK, kao što je specijalni predstavnik naglasio, ima jako važnu ulogu u celom tom procesu zato što je naš posao na osnovu rezolucije 1244, da omogućimo da proces krene i da razgovara o konačnom statusu počne. Mi nemamo stav o tome kakav će taj konačni status da bude. Premijer je izrazio svoj stav i stav kosovske Vlade, što je u redu. Različite odluke su donosile i vlasti u Beogradu, što je njihovo pravo, ali neophodno je naći ono što je otvoreni kreativni proces kojim

će se doći do rešenja koje će biti dobro za sve ljude na Kosovu i za sve ljude u regionu kao i celokupan region koji kreće ka evropskoj perspektivi. Ja sam lično bio istorijski učesnik i u nekoj meri, u ovom procesu čak i pre konflikta, u vreme Rambujea i Pariza i od tada postoji potreba da se iskorači iz starog načina razmišljanja koji smo svi imali prilike da vidimo.

Sva pitanja koja će biti važna tokom ovih pregovora su poznata. Sve je već stavljeno na sto i kroz Rambuje, kroz Pariz, kroz razne konferencije itd. A sada mislim da je izazov za sve strane, a posebno za strane u Beogradu i na Kosovu da rade zajedno, da razviju konherentne uloge tokom procesa i da reše sami pitanja unutar ovog procesa. Specijalni predstavnik radi sa liderima kosovske političke scene u parlamentu, kao i sa predsednikom da se oformi kosovski forum čiji će primarni cilj biti da obezbedi jedinstveni stav kosovskih političara o konačnom statusu Kosova. I u tim pregovorima naša uloga će biti da omogućimo da napravimo taj dogovor. Ja se zahvaljujem svim učesnicima koji su učestvovali na ovoj konferenciji, koja je bila iskrena i mislim da je to pravi doprinos i pravi korak u procesu koji nam je potreban u pravcu novih ideja koje će možda pomoći da se reši ovaj proces na dugotrajni način.

Dragiša Krstović:

ODGOVORNOST SNOSIMO SVI

Uz izražavanje simpatije prema početku govora Adema Demaćija i pretežnog dela njegovog izlaganja, ja ću, naravno, pokušati da počnem kao i on. Počecu izlaganje sa stanovišta mojih sunarodnika koji su ostali na Kosovu i onih sunarodnika, njih je negde oko 200.000 koji su raseljeni 1999. godine i koji sada žive najvećim delom u Srbiji i Crnoj Gori. Dakle, sa tog stanovišta, moguće je da će ovo što ću reći odudarati od svega onoga što je danas rečeno, ali i uz taj rizik rešio sam da to kažem. Dakle, čuli smo izlaganja eksperata i izlaganja nekih ljudi koji su političari i uglavnom mislim da ću reći nešto što niko danas nije rekao, a što stoji kao činjenica, odnosno to su neke stvari koje su evidentne. Slažem se sa onom konstatacijom na početku, da su Srbi i Albanci apsolutno dve razdvojene zajednice. To je nešto što je naša žalosna realnost, žalosna, ali je takva. Mi to stanje nismo imali ni pre 150 godina na ovim prostorima; ja ću samo, ako dozvolite, da citiram Dimitrija Petrovića, hroničara Peći iz druge polovine XIX veka koji je na jednom mestu zabeležio: "desilo se to na Veliki petak", kaže "na Veliki petak je sa pratnjom u saraj Ibrahim – paše došao

mitropolit pečki i podneo mu ferman njegovog carskog veličanstva sultana na pregled koga je sa najvećom predusretljivošću dočekao", a onda dalje kaže, "istoga dana popodne sa svojom pratnjom posetio je muhamedanske crkve i starešine u varoši i svuda je bio bratski dočekan i ispraćen".

Dakle, ovo se događalo u drugoj polovini XIX veka, a to je nešto čime se mi danas ne možemo pohvaliti. Mi to danas nemamo. Mislim da je rešenje, da se konačni status Kosova reši u sporazumu Beograda i Prištine. Ono što sam dakle čuo danas od velikog broja govornika i mislim da je to pravo na samoopredeljenje nešto što ne mogu da osporim, ali insistiram da do konačnog statusa ipak dođemo razgovorima između Beograda i Prištine i da referendum kao instrument za rešenje konačnog statusa ostvimo kao nešto što će biti poslednje.

Odgovornost za ono što imamo danas, snosimo svi, iako se ovde mogu čuti osude ljudi, ili vlasti u Beogradu, što donekle jeste tačno, ali ponavljam, odgovornost snosimo svi, i ne bi bilo dobro da se licitira ko je više, a ko manje odgovoran. Samo želim da ukažem na jednu stvar koja se provlači kroz današnju raspravu i koja se provlači naročito prilikom naših susreta sa međunarodnim zvaničnicima – da se međunarodna zajednica zalaže za Kosovo koje će biti multietničko i demokratsko u kontekstu današnje priče da Kosovo treba da bude nezavisno, postavljam pitanje, da li je moguća korespondencija između te dve stvari. Da li je moguće da Kosovo istovremeno bude i nezavisno i multietničko, budući da kod srpske zajednice postoji, osnovano ili neosnovano, shvatanje da je život Srba u nezavisnom Kosovu nemoguć i u svakom slučaju će biti težak.

Dakle, ja moram da ukažem i na posledice koje mogu da proisteknu iz jednog statusa, nezavisnog Kosova, a to je da sa ovog prostora Srbi nestanu; ili da, iako budu tu Srbi odbijaju integraciju, sigurno će nestati sa onih delova Kosova gde su apsolutno manjina. Stoga mislim da je ovo zalaganje za sporazum Beograda i Prištine oko konačnog statusa nešto što je zaista nužno, i mislim da ne treba licitirati oko toga koliko će ti razgovori da traju. Neka traju i duže, ali neka se nađe rešenje za koje Lari Rosin reče da ne treba da bude rešenje gde će neko izgubiti a neko dobiti, već da bude rešenje da svi dobiju. Lično mislim da je jedno takvo rešenje moguće. Ali, uz ozbiljan i odgovoran pristup ovom pitanju.

Moram da vas upoznam i sa činjenicom, jer se meni čini izvesnim da se veliki broj onih Srba koji su ovog trenutka interno raseljeni neće vratiti. To je opasnost na koju niko, nažalost, ne ukazuje, a ona je veoma izvesna i o toj se činjenici prilikom rešavanja konačnog statusa

Kosova mora voditi računa. Opet u pregovorima Beograda i Prištine. Ja kontaktiram svaki dan sa velikim brojem Srba koji su otišli sa Kosova i znam da je veliki deo njihove imovine prodat, ili je u procesu prodaje. Za mnoge raseljene Srbe kao i za mnoge one koji su ostali na Kosovu nezavisno Kosovo ni kao "obećana zemlja", neće biti prihvatljivo. To je sada tako, da li je to posledica neke neosnovne frustracije ili neke druge frustracije, to je sada drugo pitanje. O kome će neko drugi u drugom trenutku raspravljati, na ovaj ili na onaj način. A, da to jeste činjenica sa kojom se ja i kolege sa kojima radim susrećemo i koja je takva kakva je. Ja naravno ne gajim iluziju da mogu da zaustavim proces rešavanja konačnog statusa, naprotiv, želim da se taj konačni status Kosova jednom reši i mislim da je to nešto što je zaista potrebno; i ovo što sam rekao, mislim da ne ide u pravcu zaustavljanja tog procesa, naprotiv, mislim u procesu rešavanja konačnog statusa moramo poći od istine, činjenica i argumenata koji su takvi kakvi jesu i to je nešto što ne bi trebalo da se zaobiđe.

Izvinite što ulazim pomalo i u neku polemiku, ali martovski događaji 2004. se objašnjavaju kao posledica nekog nestrpljenja zbog nerešenog konačnog statusa i nestrpljenja zbog statusa qvo. Ne znam dali je to-to, ali ja ću se osvrnuti samo na jedan aspekt koji do sada nije ni jednom spomenut.

Kada se procenjuju posledice martovskih događaja iz 2004. godine, uvek se operiše brojem žrtava, uništenih dobara i porušenih srpskih crkava i manastira. Ali, niko do sada nije spomenuo činjenicu da je tom prilikom očišćena i teritorija od pripadnika srpske zajednice. To jeste činjenica i o toj činjenici bismo mogli da razgovaramo. Naravno, ne danas, a nije ovo ni prilika i o toj činjenici treba razgovarati samo ukoliko taj razgovor doprinosi boljem i realnijem sagledavanju stanja na Kosovu i boljem rešenju konačnog statusa.

Za sve građane koji na ovom prostoru žive 1999. godine je došla sloboda za jedan deo građana Kosova, ali jedan deo građana Kosova je tada izgubio slobodu, izgubio je slobodu kretanja, izgubio je bezbednost koju je imao. I oko 200.000 Srba je te 1999. godine raseljeno i otišlo iz svojih domova, sa svojih imanja i iz stanova itd.

Predsednik Vlade kaže da je data pozitivna procena standarda. Jeste. Ali, da li je ta procena realna i da li odgovara stanju koje je na terenu koje je takvo kakvo jeste, i za sada je ta procena prošla na ovaj ili onaj način, ali mislim da će vreme za njihovu procenu tek da dođe i ono je tek pred nama i mi ćemo standardima da se bavimo tek od sutra ili prekosutra na jedan ozbiljan i sveobuhvatan način; na način, koliko je u ovim uslovima to moguće, da bude realno i da bude objektivna.

Predstavnik Aškalija:

NADAMO SE INTEGRACIJI SRPSKE ZAJEDNICE

Albanci i Srbi treba da shvate dve stvari: albanska strana treba da shvati da je Kosovo zajednički prostor i za Srbe i za sve druge manjinske zajednice i da je to realnost, a srpska strana mora da se shvati da Kosovo ne može nikada više da se vrati pod srpski suverenitet. Kosovo mora da ima potpuni suverenitet i mora biti nezavisno. Što se tiče iskustava kroz koje je Kosovo prošlo, mi smo svi toga svesni i mi moramo da uzmemo u obzir činjenicu da i dalje postoje specijalna ovlašćenja specijalnog predstavnika i kosovske institucije nemaju svemu direktan pristup. Da bi bilo drugačije – velika prepreka je ekonomski razvoj, jer Kosovo ne može da krene napred sa ekonomskim razvojem u takvim okolnostima bez definisanja konačnog statusa. I zbog toga zaostaje za drugim državama u regionu. Na Kosovu postoji napredak jer 1999. godina ne može nikako da se poredi sa 2005. godinom. Svaka nacionalna manjina takođe treba da želi da ostanu ovde, svi treba da budu voljni za to sve nacionalne manjine, posebno srpska manjina, ali i ašalijska ili romska; svi moraju da shvate ovu realnost na Kosovu, a i deo srpskog društva treba da prizna novu stvarnost u posleratnom Kosovu; i Srbi na Kosovu moraju da prihvate Kosovo kao svoju zemlju, kao što je zajednica Aškalija na Kosovu shvatila ovu realnost-

Gospodin Krstović je podsetio na martovske događaje iz 2004. godine nisu samo Srbi raseljeni tokom njih i 52 porodice iz Vučitrna, aškalijjskih porodica je iseljeno tada. Ljudi koji su to počinili su protiv napretka Kosova. Status qvo ne ide u korist građanima Kosova, konačni status mora da bude definisan ukoliko se ne žele ponovne političke tenzije na ovom prostoru.

Mi možemo da diskutujemo samo o tehničkim pitanjima sa Srbijom, ali kada se radi o statusu, mi sa Kosova smo ti koji će to odlučiti kakav će status da bude. Mnoge porodice su dosta propatile na Kosovu. Mi moramo uzeti u obzir mišljenja svih i moramo da shvatimo da ti ljudi ne mogu i neće više da žive pod srpskom vlašću. I svi se nadamo da će srpska manjina biti integrisana u sve sfere društvenog života. Postoji kosovska skupština i Vlada, a Srbi su bojkotovali prethodne parlamentarne izbore. Srbi moraju da budu otvoreniji. Ja shvatam realnost na Kosovu i Srbi moraju da se integrišu u politički i institucionalni život zajedno sa svim drugim ljudima i zajednicama na Kosovu.

Mi saradujemo na izgradnji multietničkog i tolerantnog društva za sve na Kosovu. Srpski lideri treba da nauče tu lekciju i moraju

biti otvoreni i spremni da učestvuju u kosovskim institucijama zbog koristi za srpske građane, zbog koristi same Srbije. Kosovo je zapravo podeljeno zato što ono je trenutno pod administracijom Ujedinjenih nacija. Izvinite gospodine Krstoviću, ali vi stalno pominjete Kosovo i Metohija i to će stvoriti tenzije: Kosovo je Kosovo, a Srbija je Srbija.

Bujar Bukoši:

NEODGOVORNA POLITIČKA KLASA

Mislim da je potrebno da nastavimo da razgovaramo, ali moj neposredno problem je to što sam politiku učio, ne kao političar nego kao doktor. Ja sam urolog po zanimanju i tokom teških vremena dok sam bio u egzilu kao političar, uvek sam se vraćao svojoj profesiji i pokušavao da rešim probleme. Pošto sam lekar, urolog recimo, kada je trebalo da se uradi cistoskopija i profesori su me učili kako bih to uradio, potreban mi je pacijent, instrument koji se zove cistokop i koji je velik oko pola centimetra i pored urologa potrebne su još tri osobe da se taj posao obavi. Ukoliko pokušate da napravite neku paralelu između Kosova, Srbije i međunarodne zajednice neke paralele mogu da se izvuku i ja želim da se ograničim na tri tačke. Pošto nisam u političkoj funkciji mnogo mi je lakše. Premijer je ovde predstavio jednu ružičastu sliku, sa kojom se ja ne slažem. Kada bi mladi ljudi na Kosovu mogli da dobiju vizu za bilo koju zemlju, otišli bi sa Kosova. To je recimo moja percepcija situacije na Kosovu. Kada je reč o pomirenju, istorijskom pomirenju ili sporazumu između dve nacije, albanske i srpske, mislim da preduslovi za tako nešto, nažalost, još nisu ispunjeni. Ja sam u tom kontekstu kritičan prema političkoj klasi na Kosovu i nikada nisam oklevao da to javno iznesem i da javno kritikujem političare. Ne zato, što je to sada moderno, već zato što to meni stvarno smeta i nisam zadovoljan sa razvojem događaja na Kosovu i koji Kosovo stavljaju u veoma tešku situaciju.

Što se tiče srpske strane ne bih imao šta da kažem; da budem iskren, mogu reći, da zapravo nisam zainteresovan da li će Srbija da nastavi sa svojom mitologijom i mitomanijom, to je nešto sa čime srpsko društvo treba da se suoči i da se sa tim bavi. Ali, znam da je povratak srpske države na Kosovo nešto što ne može da se desi i da se ponovi. I da ćemo imati neku vrstu nezavisnosti uskoro. Mi ćemo to nekako nazvati, možda ne u klasičnom smislu, jer će to biti dug i bolan proces koji će potrajati, ali je sa stanovišta albanske strane vrlo važno šta će se događati sa tom nezavisnom državom. Da li će se u kratkom periodu nezavisno Kosovo pretvoriti u propalu državu, ili u mafijašku

državu zato što je politička klasa na vlasti neodgovorna, koja nema adekvatan kapacitet da se suoči sa praktičnim problemima u kojima se Kosovo danas nalazi. Iako u tom političkom sloju uvek ima i izuzetaka, to su u suštini ljudi koji samo žele da ostanu na vlasti i ponekad tolerišu i zločine i kriminal, a ponekad i oni sami budu uključeni u to. Ljudi ne reaguju kako treba i ne ispravljaju greške političke klase. Želeo sam da kažem tih nekoliko stvari; ja ne pripadam ljudima koji su pesimistični, ali bih želeo da kažem da bi trebalo da budemo pažljiviji i ozbiljniji u ovoj fazi razvoja i da radimo na tome da postignemo bilo kakav dogovor jer dogovor je dvosmeran za obe strane.

Randjel Nojkić:

SVI SU SVESNI DA NEMA POVRATKA NA STARO

Ja apsolutno prihvatam sve albanske političare i lidere koji imaju političku viziju o nezavisnom Kosovu, to je njihovo pravo i pravo da to brane na adekvatan način. Isto tako što niko ne može da ospori Srbima koji su ovde da imaju drugačiju viziju i da se bore protiv te nezavisnosti; ono čega su Srbi svesni, mislim da nema Srbina na ovoj teritoriji, a mislim da ga nema ni u centralnoj Srbiji koji smatra da će se vratiti vreme od pre 1999. godine. Svi su svesni da se to vreme neće vratiti i da će biti neko rešenje koje će biti kompromisno koje će morati da donese dobro svima. Ono zbog čega ja reagujem na ovakav način, to je predstavljanje slike da su stvoreni svi uslovi da do tog koncepta i krajnjeg cilja koji politički lideri Albanaca imaju, ostvareni; juče sam govorio o tome i pokazao sam niz dokumenata koji govore da to nije tako i završiću svoje izlaganje takođe primerima koji su najnoviji i koji upravo govore da oni koji zagovaraju tezu da su stvoreni svi uslovi i da su privremene institucije Kosova otvorene za sve, da to nije tako. Komisija za zaštitu manjinskih zajednica mi smo dva puta pokušavali da iz ministarstva dobijemo odgovarajuće ljude koji su dužni po poslovniku i prema ustavnom okviru da dođu i da prezentiraju određene stvari, odnosno da odgovore na određena pitanja; to se ni jednom nije desilo. Premijer Kosumi danas govori kako su njegova ministarstva otvorena, a on lično je dobio dva apela da interveniše kod ministara – da ministri moraju da dođu i da moraju da objasne neke stvari; on se na to oglušio i mislim da je to jedan očiti primer nepoštovanja prava.

Zalagati se za poštovanje zakona a sam kršiti te zakone vrlo jasno govori da se radi o jednom neiskrenom pristupu rešavanja problema. I mislim da taj problem treba tako da se posmatra. Treba da se posmatra

tako da moramo da shvatimo svi realnost i da pokušamo da napravimo osnove koje će dovesti do optimalnog rešenja a ne osnove koje će nas odvući od rešenja, odnosno dovesti do rešenja koje će doneti nove probleme. I završavam. 17. mart je veoma bitan zato što mnogi ne mogu da shvate da je 17 mart sredstvo da se dođe do cilja. Ako se to bude shvatilo plašim se da će Kosovo da uđe u nove probleme.

Rezimej panela

Enver Hasani:

Prvi panel koji sam ja vodio je bio "Kosovo u kontekstu regionalne bezbednosti" i cilj nam je bio da diskutujemo o bezbedonosnim pitanjima. U ovom kontekstu je diskutovano i u drugim panelima koji se tiču statusa i videli smo da određeni elementi bezbednosti su spomenuti; recimo, general Čeku je diskutovao o važnosti bezbednosti i o tome kakva bi uloga buduće armije na Kosovu bila. Zatim smo razmišljali i o vojsci koja bi bila potpuno pod kontrolom civilnih snaga, odnosno građanskog društva. Zatim kolega Ostojić je pričao o važnosti bezbedonosnih pitanja u određenom kontekstu i kulturnim i drugim aspektima kao i drugim pitanjima bezbednosti. Poslednji je reč imao ministar spoljnih poslova Crne Gore. On je izneo mnogo izazovnih teza koji stavljaju u kontekst i Crnu Goru i Kosovo i kakav bi uticaj eventualna nezavisnost imala na Crnu Goru šta bi se moglo desiti ukoliko Crna Gora postane nezavisna pre Kosova. Kosovo je regionalni i bezbednosni problem, a potpredsednik hrvatskog parlamenta, Vesna Pusić je takođe, i neke predloge koji bi mogli da se primene i na Kosovu, a koje se tiču bezbedonosnih aspekata.

Panel je završio gospodin Spahiju koji je diskutovao o problemu Mitrovice kao čvoru za koji je jako važno da bude razrešen.

Azem Vlasi:

Drugi panel je posvećen temama manjine i standardima i na ovom panelu govorili su Slaviša Petković ministar iz Vlade za povratak raseljenih i profesor Nuši, Čedomir Jovanović bivši potpredsednik Vlade Srbije, i Hašim Tači, predsednik političke stranke PDK.

Nnaglasili smo da je potpuna bezbednost za život manjina na multietničkom Kosovu jedan od glavnih standarda od koga zavisi stabilnost i ubrzanje rešenja konačnog statusa Kosova. Bezbedan

povratak svih raseljenih i izbeglica koji su napustili Kosovo zbog posledica rata je prioritetan zadatak svih institucija i socijalnih faktora.

Što se kosovskih Srba tiče njihova integracija u društvo je njihovo pravo kao i pravo da žive bezbedno u svojim domovima i to je osnovno pravo koje nema alternativu.

Takođe je naglašeno da bi trebalo više pažnje da se posveti i drugim etničkim zajednicama, a ne samo da se etnička pitanja na Kosovu tretiraju kao srpsko-albansko pitanje. Recimo, moramo uzeti u obzir da postoji više etničkih zajednica na Kosovu, da ono nije bietničko, već multietničko.

Članovi manjinskih zajednica moraju da učestvuju u radu institucija, kako bi zajedno kako bi zajednički radili na jačanju svoje pozicije. Ovo se posebno odnosi na zajednicu kosovskih Srba koji sami sebi nanose štetu neučešćem u radu kosovskih institucija.

Vera Marković:

Bilo mi je zadovoljstvo da budem moderator panela o decentralizaciji, zbog toga što su na njemu učestvovali panelisti koji su po svojoj prirodi dinamični, koji su posvećeni onome što rade i koji su kompetentni. Tema je bila interesantna i za ostale učesnike Konferencije tako da se razvila veoma dobra diskusija iz koje mogu da izvučem neke zaključke.

Što se tiče decentralizacije, postoji taj plan Vlade Kosova koji izaziva izvesne kontroverze i među Srbima, i među Albancima. Znači, moglo bi se reći da generalno u stanovništvu, izaziva određene kontroverze. A o tome svedoči i izveštaj koji ste mogli da vidite, Instituta za razvojna istraživanja i verovatno po zahtevu USAID i uz njegovo finansiranje.

Dakle, taj izveštaj govori da je veliki broj građana neobavešten o detaljima Plana Vlade Kosova za decentralizaciju i da postoje određene zebnje kod albanske populacije da decentralizacija znači etničku decentralizaciju koja može da vodi ka cepanju teritorije, a kod srpskog stanovništva strah od onoga što se zove integracija. Ustvari, može da bude i asimilacija. Cilj pilot-projekta je da testira osnivanje novih zajednica lokalne smaouprave. U isto vreme tamo gde je moguće, pilot-projekti će podstaći rasoformiranje postojećih struktura i potpunu integraciju svih institucija u institucionalni okvir Kosova.

Dakle, to je nešto što je nužno da se uradi i nešto što će biti urađeno u okviru ovog plana, ali imam utisak da to nije dovoljno poznato.

Što se tiče same diskusije koja se ticala decentralizacije, zanimljivo je da je ona izgledala kao parlamentarna rasprava. Veoma je bila zanimljiva i meni se čini da se snaga polako vraća u institucije i dolazi do polarizacije različitih pitanja i do mogućnosti da se o njima raspravlja argumentima. Zbog toga nije ni malo slučajno, a za mene je veoma ohrabrujuće da različita mišljenja oko plana decentralizacije, ili oko nekakvih njegovih detalja, ne dele političku sferu na srpsko i albansko telo, nego na grupacije među kojima su i albanske partije i manjinske partije. Dakle, razgovara se kao o političkim pitanjima koja se direktno tiču načina života svih građana.

Meni se čini, da se kroz raspravu o decentralizaciji pokazuje da kosovsko društvo čini jedan vidljiv napor da od onoga što se ticalo spoljašne slobode, slobode od dominacije, polako prelazi na pitanja unutrašnje slobode koja može doneti dobro svim manjinama, dakle ne samo etničkim, nego i političkim manjinama; znači, da se svako ko je različit od drugih oseća sigurnim.

Jedan proces ne može da bude zamenjen drugim ali jedan za drugim, sledi i mene ova diskusija ohrabruje da se taj proces već dogada.

Olga Popović Obradović:

Uključen je bio i čitav niz pitanja od ključnog značaja za budućnost i srpske i albanske populacije na Kosovu, ali i Srbije i Kosova kao celine.

To su pitanja koja su se ticala preduslova rehabilitacije ili pomirenja, zavisno od toga, kako je ko nazvao taj problem preko sredstava i načina na koji se do toga može stići. Bilo je zanimljivih izlaganja o dosadašnjim rezultatima koji su postignuti unutar kosovskog društva, naročito na relaciji između albanske i srpske populacije i moram reći da je u okviru toga, po mom sudu, došlo do najvećih razmimoilaženja.

Ali ono što je u celini gledano, čini mi se za ovaj panel najznačajnije, to je što je pokazao da je zaista sazrelo vreme da se povedu veoma ozbiljni razgovori o tome šta i kako dalje, i da je cilj od vitalnog značaja za obe zajednice, opet ponavljam, i za Srbiju i za Kosovo kao celine, da je veoma značajno raditi ne samo na obezbeđenju mirne koegzistencije,

nego, rekla bih, a to je potvrdila, i neka vrsta konstruktivne saradnje u okviru zajedničkog života a ne samo života jednih pored drugih.

Dakle, da je došao trenutak da se razmišlja i o životu koji je konstruktivan, o životu suseda i unutar Kosova i između Kosova i Srbije. Istaknuto je u okviru panela da je ta saradnja veoma značajna, ali je i isto tako podvučeno da je od ključnog značaja kvalitet sporazuma koji će biti postignut unutar samog Kosova i, u tom smislu, panel se nadovezao na ono što je bilo na teme i na ono o čemu se govorilo i u ostalim panelima; posebno imam u vidu nešto što se kao crvena nit tokom celog jučerašnjeg dana provlačilo kroz sve panele, a to je položaj manjina kao mera demokratske legitimacije. Ja bih rekla, svake države ali, naravno, na prvom mestu u ovom trenutku Kosova, o kome i govorimo i naravno, imajući u vidu stepen, u svakom slučaju, prilično zategnutih odnosa koji, koliko sam stekla utisak, barem iz onoga što smo uspeli da čujemo od predstavnika srpske strane nisu ni krenuli nekakvim putem ozdravljenja.

Ono što je veoma značajno, panelisti su istakli niz preduslova za rehabilitaciju: od priznanja i osude zločina i politike koja je do tog zločina dovela, preko lustracije, pitanja individualne krivične odgovornosti i na kraju čak, i do kulture kao trajnog načina povezivanja među ljudima i među narodima.

Istaknut je značaj, ponavljam, položaja manjina i mislim da je to verovatno na neki način možda najkonstruktivniji doprinos naše koleginice iz Zagreba, koja je u svom izlaganju drugog panela pokušala da iz hrvatske perspektive i sa stanovišta Ustava Hrvatske to pitanje stavi i na kosovsku agendu. I uspela je da ga na neki način pretvori u jednu od tema svakog panela uključujući, i ovaj koji se tiče pomirenja, odnosno rehabilitacije.

Sonja Biserko:

Ja bih sada iznela neke utiske o panelu kojim sam predsedavala. Znači, radi se o panelu koji se uglavnom odnosio na status Kosova. To je isto tako tema koja je provejavala i u svim prethodnim panelima koji su se ticali nekih pitanja relevantnih za određivanje statusa Kosova.

Mogu reći da je tokom Konferencije prevladalo mišljenje da je neka vrsta nezavisnosti Kosova neumitna, ali u ovom panelu se više govorilo o tome kakav bi bio sadržaj te nezavisnosti. Lično mislim da je to i te kako važno. Imali smo veoma zanimljive paneliste istoričarke, koje su pokušale da predstave sliku srpskog stava, koji je mislim, i te kako važan s obzirom na to da u Beogradu još uvek novog pristupa,

ni distance od projekta koji je imao Slobodan Milošević. To znači, da se radi u ovom slučaju o trajnijem projektu koji, nažalost, u srpskoj političkoj i u drugim elitama još uvek nije prihvaćen kao poražen.

Latinka Perović nam je govorila o preporukama za istorijski sporazum između Srba i Albanaca što bi najverovatnije bila najpovoljnija varijanta da se do statusa Kosova dođe sporazumom između Srba i Albanaca. Uz svu neophodnu ozbiljnost i odgovornost koja se za to zahteva.

Znači, ona je skrenula pažnju na to da nije moguće zaobići prošlost i pre svega neposrednu prošlost koja je i dovela do ovakve situacije. Znači potrebno je pre svega, priznati šta se dogodilo, zatim bih ukazala da srpski projekat kao što sam rekla koji je doveo do rasturanja Jugoslavije, još uvek uvek opstaje kao neka vrsta iluzije na čiju realizaciju se čeka s promenom nekih međunarodnih okolnosti; zato je i neophodno da se Srbi pomire, ne samo sa Albancima, nego sa svim svojim susedima; a to znači, i sa Hrvatima, Muslimanima, Bošnjacima i naravno, Albancima, i rekla bih i mnogim manjinama unutar same Srbije.

Znači, zaključak je da proces raspada Jugoslavije još nije završen i da je zapravo ovo neka poslednja faza u kojoj posreduje i međunarodna zajednica. I vrlo je važno, kao što je rekla Latinka Perović da se Srbija pomiri sa realnošću vlastitog položaja i da se odrekne liderskih pretenzija u regionu, jer te iluzije bez obzira na njen objektivni poraz još uvek postoje.

Olga Popović je ukazala na dve vrlo važne, činjenice, a to je da se Srbija suočava sa dva vrlo važna problema. Jedan su zločini koji još nisu priznati, a drugo su državne granice koje su još uvek otvoreno pitanje; obe, zapravo, na neki način, opstruiraju završetak procesa raspada Jugoslavije koji je neophodna pretpostavka za buduću integraciju regiona onako kako je vidi Evropska unija, SAD i međunarodna zajednica.

Jedan od panelista bio je Anderson koji je predstavnik međunarodne Krizne grupe. To je takođe vrlo važan ugao, s obzirom da je njihov izveštaj početkom godine bio vrlo važan o otvaranju i stavljanju kosovskog pitanja na dnevni red kod međunarodne zajednice; i on je takođe ukazao, na dve, rekla bih, važne činjenice koje su opredelile međunarodnu zajednicu: odnosno, da, ukoliko Srbija ne bude želela da bude konstruktivni partner u ovom procesu, međunarodna zajednica će nastaviti to i bez nje. On ukazuje na to kroz činjenice, da nije bilo ozbiljne odluke da se realno razmatra stvarni status Kosova, odnosno, i da nije bilo nikakvog, ozbiljnog razmišljanja o tome da se Albanci uključe u srbijansko društvo. Znači, te dve činjenice

su, zapravo, bile ključne u opredeljenju međunarodne zajednice za odluku o nezavisnosti o kojoj sada oni govore. Nakon toga je Kontakt-grupa, polazeći od ovog izveštaja koji je bio vrlo detaljan, dala neke okvire koji su ukazali na to šta zapravo, međunarodna zajednica ne želi da se desi kada je u pitanju Kosovo – nema jurisdikcije Beograda, podele Kosova, ili ujedinjenja Kosova sa susedima.

Odnosno, međunarodna zajednica ostavlja i dalje otvoreno pitanje sadržaja statusa Kosova i njegove nezavisnosti. Gazmend Pulja, poslednji govornik, govorio je o tome da je pitanje statusa i dalje zamrznuto i da svi razlozi koji vode opstrukciji još uvek nisu nestali. On je, takođe, istakao da je vrlo važno i da se ubrza pristup prema evropskim integracijama, s obzirom na postojeće raspoloženje Evropske unije i međunarodne zajednice da se bavi Balkanom, njegovom integracijom u evropske procese.

Učesnici konferencije »Budući status Kosova«, koji su se okupili u Prištini 13-14. juna 2005. godine u organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji

☉ Svesni činjenice da je dalje održavanje status quo situacije na Kosovu ne samo nemoguće, nego i kontraproduktivno koliko za Srbiju i Kosovo, toliko i za čitav region,

☉ Imajući u vidu da svi relevantni međunarodni faktori, uključujući pre svega Kontakt grupu, smatraju da je rešavanje statusa Kosova jedan od prioriteta međunarodne agende i da su, shodno tome, 2005. označili kao godinu Kosova,

☉ Polazeći od činjenice da je Kontakt grupa već definisala okvir za pregovore o statusu koji treba da osigura bezbednost i stabilnost u regionu, i otvori put pridruživanju, a potom i integraciji regiona Zapadnog Balkana u Evropsku uniju,

☉ Svesni da se ovakav pristup međunarodne zajednice i sticaj povoljnih okolnosti ne smeju propustiti, i

☉ Uvereni da je ovo jedinstvena šansa za sve regionalne aktere da dokažu političku zrelost, konstruktivnost i iskrenu posvećenost stvarnim interesima naroda i građana, koje predstavljaju

usvajaju

DEKLARACIJU

kojom

☉ Pozivaju Beograd i Prištinu, kao direktno involvirane strane, da u praksi demonstriraju maksimum dobre volje za međusoban dijalog i punu saradnju sa predstavnicima međunarodne zajednice;

☉ Traže od političkih aktera sa obe strane da prihvate kosovsku realnost kao polaznu tačku za pregovore, imajući stalno u vidu legitimne interese Srba, Albanaca i drugih zajednica na Kosovu;

☉ Insistiraju na poštovanju i punoj implementaciji svih međunarodnih dokumenata i standarda, koji se odnose na poštovanje ljudskih i manjinskih prava;

⊙ Apeluju na vlasti u Beogradu da ne sputavaju predstavnike kosovskih Srba da autonomno deluju u najboljem interesu ostvarivanja ljudskih i građanskih prava srpske manjine na Kosovu;

⊙ Apeluju na privremene institucije uprave na Kosovu da upravo na pitanju zaštite svih manjinskih zajednica dokažu svoju doraslost za izgradnju demokratskog, prosperitetnog i evropskog Kosova;

⊙ Pozdravljaju rešenje statusa Kosova koje se zasniva na multiethničnosti i punom poštovanju ljudskih prava, uključujući pravo izbeglica i raseljenih lica da se bezbedno vrate u svoje domove; obezbeđuje efikasne ustavne garancije za zaštitu manjina, uključujući i mehanizme za njihovo učešće u vlasti; uspostavlja centralnu vladu i strukture lokalne uprave kroz proces decentralizacije koja će doprineti zajedničkom životu različitih zajednica; uključiti posebne garancije za zaštitu kulturnog i istorijskog nasleđa; i promovise efikasne mehanizme za borbu protiv organizovanog kriminala.

Priština, 14. juni 2005.

Lista učesnika

Kosovo

1. Bajram Kosumi, premijer Kosova
2. Sali Cacaj, politički savetnik predsednika Kosova
3. Hashim Thaci, predsednik PDK
4. Agim Ceku, Komandant Kosovskog zaštitnog korpusa
5. Lutfi Haziri, ministar za lokalnu samoupravu
6. Alush Gashi, Šef poslaničke grupe LDK u kosovskom parlamentu
7. Ylber Hisa, ORA
8. Besnik Tahiri, Adviser of Prime-Minister of Kosovo
9. Naser Rugova, politički savetnik premijera Kosova
10. Rexhep Ismaili, predsednik Akademije nauka i umetnosti Kosova
11. Hivzi Islami, član Akademije nauka i umetnosti Kosova
12. Migjen Kelmendi, izdavač novina "Java"
13. Dukagjin Gorani, glavni uredni novina "Express"
14. Adem Demaqi, predsednik Udruženja pisaca Kosova
15. Bujar Bukoshi, premijer bivše vlade Kosova u egzilu
16. Behxhet Shala, Odbor za odbranu ljudskih prava i sloboda
17. Artor Sejfiija, Nansen dijalog, Kosovska Mitrovica
18. Lulzim Peci, KIPRED
19. Leon Malazogu, KIPRED
20. Ilir Deda, KIPRED
21. Enver Hoxhaj, poslanik u kosovskom parlamentu
22. Enver Hasani, profesor Univerziteta u Prištini
23. Jeta Bejtulahu, Fond za humanitarno pravo, Priština
24. Albin Kurti, KAC
25. Muhamet Sadiku, Rininvest Institut
26. Isuf Berisha, Fond za otvoreno društvo Kosova
27. Dardan Velija, KODI
28. Nita Luci, Center for Gender Studies
29. Linda Guca, Center for Gender Studies

30. Azem Vllasi, advokat
31. Fitore Berisha, Inicijativa mladih za ljudska prava, Priština
32. Veton Firzi, I.Q.DPP, Prizren
33. Ramush Tahiri, savetnik predsednika kosovske skupštine
34. Drita Bala, Norveška crkvena pomoć
35. Valdete Idrizi, Community Building Mitrovica
36. Nexhmedin Spahiu, PSDK
37. Elife Krasniqi, Center for Gender Studies
38. Shkelzen Maliqi, Centar za humanističke studije "Gani Bobi"
39. Artan Muhaxhiri, Centar za humanističke studije "Gani Bobi"
40. Kacusha Jashari, predsednica Socijaldemokratske partije Kosova
41. Flora Brovina, poslanik
42. Gazmend Pula, predsednik Kosovo Helsinki Monitor
43. Džezair Murati, poslanik
44. Zylfi Merxha, poslanik
45. Mahir Yaggliar, poslanik
46. Sadik Idrizi, ministar zdravlja
47. Nexhim Gashi, pomoćnik ministra za lokalnu samoupravu
48. Blerta Foniqi, RTK
49. Pajazit Nushi, KMDLNJ, Priština
50. Naser Thaci, TMK, Priština
51. Kasim Kundalić, ministarstvo za zajednice i povratak
52. Valbona Dermaku, Handikos
53. Ilir Dugalli
54. Xhavit Haliti
55. Shpresa Kastrati, AMK
56. Syle Ahmeti, "Kosovo Sot"
57. Flamur Hoti, RTV Mitrovica
58. Mustafa Balje, RTK
59. Fidan Rama, "Radiodukagjini"
60. Nehat Bllacaku, The New Millennium NGO
61. Ismet Salihu, profesor Prištinskog univerziteta

Predstavnici kosovskih Srba

1. Slaviša Petković, ministar za zajednice i povratak
2. Ranđel Nojkić, Srpska lista za KiM
3. Dragiša Krstović, Srpska lista za KiM
4. Aleksandar Vošić, ministarstvo za zajednice i povratak
5. Nenad Vasić, Grupa za Kosovo

Srbija

1. Žarko Korać, predsednik Socijaldemokratske unije
2. Nataša Mičić, predsednica Građanskog saveza Srbije i poslanik u parlamentu Srbije
3. Sonja Biserko, predsednica Helsišnog odbora za ljudska prava u Srbiji
4. Čedomir Jovanović, Liberalno-demokratska frakcija (LDF), bivši potpredsednik vlade Srbije
5. Latinka Perović, istoričar
6. Zoran Ostojić, Građanski savez Srbije, član predsedništva
7. Zeljko Bodrozić, Građanski savez Srbije, član predsedništva
8. Olga Popović Obradović, profesor Beogradskog univerziteta
9. Vera Marković, potpredsednica SDU
10. Tatjana Toroman, Građanski savez Srbije, sekretar za međunarodne odnose
11. Nikola Samardžić, istoričar, član LDF
12. Pavel Domonji, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
13. Branislav Lečić, LDF, bivši ministar kulture
14. Izabela Kisić, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
15. Nebojša Tasić, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
16. Obrad Savić, Beogradski krug

Hrvatska

1. Vesna Pusić, potpredsednica hrvatskog parlamenta
2. Ivana Sutlić-Perić, savetnik Hrvatskog veleposlanstva u Beogradu

Crna Gora

1. Miodrag Vlahović, ministar spoljnih poslova Crne Gore

Predstavnici međunarodne zajednice

1. Soren Jesen Petersen, šef misije UNMIK
2. Larry Rossin, zamenik šefa misije UNMIK
3. Alex Anderson, Međunarodna krizna grupa
4. Yvana Enzler, Šef kancelarije Švajcarske u Prištini
5. Predstavnik kancelarije SAD u Prištini
6. Jozef Hlep, Šef kancelarije Slovenije u Prištini
7. Matias Luttenberg, predstavnik nemačke kancelarije u Prištini

8. Mark Dickinson, Šef kancelarije Velike Britanije u Prištini
9. Predstavnik kancelarije Italije u Prištini
10. Daniel Ratier, predstavnik kancelarije Francuske u Prištini
11. Peter Bas-Backer, Šef kancelarije Holandije u Prištini
12. Besa Luza, Friedrich Ebert Stiftung
13. Jolyon Naegele, Unmik
14. Denis Besedić, UNMIK – OPA
15. Laurie S. Wiseberg, UNMIK
16. Thomas Potocki, USAID
17. Urim Ahmeti, USAID
18. Gianfranco Deramo, UNMIK
19. Senad Šabović, Međunarodna krizna grupa
20. Franklin de Vrieze, OSCE, Priština
21. Bertha Semu-Sony, UNMIK
22. Julija Koster, novinarka, Holandija
23. Jens Modvig, OSCE, Priština
24. Predstavnici posmatračke misije Evropske unije (EU Monitoring Mission)

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

323.172(497.115)
321.013(497.115)
341.231(497.115)
327.7/.8(497.115)

SRPSKO-albanski dijalog 2005: budući status Kosova / [urednik Seška Stanojlović]. – Beograd : Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2005 (Beograd : Zagorac). – 142 str. ; 24 cm. – (Biblioteka Helsinške sveske ; br 21)

“U organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, u Prištini je održana dvodnevna (13. i 14. juni 2005) konferencija ‘Budući status Kosova’ ...”--> Reč urednika.
- Tiraž 1.000. - Reč urednika: str. 9-11. - Summary

ISBN 86–7208–112–9

a) Косовско питање b) Срби – Албанци
– Косово c) Косово – Државно-правни положај
d) Косово – Међународни положај
COBISS.SR-ID 124984332